C. C. Giurescu - A. Otetea
S. Pascu - I. G. Bratieanu

yüzyıllık bağımsızlık

(1877 - 1977)

ROMANYA TARİHİNE KISA BİR BAKIŞ

Bu eser 1977 yılında ERENLER Matbaasında dizilmiş
HAŞMET Matbaasında basılmıştır.

C. C. Giurescu A. Otetea
S. Pascu I. G. Bratieanu

YÜZYILLIK BAĞIMSIZLIK

(1877 1977)

(Romanya tarihine kısa bir bakış)

Çeviren
Ayla Uzgören

Genel Dağıtım
HABORA KİTABEVİ
CAĞALOĞLU - İSTANBUL

ÜLKE VE HALKI

Batıdan doğuya büyük yayılma dönemlerinde Romenlerin uzak ataları Daçyalılar, bugünkü Avusturya ile Bohemya'nın dağlık bölgelerinden, Kara Deniz'in kuzeyindeki isteplere kadar dağıldılar. Toprakları iki isteple — Pannonia düzlüğü ile Kara Deniz'in kuzeyindeki düzlük — çevrilmişti ve tam ortasında bir bir dağ çemberinin oluşturduğu Transylvania kalesi bulunuyordu. Tarih öncesi çağlardan günümüze dek, ne zaman Karpat halkı kendi devletlerini oluşturmuş ve bunu örgütlü bir organ haline getirmişlerse, bu devletin çekirdeğini hep, hemen hemen dairemsi bir biçime sahip olan, Transylvania oluşturmuştur. Bugünkü bu Romalıların soyundan gelenlerin kapladığı bölgelerden de görülebileceği gibi Romen ulusu aynı sınırlar içinde yayılmıştır.

Ama bölgenin simetrik yapısını, eskilerin bile bir taca benzettikleri Karpatların biçiminden başka, ikinci bir özellik oluşturmaktadır Başlangıçta dağ çekirdeğinden yayılmalarına rağmen bu ülkedeki bütün ırmaklar, sonuçta, Tuna'ya akarlar Bundan dolayı, Romanya'ya varmadan önce sol kıyısında kendisini besliyen birkaç ayağı olan — bunlar da birbirin-

den oldukça uzaktır — Tuna'nın Karpat havzası Transylvania Karpatlarının yuvarlak şeklini alır. Sonuç olarak, Karpatlar'ın, Tuna'nın ve Kara Deniz'in, Romen bölgesinin coğrafik koordinatlarını oluşturdukları bir bakışta görülebilir. Bununla beraber, dağ ve nehir görünümünün bölünmez yönünün, fiziksel özelliklerin tekdüze özdeşliklerin bir sonucu değil, birbirini tamamlıyan coğrafik unsurların büyük çeşitliliğinin bir sonucu olduğunu belirtmek gerekir. Bu noktada bu unsurların önemli olanlarını inceliyelim.

Önce, Rumanya'nın merkezindeki dağ çemberi, başlangıçta akarsular tarafından bölünmüş bir deniz yatağı olan ve daha sonra tepelere ve geniş vadilere dönüşen, fazla yüksek olmayan (1.200 - 1.500 ft.) bir platoyu içine alır. Bu platonun kuzeydoğusunda bir düzlük, çevresinde de iyi korunmuş çok sayıda ova vardır. 6.000 ft. yüksekliği nadiren aşan dağlar bu platoyu çevreler. Maramureş ve Bucovina'ya uzananlar ve Oltenla ile Banatlar dahil, bütün Karpatlarda bu yüksekliği aşan yirmi ve 7.500 ft.'i aşan sadece beş tepe vardır. (En yüksekleri Moldovenul 8,347 ft. yüksekliğindedir.) Bu dağların çoğu sadece kayalık duvarlar oluşturmazlar; doruklar, hafif eğimleri ve geniş düzlükleri ile oldukça yaygındır. Karpatlardaki çok sayıda yer ismi bu özellikden gelir. Örneğin; Muntele Şes (Düz dağ), Neteda (Pürüzsüz), Masa (Masa), Podurile (Köprüler), Poiana (Açıklık). Bu tepelerde yazlar oldukça sıcak geçer — bu da Şeşul Cald (Ilık Düzlük) Varateca (Yazlık) gibi isimlere yol açmıştır — ve Karpatlar'da, Alpler'de olduğu gibi bu-

zulların ve sürekli karın olmamasının nedeni budur. Tersine, burası, Alpler'den çok daha fazla bitkiye sahiptir ve Avrupa'nın en geniş kırsal bölgelerinden birini oluşturur. Sürekli yerleşme bölgeleri vadilerde, 3.600 ft.'lik yüksekliğe kadar çıkar. Platolarda 4.800 ft.'e kadar kırsal yerleşme bölgeleri vardır. Böylece Karpatlar'da yerleşme için kullanılmayan topraklar, tüm dağlık bölgenin yüzde yirmisinden azını oluşturur. V. Mihailescu'nun dediği gibi, «Karpat tepelerinde, günümüzde inanılandan ve iddia edilenden çok daha fazla insan yaşamaktadır.»

Ana dağ çemberi, birçok yerde ikinci bir silsile tarafından çevrilir : Çoğu kez pürüzsüz düklükleri andıran ova silsileleri ile ortadaki dağ kitlesinden ayrılan Karpatlar'ın etekleri. Daha aşağısı da tepeliktir. Bazı bölgelerde bu tepeler dimdik yükselir ve geniş platoları oluşturur.

Tepelerin eteğinde düzlükler vardır. Bunların en büyükleri, merkezi, bir deniz yatağında, aşınmış kayalıklardan kurulmuş Baragan olan, Romen düzlüğüdür, Deniz yatağı dolarken, beyaz lekeleri andıran çok sayıda tuz gölleriyle, yassı bir düzlük ortaya çıkmıştır. Bitki örtüsüne ve hayvan kalıntılarına bakılırsa, bu gölgesiz düzlük, büyük doğu steplerinin açık bir uzantısıdır.

Tuna ile Kara Deniz arasında — Romanya'nın deniz cephesi — kuzeyde, Macin'in çıplak zirvelerine doğru yükselen hafif dalgalı bir genişlik, Karpatlardan çok daha eski olan ve çok yakın bir zamanda tabanına dek aşınan bir dağ vardır. Doğuda Kara De-

niz'e iner ve kıyısı boyunca lagunlar vardır; bunlar geçmişte Yunanlı denizciler tarafından kullanılan eski körfezlerdir. Şimdi ağızları alüvyonlarla tıkanmıştır. Bu kıyı, gerçekten bir lagun kıyısıdır ve coğrafyada bütün benzerlerin ayırımında bir tip olarak kullanılmıştır. Zamanla, ülkenin bu bölgesinin haritası, Tuna'nınki gibi, oldukça değişmiştir.

Tuna kıyılarının hiç de tipik olmayan bir görünümü vardır. Demir Kapılar'dan sonra, Tuna'nın oldukça yüksek, sarp bir sağ yamacı vardır. Sol kıyısı ise alçak, gölcükler ve su birikintileri ile dolu, söğüt ormanları, çayırlıklar ve her yıl, muntazaman, sel baskınlarına uğrayan kırlıklarla örtülüdür. Bu bölge çoğunlukla Balta (Su birikintisi) adıyla bilinir. Ve bu eskiden (şimdi kurutulan nehir çayırlığı daha geniş olduğu dönemlerde) Muntenia'da, Tuna boyundaki ülkelerin nehir kıyısındaki bölgelerine verilen bir addır

Calaraşi'den sonra, Tuna iki kez kollara ayrılarak lalomita ve Braila arasında iki «iç delta» oluşturur. Bunlar da üç ana kola ayrılarak asıl deltayı oluştururlar.

Romanya'dan, 43. enlem ve 25. boylam geçer 25. boylam ülkeyi hemen hemen eşit iki parçaya ayırır. Tüm bölge 91.738 mil karedir Ülke ılıman kuşakta yer alır. İklim kıta iklimine benzemekle beraber, Avrupa'ya göre ülke, doğu ile güney iklimlerinin arasındaki bir geçiş bölgesindedir. Moldavia'da, Romen Düzlüğü'nde ve kuzey Dobrudja'da kışlar serttir, bazı hayvan türleri ve bitki örtüsü, yakındaki büyük Podolia steplerindekilere benzer. Öte yandan, Oltenia,

Banat ve Dobrudja'nın iklimlerinin daha yumuşak olması Adriatik'in ve Akdeniz'in uzak etkisinden dolayıdır. Bununla beraber, hayvan türleri ve bitki örtüsü gibi, sıcaklık ve yağış da Orta Avrupa İklimi'nin etkisini ortaya koyar.

Doğal olarak, Karpatların ve Tuna'nın çevrelediği bölgenin insanlar tarafından kullanılması her zaman ve her yerde aynı olmamıştır. Burada, fiziki çevrenin insan yaşamı üstündeki gerçek etkisinden söz ediyoruz, «coğrafik determinizm»den — üstünde önemle durmalıyız ki bu yüzyılın başında Romen coğrafyacıları (Mehedinti, Vilsan) tarafından karşı çıkılan tek taraflı bir görüştür bu — değil.

Bu ülkenin ilk tarihini etkileyen temel çevre koşulları, Avrupadaki göreli yeri, ülkenin oluşum biçimi ve her zaman üstünü örten geniş ormanlardır.

İskitler döneminden, onüçüncü yüzyıldaki Tatar istilasına dek oldukça uzun bir zaman Karpatlar ve Aşağı Tuna, Orta Asya'dan batıya doğru inmeye çalışan göçebeler için büyük bir engeldi. Kitlelerin Büyük Göç Çağı ve talan amacıyla peryodik istila dönemleri burada, Avrupa'nın herhangi bir bölgesinden, daha uzun sürdü. Karpatların batısı daha güvenliydi, burada devletler çok daha önce kurulmaya başlamıştı ve uygarlık daha gelişmiş, daha uzun sürecek bir düzeye ulaşmıştı. Ama çağlar boyunca karşılaşılan tüm felaketlere rağmen, Karpatlarla Tuna arasındaki bölge, üstünde yaşıyanlara, topraklarını koruyacak ve şimdi Romenlerin yaşadığı bütün bu bölgede birliklerini sürdürebilecek koşullar sağladı.

Romen halkının yaşamında dağların önemi birkaç yönden belirtilebilir. Daçyalılar, Romalılar tarafından dağ halkı **(Dacii inhaerent montibus)** olarak bilinirdi. Geçmişte, Romen halkının Orta Çağlar'daki yaşamını inceleyenler, bu ülke halkının, Büyük Göç Çağı'nda, güvenliliği dağlarda bulmalarına hiç şaşmamışlardı. Çünkü önlerinde, kendilerinin de savaş zamanlarında dağlara sığındıkları bir çağın örneği vardı. Aslında eski bir askeri strateji olan bu sığınmalar — örneğin, Büyük Stephen tarafından da denenmişti — ülkeyi yönetenler tarafından alınan bir tedbirdi. Prens Constantin Şerban zamanında, Osmanlı ve Tatar korkusuyla dağlarda saklanan yabancı bir gezginci, Aleppo'lu Poul, Prens'in, «tüm halka evlerini terkedip, dağlara sığınmaları gerektiğini bildirmek için» atlılar gönderdiğini kaydediyor. Karpatlar'a kaçış o denli olağandı ki aynı gezginci, Cimpulung, Argeş ve Cozia çevresindeki dağlıların bu koşullar altında, arabacı olarak çalışarak, önemli bir gelir kaynağı bulduklarını bir özellik olarak belirtiyor. «Kaçış için işaret verildiği söylentileri çıktığında, arabacılar hemen başkente geliyorlar, halkın eşyalarını arabalara yüklüyorlar ve bunları sadece kendilerinin bildiği emin yerlere gizliyorlar. Tüccarlar da bu arabacıları iyi tanıyorlar.» Romence'de, temel dağ terimlerinin Latin kökenli olduklarını belirtmek gerekir: **Munte** (dağ), **plai** (düzlük, **culme** (tepe noktası), **muchie** (çıkıntılı kaya tabakası), **piatra** (taş), **coasta** (dağ yamacı), **fata** (cephe), **dos** (arka), **vale** (vadi), **cheie** (iki dağ arasındaki geçit), vs. Karpat çemberi içindeki ve etra-

fındaki ovaların da tarihi kayıtlardan bildiğimiz dönemler boyunca en yoğun yerleşme bölgeleri olduğunu görebiliriz. Bu yüzden, en eski dönemlerde bile buraların ıssız olduğuna inanmak olanaksızdır. Adları (Maramureş, Fagaraş, Hateg, Ouaş, Vrancea, Cimpulung) eski çağların kayıtlarında geçen Romen yaşamının bu eski nüvelerinde, günümüzün en eski köyleri bulunabilir. Bu bölgelerin halkı, folklörlerinde de yansıyan, güçlü bir bölgesel birlik duygusuna sahiptirler. Fagaraş'lı biri, kuzeye gitmek için Olt nehrini geçtiğinde, «Transylvania'ya ayak basar». Vrancea'da eski bir gelenek, o bölgenin erkeğinin alacağı gelinin «Milcov nehrinin suyundan içmemiş olmasını» şart koşar. Bu da gelinin Vrancea'lı olması gerektiği anlamına gelir. Ouaş'lı yaşlı bir adam, «Bana küfürler yağdırsan bile / hala Ouaş toprağına bağlıyım ben / Bana bonkörce çavdar versen bile / Ouaş hala ülkemdir benim», der gururla. Bu ruh durumu, eski bir özerkliğin bilinciyle, kendilerine ait bir devlet öncesi örgütlenme biçimi anılarıyla açıklanabilir. Tarihi kayıtlar bunları doğrulamaktadır ama bunlar kuşkusuz tarihi kayıtlardan da eskidir. Aslında, feodal devletlerden önceki ilk politik biçimlenmelerin Karpatların eteklerinde oluştuğu bilinir. Karpatların içindeki ve ötesindeki ovalara verilen adlar da önemlidir. Bunlara «ülke» yani, örgütlenmiş bölge denir. Bu sözcük, bazı zamanlar sanıldığı gibi, feodal kançılaryalar tarafından kullanılan bir terim olamaz. Bu tahmin doğru olsaydı, yukarıdaki Quaş dörtlüğünde olduğu gibi sözcüğün, aynı anlamla, halk tarafından kullanıldığını

görmemiz olanaksız olurdu. Gerek «ülke» sözcüğü, gerekse «dağ» sözcüğü, en eski, özgür Romen devletlerinin adlarında vardır. Moldavia'lılar, Wallachia-ya «Muntenia», ya da «Dağ Ülkesi» derlerdi. Bundan da, buranın başlangıçta bir Karpat devleti olduğu sonucuna varılabilir. Birbirini izleyen başkentler ile devletin değişik yörelerinin Yaşlı Mircea'nın öngördüğü biçimde ve tarihi geleneklere göre adlandırılmış olması da bize bunu göstermektedir.

Ama yerli halkı Karpatlar'a çeken sadece tehlikeden korunma gereksinmesi değil, aynı zamanda dağların ekonomik değeriydi. Bu özellikle Orta Çağ'da geçerliydi. Özellikle ortaçağ dünyası için iki büyük servet kaynağını — komşu ülkelerde bulunmayan altın ve tuz — saymasak bile Karpatların güneşli platolarının 3.000 ft. yüksekliğe kadar çıktığını belirtmeliyiz. Ovalarla ilgili olarak, daha önce söylenenleri daha da açığa çıkartan bir başka gerçeğin de üstünde durmamız gerek Yüksek dağların çevrelediği düzlüklerde ve ovalardaki nehir kenarlarında çiftçilik çok eski zamanlardan beri yapılmaktaydı. Oltenia ovalarındaki çok sayıda köyde olduğu gibi, tarımcılık oldukça ilkel aletlerle yapılıyordu. Üzüm bağları ve meyva ağaçları da burada sürekli olarak yetişmekteydi. Bu bölgelerde yaşıyanlar toprağı işleyen ve hayvan yetiştiren insanlardı. Özellikle köyün ortak merasında sığır, keçi ve domuz besliyorlardı. Köylüler toprağa bağlıydılar. Her zaman, sürüleriyle birlikte dağdaki evlerinden uzaklaşıp giden çobanlardan çok farklı bir yaşam sürdürmüşlerdi. Bunlar da dağ insan-

larıydı ama Romen köylülerinin oldukça küçük bir bölümünü oluşturuyorlar, nispeten daha az sayıda köyü dolduruyorlar ve sadece hayvan yetiştiriyorlardı.

İlk prenslikler (voyvodalıklar) — başlangıçta bunların toprakları Karpatların iki tarafına dek uzanıyordu; örnek olarak 1247'de kurulan Litovoi Prensliği'ni gösterebiliriz — genişlemeye başladığında, önce çevredeki tepelerin yamaçlarına yayıldılar. Halk bunları asla dağlardan farklı olarak görmemişti. Günümüze dek Muntenia düzlüğünde yaşıyan köylüler, bu bölgede yaşıyan halka **munteni** (dağ halkı) adını vermişlerdir. O dönemde bile yoğun olan tepelerdeki nüfus böylece biçimlenmeye başlıyan dağ ülkeleriyle birleşti. Karpatların güneyinde ve doğusundaki Romenlerin politik örgütlenmeleri yabancı feodal hakimiyetin Romen topraklarının merkezine görmesinden sonra başladığı için, birkaç uzam Romen ülkesi ortaya çıktı.

Yukarda gösterdiğimiz gibi oldukça kapsamlı bir biçimde kullandığımız bir terim olan dağların yanısıra ormanlar, Orta Çağ boyunca Romen halkının yaşamında önemli bir rol oynadılar. Karpatlarda ve tepelerde, bölgenin karmaşık yapısı ile birlikte ormanlar yabancıların bu bölgeye girmelerini oldukça zorlaştırıyordu. Eski ormanlarda (bunlar için Latin kökenli bir sözcük — **codru** — kullanılmaktadır) halk tarla açmak için toprağı temizlediler ya da köylerin biriktiği orman içindeki açıklıkları genişlettiler. Dağlarda ve tepelerdeki ormanları açmak için kullanılan sözcükler — **runc** (orman içindeki açıklık), **arşita** (or-

mandaki otlak), **curatura** (açıklık), **secatura** (kuru orman toprağı) — bu işlemi önce Romenlerin yaptığını göstermektedir. Çünkü sözcükler Latin kökenlidir. Diğer taraftan, eski zamandan beri sürdürülen ormanların açılması ve bunun sözcüklere yansıması, halkın yerleşmiş çiftçilerden oluştuğunun açık bir kanıtıdır.

Ama ormanlar tepelerin ötesine, bazen düzlüklerin içine dek yayılırlar. Karpatların güneyinde düzlüğü ikiye bölerek, eskiden Vlaşcı ülkesi diye bilinen Bükreş bölgesinde geniş bir engel oluştururlar. Genişleyerek bataklık haline gelen küçük, çamurlu derelerin kestiği geniş ormanlar görülebilir buralarda. Latincede bataklık demek olan **padulem** sözcüğünden gelen Romencedeki **padure** sözcüğü bu ormanın özel yapısından doğmuştur. Göç döneminde Romanya düzlüğündeki ormanlar ancak yaya geçilebiliyordu ve yolu bilmeyen yabancıların buradan geçmesi olanaksızdı. Daha sonraki tarihlerin sürekli orduları gibi, steplerden gelen atlılar bu ormanların etrafını dolaşmak zorunda kalıyordu. Onları fazlasıyla ürküten bu zorluk Turanlıların bu ormanın batı bölümüne verdikleri isimden de anlaşılmaktadır: Teleorman — Deli Orman. Bununla beraber yerliler için dağlar gibi orman da özel bir yaşama bölgesiydi. Onaltıncı yüzyıl batılı bir kozmografi yazarının Romalılardan gelen Romenlerlerin «Ormanlarda ve dağlarda yaşadığını» bilmesi gerçeği de bunu göstermektedir. Sonuç olarak, ovalardaki en yoğun bölgenin Baragan ile Teleorman bölgesindeki stepler arasındaki düzlüğün olduğunu söy-

liyebiliriz.

Siret etrafındaki çayırlık bölge gibi Tuna çayırlığı ve Delta, Romen düzlüğündeki bataklık ormanlığa oldukça çok benzer. İnsanlar ve hayvanlar için elverişli olan yiyecek kaynakları, ormanların ve sık çalılıkların sağladığı barınaklar Tuna boyundaki kalabalık köy dizesini ortaya çıkarmıştır. Bu bölgelerdeki sürekli yerleşme, steplerdeki dağınık yerleşme bölgelerine bir tezat teşkil eder. Onaltıncı yüzyılda Muntenia'da varlığı kaydedilen en büyük köy Tuna kıyısındaydı Greaca yakınlarında Prundu köyüdür bu. Nehir boyundaki çayırlar yüzünden Romenler, tarihleri boyunca, nehrin güney bölgesinde yaşıyan insanlardan çok daha fazla Tuna'ya yakındılar. Oldukça yüksek olan güneydeki nehir yamacında çoğunlukla kentsel merkezler görülürdü ve bunların başlıca nedenleri askeri amaçlardı. Hemen hemen beşyüz yıllık Osmanlı hakimiyeti altında bu kentlerde kurulmuş olan garnizonlar köylüleri sudan uzakta tutmuştur. Diğer taraftan, Tuna'nın bizim tarafımızda kalan kıyısında kırlık bölgeler çiftçiler Karpatlarlardan gelen çobanlar, arıcılar ve balıkçılar tarafından kullanılmaktaydı.

Yerli halkın sürekli olarak yerleştiği bu bölgeyle karşılaştırıldığında açık düzlük oldukça farklı yaşam koşulları getirmekteydi. Kara Deniz'den Pasifik Okyanusu'na dek uzanan büyük stepin bir parçası olan bu bölge Orta Asya'dan Avrupa'ya giden göçebe kitlelerin geçtikleri ve durakladıkları bir alandı. Onsekizinci ve ondokuzuncu yüzyılda burası Osmanlılar'a karşı

verilen savaşların temel arenası oldu. Grigore Ureche'nin, Romen bölgesinin «zorluklar yolu» olduğu konusundaki gözleminin özellikle bu bölgeyi kastettiği unutulmamalıdır. Romen Düzlüğündeki çok sayıdaki köyün ortadan kaybolmasının başlıca nedeni budur. Bölgedeki birçok isim de bu özellikten gelir: Pribegi (Gezginciler), Bajenari (Sürgünler), ve Goniti (Kovulmuşlar) gibi isimlere sık sık rastlanır. Diğer isimler insanların, zorlayıcı tedbirler ya da ayrıcalıklar sonucu bir araya geldiklerini göstermektedir Adunati (Bir araya gel), Atirnati (boyunduruk altında), Slobozia (Özgürleştirilmiş). Yine de bu gerçekler en az bunlar kadar tartışılmaz bir gerçeğe gözlerimizi kapamamalıdır : Yazılı kaynakların ve arkeolojinin de kanıtladığı gibi eski çağlardan beri bu düzlükte yerli bir halk vardı. Bu halk, Darius'un seferi zamanında olduğu gibi, göçebe bir halkın yanında, ya da Büyük İskender ve Lysimachus'us zamanında olduğu tekbaşına yaşamıştır. Orta Çağlarda da durum aşağı yukarı aynı olmalıydı. Aksi takdirde, düzlükte görülen bazı isim katagorilerinin başlı bir açıklaması olamaz. Örneğin elimizde, Romen orman kuşağı Vlaşca ile bazıları kaybolmuş olan birkaç köyün adı var. Bu isimlerin Romen bölgelerine ve yerleşme yerlerine başka tür bir yaşam tarzı sürdüren bir kitle tarafından — bu durumda Slavlar — verildiği açıktır Rumanati adı — Romanati ülkesinin eski ismi — ve Teleorman bölgesindeki bazı köylerin adları böyledir ve Nicolae Iorga'nın belirttiğine göre Cumanlardan gelmektedir. Aynı durum tersine çevrilmiş bir tarihi süreçte, Romenlerin yabancıların yerleştiği bölgeleri,

bunların etnik isimlerini kullanarak isimlendirmesinde (Comani, Berindei, Tatari, vs.) yansımaktadır. Diğer taraftan onuncu ila onüçüncü yüzyıllar arasında Türk kitleleri tarafından kendi dillerinde verilen isimler, örneğin **ui** takısıyla biten ırmak adları bu bölgelerdeki yerli bir unsurun varlığının bir kanıtıdır. Çünkü Romenler bunları kabullenip korumasalardı, bu isimler tümüyle kaybolurlardı. Bu isimleri çoğu kesinlikle yöreldir ve sadece birkaç köy halkı tarafından bilinir.

Wallachia ve Moldovia'da düzlük bölge modern çağın değişikliklerinin yer aldığı başlıca yerdir. Boyarlara ve manastırlara ait büyük toprakların bulunduğu bu geniş bölgede — sosyal çevrenin, çoğu özgür köylerin bulunduğu yaylalardan oldukça farklı olduğu bir bölgeydi burası — 1829'dan sonra köylülerin geçirdiği ekonomik süreçler daha büyük bir şiddette ortaya çıktı. Zorunlu hizmetin «demir boyunduruğu», köylü ayaklanmaları ve birbirini izleyen toprak dağıtımları oldukça büyük önemleri olan kitle olaylarıydı. Sonuç olarak çoğunlukla özgür köylülerin yaşadığı ve geçmişte ayrıcalıklı bir duruma sahip olan bölgelerin ekonomisi ekilebilir toprağın azlığından durgunlaşırken, düzlük bölgeler, geçirdikleri «tarım devrimi» ve nüfusun büyük artışını sağlayan «demografik patlama» sonucunda bir yüzyıl içinde büyük değişiklikler geçirdi.

Diğer gelişimler, bu kez Balkan Yarımadasının politik ve ekonomik coğrafyasında ve genel olarak

Avrupa'daki dış gelişimler, ülkenin coğrafik yapısının bazı unsurlarında, dönem dönem göreli değişiklikler oluşturdu. Avrupa Kıtası'nın bu bölgesinin tarihinde Kara Deniz'in ve Tuna'nın zamanın akışı içinde aldığı önemi göz önünde bulundurursak bu daha açığa çıkar.

Eski çağların karanlık şafağında Kara Deniz, önceleri, Yunanlı denizcilere düşmanmış gibi görünür ama M.Ö. sekizinci yüzyıldan sonra önemli bir denizcilik bölgesi haline geldi. Maddi malların ve kültürel etkilerin, denizkıyısındaki Dobruca kentleri vasıtasıyla Daçya'ya ulaştığı dönemdi bu. Burada, M.S. beşinci yüzyıla kadar, savaşların ve istilaların yarattığı bunalımlara rağmen deniz ticareti sürdü. Cenevizliler bu suları terketmek zorunda bırakılınca, Kara Deniz bir Osmanlı gölü haline geldi. Birkaç yüz yıl burada tekelci bir rejim altında İstanbul'a mal getiren gemilerin yanısıra sadece Sultan'ın filoları dolaştı. Kara Deniz artık uluslararası bir deniz yolu değildi.

Birçok bakımdan Tuna'nın kaderi Kara Deniz'inkine bağlıydı. Eski çağlarda Tuna'ya Yunanlılar Istratos, Romalılar ise Danubius demişlerdi. Bu da her biri kendi yaşamını sürdüren, aralarında kendilerini ayıran Demir Kapı bulunan iki havza olduğunu gösteriyor. Yunanlılar için Aşağı Tuna, denizin devamı olan bir su yolu oluşturuyordu. Bu yüzden başlıca Pontus kentinin — Histria — adını nehirden almasına şaşmamak gerek. Romalılar, Tuna'nın ülkemizde kalan

bölümüne vardıklarında bölgeyi Moesia'nın dik yamaçları boyunca kurdukları surlarla çevrili köyler zinciri vasıtasıyla yönettiler. Filolarının ve kasabaların ve toprakların iyi örgütlenmiş olduğu, Daçya'nın istilasından çok önce Roma etkisinin hissedildiği sol kıyıdaki köprü başlarının bu hakimiyete büyük katkısı oldu. Aynı köprübaşları, İmparator Aurelian bu bölgeden çekildikten sonra Tuna'nın kuzeyindeki Roma İmparatorluğu'nun etkisini korudu.

Osmanlı yönetimi altında Tuna'da Osmanlı İmparatorluğu'ndan başka hiçbir ülke ile ticaret yapılmadı ve bu da sonuçta ekonomik bir gerileme doğurdu. Nehir trafiği, bu dönemde, Wallachia ile Moldovia'ya hiç kâr sağlamadı. Adrianople Anlaşması durumu değiştirince sonuçlar Romen prenslikleri için büyük bir önem taşıdı, politikaya, ekonomiye ve kültüre yeni yönelmeler getirdi. Özgür bir Tuna, o zamandan sonra Moldavia ile Wallachia'dan «Tuna Prenslikleri» diye söz eden Batı Avrupa'ya bizi daha da yakınlaştırdı. (Bu en önemli dergimiz **The Danube Star**'ın Fransızca olarak yayımlandığı dönemdi.) Avrupa pazarlarında Romen buğdayına olan talep ve büyük komşu güçlerin herhangi biri tarafından tehlikeye atılabilecek olan Avrupa ticaret ekseninin özgürlüğünü güven altına alma gereksinmesi modern Romen Devleti ve «Tuna sorunu» ile ilgili olarak uluslararası çapta birçok tedbirin alınmasına yol açtı. Şunu da belirtmek gerekir ki Tuna, denize çıkış yollarının özgürlüğünü korumak için bir komisyon kurulduğu yeryüzünün ilk nehridir. Aynı zamanda Tuna'nın yeni önemi, onun

yeniden doğuş döneminde ekonomimizde bir çok dönüşümler meydana getirdi.

Sonuç olarak, Tuna, Kara Deniz ve Karpatlar, üstünde Romen halkının oluştuğu ve geliştiği bölgenin birliğini ve orjinal görünümünü sağlayan üç önemli unsurdur.

I. DONAT

ROMEN HALKININ DAÇYALI YA DA GETİK ATALARI

Tarihi kayıtlardan, bugünkü Romen ülkesinin eski çağlarda Daçyalılar ve Getai'lerin oturdukları bölge ile hemen hemen aynı olduğunu biliyoruz. Bu adlarla bilinen insanlar aynı dili konuşuyorlardı. Aynı kültüre sahiptiler, aynı Trakya kökeninden geliyorlar, büyük bir coğrafi birimi, Karpat-Tuna bölgesini aralarında paylaşıyorlardı.

Getai'ler ile Daçyalılar arasındaki tek fark işgal ettikleri bölge idi. Birincisi, önce Aşağı Tuna'nın iki yakasında, daha sonra ise Karpatların güneyinde ve doğusundaki düzlüklerde yaşamışlardı. İkincisi ise Transylvania'nın dağlık bölgelerine yayılmışlardı. Eski Yunan yazarları Daçya'daki bütün ırkları aynı adla anmak istediklerinden bunların hepsine Getai demeyi tercih ettiler. Çünkü Kara Deniz kıyısındaki Helenik kentlere daha yakın yaşadıkları için bunları daha iyi tanıyorlardı. Diğer taraftan, batıdaki yerleşme bölgelerinden dolayı Romalılar'la daha sıkı ilişkide bulunduklarından Romalılar bunlara Daçyalı adını taktılar. Modern çağlarda ikili bir isim — Geto-Daçyalılar ya da Daço-Getai'ler — kullanılmaktadır. Böylesine bir isim her birinin bölgesel farklılığını göz

önünde bulundurarak iki halkın birliğini daha iyi ifade etmektedir.

Çeşitli zenginlikleri ve çok sayıdaki savunma kolaylıklarından dolayı Karpat - Tuna bölgesinde çok eski çağlardan, hatta İlk Taş Devri'nden beri insanlar yaşamaktadır. Bu, Transylvania'da (Cluj yakınlarındaki Capuşul Mic'te, Ohaba - Ponor mağaralarında, Nandru'da, Peştera'da ve Cioclovina mağarasında, Wallachia'da (Dirjov'da, Tuna üstündeki Demir Kapılar'da ve Bükreş'te), Moldavia'da (Ceahlau Dağı bölgesinde, Cışla'da, Prut'ta ve Jijia vadilerinde) ve Dobruca'da yapılan araştırmalarda tamamen ortaya çıkmıştır. Daha sonraki Taş Devirlerinde tüm Karpat - Tuna bölgesini kaplayan yoğun yerleşme bölgeleri ortaya çıkmıştır Transilvanya'da Tîrgu, Mureş ve Ariujd'da, Wallachia'da Sarata Monteoru'da ve Moldavia'da Cucuteni, Prumuşita, Habaşeşti ve Truşeşti'de yapılan araştırmaların zarif anıları olan **boyalı çömlekl**erin önemli uygarlığı bu tarihlere dek uzanmaktadır. Üç değişik renkle süslenmiş olan enfes Cucuteni kapları ile boyları hemen hemen bir metreyi bulan, aynı tipte, Ariujd'da bulunan çömlekler, yeryüzünün herhangi bir çağda yapılmış en güzel seramiklerinin yanında yer alabilirler. Bu dikkati çeken uygarlığın yaratıcıları, daha sonra çağlarda yaşıyan **Daçyalılar**'ın ya da Getai'lerin ataları mıydılar — Carl Schuchhardt, Eugène Pittard ve Ion Andrieşescu gibi bilim adamları bunu ileri sürüyorlar — yoksa Hindu - Avrupa öncesine mi aittiler? Belki yeni kazılar ve yeni buluşlar bu soruya daha kesin bir cevap vermemize ola-

nak sağlıyacaktır. Bugün birçok araştırmacı tarafından, Daçyalılar ile Getai'lerin, Bronz Çağ'da, yani M.Ö. 1800 - 1700'den M.Ö. 700 yıllarına kadar uzanan dönemde, Karpat - Tuna bölgesinde yaşadıkları kabul edilmektedir.

Daçyalılar ile Getai'ler, **Trakyalılar**'ın kuzey koluydular. Yunan tarihçisi Herodot, M.Ö. beşinci yüzyılda, Trakyalılar'ın, Hintliler'den sonra, «yeryüzünün en kalabalık halkı» diye söz ediyordu. İran kralı Daryus'un, İskitler üstüne yaptığı bir seferi tarif ederken, Herodot Getai'leri, «Trakyalılar'ın en cesurları ve dikbaşlıları» diye anlatıyor: Sadece onlar güçlü İran ordusuna silâhla karşı koymaya cesaret edebilmişlerdi.

Kabilelere bölünmüş olmalarına rağmen, Daçyalılar ya da Getai'ler — diyor coğrafyacı ve etrofnafyacı Strabo — aynı dili konuşuyorlar ve tüm Carpat - Tuna bölgesini işgal ediyorlardı. Hatta bazı yerlerde Tuna'nın ötesine bile yayılmışlardı. Güçlerinin merkezi, Transilvanya'ydı. Bu bölge Daçya Devleti'nin son zamanlarında bu ülkenin başkenti olan Sarmizegethuza'yı da içine alıyordu. Burada, başkentlerinin etrafında, kenti çevreliyen dağların yamaçlarında Daçyalılar, metodik kazılar sonucunda izleri ortaya çıkartılan ve Avrupa'da ender rastlanan arkeolojik bir olay olan koca bir istihkam sistemi kurmuşlardı. Başka bir istihkam sistemi, yine Transilvanya'da olan Piatra Craivei'de, bir başkası da Moldavia'da Bîtca Doamnei'de bulunmuştur. Daçyalıların Karpat Dağlarına tamamiyle yayılmış olmalarından ve Romalılar-

la yapılan savaşlarda bu bölgeyi inatla savunmaları yüzünden, imparator Trajan ile Adrian'ın çağdaşı olan yazar Florus, «Daci montibus inhaerent» yani Daçyalılar dağlara sıkı sıkıya bağlıdırlar ifadesini kullanmıştır. Binbeşyüz yıl sonra, onaltıncı asırda, İtalyan yazarı Ascanio Centorio, Daçyalıların varisleri, Romenler için benzer bir ifade kullanacaktı «La montagne della Transilvania sono tutte habitate da Valacchi,» diyordu.

Hepsinden önemlisi, kabilelerinin sayısını ve yerlerini vererek Daçyalıların ya da Getai'lilerin kalabalık varlıklarını kanıtlayan eski coğrafyacı Ptolemy idi. En az 12 kabileden ve kentsel tipte 44 yerleşme bölgesinden söz ediyor. Bunlara bir de Ptolemy'den önceki ve sonraki kaynaklardan öğrendiğimiz diğerlerini eklemek gerek. Bu yerleşme bölgelerinin birçoğu, Dobruca'daki, Dokidava, Marcodava, Sangidava, Singidava, Capidava, Zisnudava ve Muridava bölgeleri gibi sonları **-dava** ile biten tipik Daçya isimlerine sahiptirler. Bununla beraber, Daçyalıların ya da Getai'lerin büyük kitlelerinin, tüm Karpat-Tuna bölgesine yayılmış birçok **köylerde** oturdukları açıktır. Bunların bazılarından yazmalarda, balmumu tabletlerde ve diğer kaynaklarda söz edilmektedir ama büyük bir çoğunluğu geriye hiçbir iz bırakmamıştır. Ancak — başta çömlekler olmak üzere — arkeolojik kazılardan ya da tesadüfler sonucu bunların geçmişteki varlıklarını öğrenmiş bulunuyoruz.

Yüzyıllar boyunca savaşan ve defalarca gerek Makedonyalıları gerekse Romalıları yenllgiye uğra-

tan orduları bu büyük sayıdaki Daçyalılar oluşturuyordu. Daçyalıların önemli politik güce sahip oldukları üç dönem vardır. Birincisi, M.Ö. üçüncü yüzyılda, Makedonya kralı Lysimachos'u mağlup eden kral **Dromichaites**'in hükümranlığı dönemidir. İkincisi, Sezar'ın çağdaşı olan kral Burabista'nın yönetimi altında geçirilmiştir. Bu Daçya gücünün doruğuna eriştiği dönemdir. Burebista'nın krallığı, Tuna nehri ile Tisa nehri arasındaki düzlüğü, ve Bug nehrinin ağzındaki olbia ile Balkan dağlarının güneyindeki Apollina arasında kalan Kara Deniz'in tüm batı kıyılarını da kapsayan geniş bir alanı kaplıyordu. Kara Deniz'in kıyı kasabalarından biri olan Dionysopolis'de (bugünkü Balchik) bulunan bir Yunan yazıtında Burebista'dan, «Trakyanın en önde gelen, en güçlü kralı» diye söz ediliyor. Strabo, ordusunun ikiyüzbin adamdan oluştuğunu belirtiyor, Daçyalıların tarihinde politik önemi olan üçüncü dönem, Domitian yönetimindeki Romalılara karşı çeşitli zaferler elde eden, ama iki korkunç savaştan sonra, İmparator Trajan tarafından mağlup edilen son kralları Decebalus'un hükümranlık dönemiydi. Decebalus'la birlikte Daçya devleti ortadan kalktı ama halkı değil.

Daçyalılar her tür çiftçilik yapıyorlardı. Tarımcılığa öylesine çok önem veriyorlardı ki, Romalılarla yaptıkları savaşlar sırasında, Kral Decebalus bir grup asiyle takviye edilmiş yerleşme bölgelerini savunma görevini vermekle kalmamış, diğerlerini tarımda **düzgün bir ilerleme** sağlama ile görevlendirmişti. Daçyalılar sığır ve koyun sürüleri besliyorlardı. Toprağın

altında tuz, altın ve gümüş çıkartıyorlardı. Daçyalılarla yaptığı son savaştan sonra, İmparator Trajan'ın ganimet olarak attığı Daçya altınının miktarı o kadar çoktu ki —eski yazar Joannes Lydus, bunun 555.900.000 altın frank olduğunu belirtiyor— 106 yılı için her tür vergiden vazgeçilmesine olanak sağlamakla kalmıyor, Roma İmparatorluğundaki tüm vergi verenlere 650 dinarlık bir armağan verilmesini sağlıyordu. Daçya altını çoğunlukla Apuseni Dağlarındaki madenlerden çıkartılıyordu; Romalılar bu madenleri işletmeye devam ettiler ve onları daha da geliştirdiler. Aynı Lydus'a göre savaş ganimeti olarak alınan gümüş 62.200.000 altın frank değerindeydi. Daha M.Ö. dördüncü yüzyılın sonunda Daçyalılar, Makedonya kralları Fhilip ile Büyük İskenderin'kilere ya da Thassos ve Larissa'nın eski Yunan paralarını andıran gümüş ve altın paralar basmışlardı. Çok sayıda bu tür gümüş para Transilvanya'da, Moldova'da ve Jallachia'da, yani Daco-Getai'lerin yaşadığı tüm Karpat-Tuna bulunmuştur.

Daçyalıların iki belirli sosyal sınıfı vardı Başlarını örten (Latin kaynaklar bunlara **pileati** diyorlar) asiller ile uzun saçlarıyla başları açık gezen ve aynı kaynakların **comati** diye adlandırdığı halk tabakası. Bunların tümü, açık, pırıl pırıl göğün simgesi olan **Zalmoxis** adlı bir tanrıya inanıyorlardı. Ölümsüzlük ve mezarın ötesinde yaşam da vardı inançlarında. Dua yerleri, dağların mümkün olduğu kadar doruklarına yakın bir yerde, göğe alabildiğince yakındı. Kral'ın danışmanı, Büyük Rahip'in yaşadığı yer Cogheonon dağında bir mağaraydı. Bu dağın, Banat ile Transilvanya

arasındaki sınırda, Gugu Dağı (2.294 m) olduğu iddia edilmiştir.

Satem tipinde bir Hindu-Avrupa dili olan Daçyalıların konuştuğu dilden bize fazla birşey kalmamıştır.

Sahip olduğumuz az miktardaki bilgi, yine de, önemli sonuçlar çıkarmamıza olanak sağlamaktadır. Son yıllarda Cluj'lu Profesör I. I. Russu'nun yaptığı araştırmalardan —İlirya dilinden gelen ve Trakya dili ile, bu yüzden de Doca-Getik dili ile bağlantısı olan Arnavutça ile yapılan benzetmelere dayanarak— Doca-Getik kökenli 160 Romence sözcük bulunmuştur. Bunlar **insan vücudundan** başlıyarak çok geniş bir alanı kapsamaktadır. Örneğin : **Buza** (dudak), **ceafa** (ense), **grumaz** (boyun), guşa (guatr), **aile** ile ilgili **Copil** (child), **prunc** (bebek), **zestre** (drahoma), **ev** ile ilgili **Vatra** (ocak), **catun** (birkaç evden ibaret köy), **tarım, balık üretimi** ve **bağcılık** ile ilgili **Mazare** (bezelye), **tarina** (işlenmiş toprak), **baci** (koyun sürüsünün başında olan çoban), **minz** (tay), **strunga** (koyunsürü), **tarc** (sürü), **rurda** (inek sütünden yapılmış yumuşak peynir), **zara** (kesilmiş sütün suyu), **butuc** (şarap fıçısı) ve **curpen** (asma filizi), **stugure** (üzüm), **balta** (göl), **gard** (çit); **fiziki** çevre ile ilgili **Magura** (tümsek), **mal** (kıyı); **hayvanlarla** ilgili : **Balaur** (canavar), **barza** (leylek), **mistret** (yabani domuz), **şopirla** (kertenkele), **viezure** (porsuk); **değişik eylemlerle** ilgili **A rabda** (tahammül etmek), **a speria** (korkutmak), **a zburda** (gülüp eğlenmek); **çeşitli şeylerle** ilgili **Ciuca** (hedef). Bu sözcüklerin

sayısı yeni araştırmaların sonucu kuşkusuz artacaktır. Üstelik bunlar linguistik mirasın başka yönlerini de ortaya çıkartacaktır. Daha şimdiden, Romen dilinin özelliği olan ve sık sık karşılaşılan birçok ekin —örneğin **-esc, -eşte (omenesc :** insanca, **craiesc :** prense yakışır, soylu, **barbateşte :** erkekçe, **trupeşte :** vücutça)— bu mirasın bir parçası olduğu kabul edilmektedir.

Bazı nehir adları, kuşkusuz, Daco-Getik kökenlidir; önce **Dunare** (Tuna), Daçva dilindeki **Dunaris**'den gelmektedir; **Argeşul, Argessos**'dan adı Daçya kenti **Berzobis**'i anımsatan Birzova; **Someşul :** bu nehrin aktığı bölgelerde bulunan Latince bir yazıt «Samus»tan söz etmektedir; **Criş** ve **Timiş** nehirlerinde, **Olt** nehrinde (Latince kaynaklarda **Aluta)** ve **Tisa** nehrinde olduğu gibi Romalılar mutlaka eski yerli isimleri muhafaza etmişlerdi. **Mureş** nehri, büyük bir ihtimalle, Herodot'un sözünü ettiği eski **Maris**'le bağlantılıdır. **Ampoiul** Latincede biçimini biraz değiştiren eski bir ismin karşılığıdır; **Motrul** kuşkusuz Daçya dilinden gelmektedir; bu isim **Tabula Peutingeriana**'da, **Amutria** olarak geçmektedir. **Cerna** nehrinin adı Daçya kökenlidir. Aslında **Tsierna** adlı Daçya kasabasıyla aynıdır. Aynı isimle tarihi kaynaklarda da karşılaşılmaktadır: **Tierna (Tabula Peutingeriana), Dierna** (Latince yazıt), **Zerna** (Alpianus'un **Digesta**'sı). Kasabanın, nehrin Tuna'ya aktığı noktada olduğunu da eklememiz gerek. **Buzaul**'un da Daçya kökenli olduğu kanısındayız. **Siret, Prut, Jiu** ve **Gilord** da aynı kökenden gelmektedir. Sonuç olarak, Tuna ile başlayarak, bütün

büyük nehirlerin isimleri Daco-Getik kökenli, eski isimlerdir.

Bölge isimleri ile ilgili olarak, **Abruttus**'tan gelen **Abrud**'un dışında kesinlikle verebileceğimiz hiçbir isim yoktur Bu ismi bir de Latince yazıtlarda sözü edilen Pontus Daçya'sındaki **Abrittus** ile karşılaştırın. Decebalus ile Romalılar arasında iki savaşın yapıldığı **Tapae**'nin, bugünkü Batan köyü **Tapia**'nın adı olarak korunmuş olması olasıdır. Aynı şey Dobruca'nın bazı bölgeleri için de geçerlidir : **Hirşova, Baroiu ve Oltina,** bize eski **Carsium, Berrhoe** ve **Altinum** yeniden keşfettirebilir. Daçya'daki diğer kent isimlerinin korunmamasına şaşmamak gerek; göç eden halkların saldırıları başta bunlara yöneltilmişti çünkü bunlar köylerden daha fazla zenginliğe sahiptiler. Bunların isimleri için yeni bir belgesel materyal —balmumu tabletler türünden— ortaya çıkabilir ve kesin sonuçlara varılabilmesi için bazı benzetmeler yapılmasına olanak sağlıyabilir.

Başına Daçya Krallarının isimleri eklenmiş olan bazı insan isimleri —Dromichaites, Zalmodegikos, Rhemaxos, Rubobostes, Oroles, Cotico, Scorilo, Decebalus— bize Daco-Getik dilinden ulaşmıştır. Aynı biçimde ilaç olarak kullanılan bazı bitki türlerinin isimleri de bu kökenden bize gelmektedir; Plato ve yüzyıllar sonra Daco-Getai'lerin «doğayı» iyi bildiklerini, yani «otların ve şifalı bitkilerin» niteliklerini iyi tanıdıklarını belirten Jordanes'in kanıtladığı gibi Daçyalılar tıpta oldukça ileriydiler.

Ovid'in, Getik dilinde, Tomis'de yazdığı şiirler

kaybolmuştur. Ama İmparator Trajan'ın bilimsel incelemesi **De bello dacico,** Trajan'a eşlik eden doktor Criton tarafından yazılan **Getica** adlı inceleme, eski yazarların arkalarında bıraktıkları bilgiler, sistemli kazılar ya da tesadüfler sonucu ortaya çıkartılan yazıtlar ve diğer arkeolojik buluşlar, bunların hepsi Daçyalıların ya da Getai'lerin tüm Karpat-Tuna bölgesini işgal eden, kendilerine özgü ekonomik ve toplumsal bir yaşam sürdüren, önemli bir politik güce ve askeri kuvvete sahip olan **büyük** bir halk olduklarını, göstermektedir. Onlar Romen halkının, tarih tarafından bilinen, en eski atalarıdır.

ROMALILAR'LA DAÇYALILAR ARASINDAKİ SAVAŞLAR

Tehlikenin farkında olan ama Romalılar'la karşılaşmak için kendisini fazla yaşlı bulan Daçyalıların kralı Duras (başka bir adı da Diurpaneus'du) kendinden önce krallık yapan Scorillo'nun oğlu Decebalus'un lehine tahttan feragat etti. Decebalus olağanüstü askeri ve politik niteliklere sahipti ve böylesine acil bir durumla başa çıkabileceğini çok iyi gösterdi. Cornelius Fuscus 87'nin yazında Tuna'yı dubalar üstüne kurulan köprüden geçti. Banat'tan geçen ve Sarmizegetusa'ya doğru Bistra Vadisi boyunca uzanan en kısa yoldan Daçya'nın merkezine gitmek istiyordu. Heyecanlı ve maceracı, cesur ama aceleci yaradılışı ile, yetenekli ve çok dikkatli olan Daçyalı hasmının tam tersiydi. Bu yüzden düşmanın kendisi için hazırladığı tuzağa düştü ve ordusu ile birlikte, büyük bir olasılıkla Tapae Geçidinde (Transilvanya'nın Demir Kapıları) katledildi. Bu Romalılara büyük bir acı veren en büyük felâketlerden biriydi. Daçyalıların eline geçen bayraklar, savaş makineleri ve silâhlar Sarmizegetusa çevresindeki dağlardaki kalelerden birine götürüldü.

Domitian hemen, büyük bir şevkle karşılık verdi.

Etkileyici boyutlara ulaşan yeni bir ordu kuruldu ve yetenekli ve tecrübeli bir general, Konsül Tettius Julianus (69 yılında Roxolanlara karşı Dobruca'da Aponius Saturninus'un kazandığı zafere katılmıştı) bu ordunun komutanlığına getirildi. Julianus, 88'de Tuna'yı muhtemelen Drobeta'dan geçti, Bistra Vadisi yoluyla Transilvanya'ya doğrudan girmek amacıyla doğru Banat'a yöneldi, Decebalus'un kuvvetlerini bir yıl önce Fuscus'un felâketinin olduğu aynı yerde, Tapae'de yendi. Daçya yöneticilerinden önemli biri olan ve mevki açısından Decebalus'tan hemen sonra gelen Vezinas ancak ölü taklidi yaparak esaretten kurtuldu ve gece olunca savaş alanından kaçabildi. Bu yenilgiden hemen sonra Decebalus olağanüstü askeri yeteneğini kanıtladı. Bu kez elde ettiği başarı eski zaferinden daha da önemliydi. çünkü, yenilginin sonuçlarını belli bir sınırda durdurup, düşmanın ilerlemesini engelliyebilmişti. Kuvvetlerinden geriye kalanları tekrar toparladı ve düzenli bir biçimde ülkenin iç bölgelerine çekildi. Frontinus'un kayıtlarına göre, kısa bir süre için de olsa, hareket özgürlüğü kazanabilmek ve Julianus'un ilerleyişini kontrol altına alabilmek için Daçya kralı ormandaki bazı ağaçların dallarının kesilmesini, çıplak ağaç gövdelerine de elbise giydirip, yanlarına silâh bırakılmasını emretmişti. Böylece Romalılara, ezilen ordunun yerini güçlü bir ordunun aldığı izlenimini vermek istiyordu. Bir süre için bu stratejisi başarılı oldu ama sonunda Roma kuvvetleri Sarmizegetusa etrafındaki dağ kümelerine yaklaştılar. Decebalus barış istedi.

Domitian'ın ilk tepkisi bu isteği reddetmek ve tüm Daçya kuvvetleri ezilene dek savaşı sürdürmesi oldu. Ama bu arada, Panonia Tuna'sında Quadi ve Marcomanni tarafından yenildiği için M.S. 89 yılında barış yapmayı kabul etti. Buna göre, yıllık bir ücret ve kent kurma ve savaş makineleri yapmada usta zanaatkârların yardımı karşılığında Daçya kralı Roma İmparatorluğu'nun bağımlı bir hale geliyordu. Decebalus Roma imparatoruna sadakat yemini etmedi ve kendi yerine kardeşi Diegis'i gönderdi. Diegis, tahtın varisi olduğu için (tahta yalnız kral ailesinden gelen erkeklerin geçebileceğini belirten yasaya göre) Daçya devletini tam olarak temsil edebilirdi. Domitian bu yer değiştirmeyi kabul etti. Üstelik, Fuscus'un felâketi zamanında Romalılardan alınan ganimetleri Daçyalıların geri vermesi koşulunun sadece sembolik olarak yerine getirilmesi onu memnun bile etmişti.

89 anlaşması oldukça belirsiz olduğu için Domitian'la açık bir çatışma içinde olan Romalı senatörler arasında hoşnutsuzluk yarattı. Bu karşı görüş, bu konuda bize dek ulaşan tek yorumdur. Yine de anlaşma Romalılar için pek elverişli değildi. Decebalus bağımsızlığının büyük bir kısmını yitirmişti ve sadece düşmanca davranışlardan kaçınarak değil, komşu halkları gözetip onların da barışçı bir tavır takınmalarına gayret ederek elinden geldiğince hizmet ettiği Roma İmparatorluğu'nun çıkarları ile sıkı sıkıya bağlıydı. Domitian'ın yönetimi boyunca ve Trajan'ın savaşına dek Nerva'nın hükümdarlığı süresinde anlaşmaya

sadık kaldığı inkâr edilemez. Daçya kralının barışçı tavrının tek nedeni düzenli olarak yapılan yardımlar değildi. Romalıların, güçlü askeri tedbirler almış olmalarının da bunda büyük bir payı vardı. Daçya devletinin nüfuzu bütün Tuna yöresinden kaldırılmış ve sadece Transilvanya dağları ile sınırlandırılmıştı. Banat, Oltenia, Muntenia ve Moldavia nehir boyunca Roma sınırları için bir sahra şevi görevini gören bölgeler haline gelmişti. Arkeoloji, Prahova nehrinin üstündeki Tinosul ile Siret'in üstündeki Poiana gibi Tuna düzlüğünün kuzeyindeki önemli Getia kalelerinin daha önce dikkatle korunmalarına rağmen bu zamandan sonra yok olduklarını göstermektedir.

Decebalus'un uysal görünümüne rağmen Daçya devletinin giderek artan zenginliği ve eski gücünü yeniden kazanması Romalıları, gelecek için, haklı bir korkuya itiyordu. Romalıların kendilerine sağladığı zanaatkârlarla Sarmizegetusa çevresindeki dağlar ileri teknikleri ile Decebalus'u, sadece Tuna'nın ötesindeki komşuları tarafından değil (Domitian'ın anlaşmasında, Decebalus'a ödenen yıllık maaşın temel amacı buydu) Romalılar tarafından yenilmesini olanaksızlaştıracak aşılmaz bir kale sistemi haline getirmişti. Sonuç olarak, İmparator Trajan, 98 yılında tahta geçer geçmez bu oldukça önemli merkezi ezmeyi kendisine başlıca amaç edindi. Trajan askeri bir adamdı ve Romalı senatörlerle aynı görüşleri paylaşıyordu. Üstelik, Daçya'nın fethi İmparatorluğa önemli ekonomik çıkarlar da getirecekti.

Ayrıntılı hazırlıklardan sonra, 101 yılının baharın-

da Daçya kralının herhangi bir kışkırtması olmadan, Romalılar tarafından savaş ilân edildi. Domitian'ın tersine, Trajan, çok müsait bir stratejik duruma sahipti İyi örgütlenmiş büyük bir ordusu vardı ve bu ordu önemli bir generalin —kendisinin— komutasındaydı. İmparatorluğun sınırları boyunca başka hiçbir kargaşalık yoktu. Tam bir haraket özgürlüğüne sahipti ve kendisinin seçtiği yerde ve zamanda çarpışmaları başlatmıştı. Bununla beraber, düşmanını sınırlı olanaklara sahipti, ordusu sayıca azdı ve hemen hemen tamamen yalıtılmış bir durumda olduğu için, kalelerle çevrilmiş dağlarında sadece savunma yapma şansına sahipti. Decebalus'un dağlardaki direnişi ne denli uzun ve cesurca olursa olsun, seferin başlamasından itibaren galip geleceklerine Romalılar emin bir gözle bakıyorlardı.

101 yılının yazında yer alan savaşın başında, Romalılar insiyatifi ellerine aldılar. Moesia ile Panonia'dan gelen iki ordu Cazane geçitinin iki ucunda, dubalar üstüne kurdukları köprülerden Tuna'yı geçtiler. Birinin başında Drobeta'da Moesia Inferior'un valisi Laberius Maximus, Lederata'da olan diğerinin başında da Trajan vardı. Banat dağlarının yamaçlarından geçerek, Trajan, Caraş, Cernovat, Birzava, ve Poganiş vadileri boyunca ilerlerdi. Laberius ise Cerna, Belareca, Domaşna ve Timiş vadileri boyunca yol almıştı. İki ordu, hiçbir direnme ile karşılaşmadan, bu günkü Caransebeş'ten fazla uzak olmayan Tibiscum'da birleştiler. Trajan, Tuna'yı geçip, Banat'taki seferine başlar başlamaz, bir haberci, bir mantarın üstüne Latin harf-

leriyle yazılmış olan ve kendisinden ilerlemesini durdurup, barış yapmasını isteyen bir haber getirmişti. Haber Buri ile Kral Decebalus'un diğer müttefiklerinden geliyordu. Bu şekilde, Trajan'a, Daçyalıların yalıtılmış olmadıklarını, aksine savaşçı birçok ulusun desteğine sahip olduklarını bildirerek, Decebalus barış yapabilmeyi ve Roma imparatorunu görüşmelere başlamaya zorlamayı umuyordu. Ama Trajan ilerlemeye devam etti. Tibiscum'da iki ordu birleştikten sonra, Romalılar Sarmizegetusa'ya doğru Bistra Vadisinden ilerledi.

Trajan ilk direnme ile Tapae'de, şimdi Transilvanya'nın Demir Kapıları diye bilinen, dar, ormanlık bölgede karşılaştı. O zamana dek düşmanca gösterilerden kaçınmış olan Decebalus, o gün çarpışma aleyhlerine bile olsa, düşmanın ilerlemesini durduracağı için karşı koyma kararına varmıştı. Buranın topoğrafik koşulları Romalıların üstün kuvvetlerinin yayılması için hiç de müsait değildi. Çarpışma sert ama tahmin edilenden kısa sürdü. Romalıların sadece yardımcı güçleri savaşa katılabilmişti çünkü lejyonerler çatışmaya katılamadan önce zafer elde edilmişti. Şiddetli bir fırtına altında, Daçyalı komutanlardan birinin bir yıldırım düşmesi sonucu ölmesinden etkilenen Daçyalılar iyi bir durumda olmalarına rağmen, yerlerini terkedip geri çekildiler. Romalıların üstünlüğünden çok, onları, batıl korkuları yenmişti.

Daçyalıların peşine düşen Roma ordusu Hateg bölgesini işgal etti ve Boşorod ile Costeşti yolundan Oreştie dağlarına girdi. Daçya kalelerinden birinde,

Romalılar, Decebalus'un, Cornelius Fuscus'un felâketle biten seferinden sonra aldığı ganimeti buldular. 89'da Domitian'la yapılan barış anlaşmasından sonra Decebalus'un ganimeti geri vermediğini unutmamak gerek. Aynı anda, Laberius Maximus'un komutasındaki Roma ordusunun bir kanadı Sarmizegetisa'nın güneybatısındaki Luncani Vadisi'ne doğru bir sefere başlamıştı. Burada ani bir hücumla muhtemelen bu günkü Piatra Roşie'nin olduğu yerde önemli bir kaleyi ele geçirdi. Decebalus'un kızkardeşini de esir aldı. Çeşitli zorluklar ve özellikle, yerlerini güçlerinin sonuna dek çarpışmadan terketmeyen ve yanlarında taşımadıkları herşeyi mahveden Daçyalıların karşı koymaları yüzünden Romalıların dağlarda ilerlemesi oldukça yavaştı. Kaçamak haraketlerle zaman kazanmak isteyen Decebalus, imparatora, başta Buri piyadeleri ve Sarmat suvarileri olmak üzere büyük bir temsil heyeti gönderdi. Düşmanca tavırlarından vazgeçmediği takdirde onların da işe karışacaklarını imparatora anlatmak istiyordu. Trajan onlarla konuşmayı reddetti ama çok geçmeden başka bir delegasyon kendisini görmeğe geldi. Bu kez gelenler aşağı tabakadan olan Daçyalılar, **comati**'lerdi. Kendisine doğrudan Decebalus'un gönderdiği bir barış teklifini verdiler. Politik sorumluluklara sahip bir sınıfın temsilcileri tarafından iletilmediği için samimi olmadığı açıkça belli olan bu isteği de Roma imparatoru reddetti. Bununla beraber, bunların tümü Daçya kralının düşmanı geciktirme amacına yaramıştı. Kış yaklaşıyordu. Romalılar tarafından hiç bir kesin sonuç elde edile-

meden askeri operasyonlar sona erecekti. Yine de, ana hedefe, Sarmizegetusa'ya öylesine yakındılar ve Decebalus'un durumu öylesine umutsuz görünüyordu ki, gelecek baharın umut verici kazançlar getireceğini umudederek kışı geçirebilirlerdi.

Ama Romalıların düşleri kaybolup gitti. Çünkü kışın tam ortasında, Decebalus'un müttefiklerinin Dobruca ve Maeisa Inferior bölgesinin geri kalan kısmına girdikleri ve Aşağı Tuna'daki zayıf, yardımcı Roma kuvvetlerine saldırdıkları haberi geldi. İşte ancak o zaman Trajan, Buri ile diğer müttefiklerin yaptığı tehditin ne denli ciddi olduğunu anladı. Daçya dağlarına muzafferce girmesi, eğer Daçya planları başarıya ulaşabilirse, tehlikeli bir tuzakla sona erebilirdi. Kendisi farkında bile olmadan insiyatif yetenekli hasmının eline geçmişti. Bu beklenmedik durumla karşılaşabilmek için imparatorun vakit geçirmeden işleri yola koyması gerekti. Geride, sadece elde ettikleri durumu koruyabilecek bir kuvvet bırakarak ordusunun büyük bir bölümünü, filosunun bulunduğu Drobeta'ya götürdü. O yıl kış oldukça hafif geçtiği için talihliydi. Trajan'ın sütunu —dokunaklı bir biçimde Daçya savaşlarını tam olarak anlatan o değerli belge— nasıl Tuna'yı geçen bir Daçya-Sarmat ordusunun süvarilerinin ağırlığı altında, buz kabuğun kırılarak içeri çöktüğünü ve büyük bir felâkete yol açtığını anlatır. Bunun altında 102 yılının ilk aylarında, Tuna'nın buzsuz sularından askerlerini ve teçhizatını hızla karşıya geçiren Trajan görülmektedir. Moesia Inferior'un limanlarından birine, muhtemelen Novae'ye (Shishtov)

ya da Sexaginta Prista'ya (Ruse), çıktıktan sonra suvarilerinin başında, bölgenin içine yöneldi ve Sarmat suvarilerini bir daha kendilerini toparlıyamıyacak bir biçimde ezdi. Bundan sonra tüm kuvvetlerini Shipka Geçidi'ne götürdü ve bugünkü Tirnova'dan fazla uzak olmayan bir yerde önemli bir Daçya ordusunu gece bastırdı ve kanlı bir savaştan sonra onları da ezdi geçti. Burada hemen bir kalenin —Nicopolis ad Istrum, bugünkü Stari Nikiup— yapılmasını emretti. Bu zafer ordusu ile İmparatorluğun geri kalan bölümü arasındaki haberleşmeleri güvence altına alıyordu. Üstelik Decebalus'un planı ilk darbesini almıştı.

Bununla beraber, Trajan'ın gidişinin, Roma kuvvetlerinin yenilmesi ile sonuçlanmasından sonra, plan, Daçya kralının karşı hücuma geçmesi için yine de işe yaramıştı. Bu arada Decebalus'un müttefiklerinin en kalabalık ve en güçlü olan ana bölümü kuzey Dobruca'dan Balkanlar'a doğru ilerlemekteydi. Trajan, bütün gücü ile onlarla karşılaşmaya gitti. Güneybatı Dobruca'nın ormanlık stepinde, Adamclisi platosunda olan çarpışma tam amlamıyla bir katliamdı. Sütun'da en çok yer ayrılan savaş budur. Tüm Romen kuvvetleri bu savaşa katılmışlardır: Yardımcılar, lejyonerler, muhafız kıtası, imparatorun özel muhafızları, Roma savaş makineleri Düşman hiçbir ayırım göze almadan katledilmiştir ve ilk ve son kez, yardımcı güçlerden ve lejyonlardan olan yaralı Romalılar gösterilmiştir. Romalılar tarafından kazanılmış bir zaferdi bu ama korkunç kayıplar pahasına elde edilmişti. Sütun kaçan ya da yakalanmış çok sayıda barbarı, ve

adamlarına teşekkür etmek için bir konuşma yapan, sonra da onlara ödüller veren Trajan'ı da göstermektedir.

Cassius Dio'nun kırpılmış yazıları bu savaştan söz etmektedir ama Tapae'de kazanılan kolay zaferden tek bir söz bile yoktur. Şöyle diyor: «Trajan adamları arasında birçok yaralı gördü ve birçok düşman askerini öldürdü. Yeterince sargı bezi olmadığı için kendi giysilerini bile parça parça koparıp yaraları sardı; savaşta ölenler için bir anıt dikilmesini emretti ve her yıl bunların anısına bu anıtın ziyaret edilmesini istedi.» Anıt, savaşın olduğu Adamclisi'de bulunmuştur. Temeller ve basamaklar, her bir kenarı 11 metre olan bir kare oluşturmaktadır ve hâlâ yerin üstündedir. Duvardan geriye kalanlar, bunların 5.5 metre oldukları sonucunu çıkartmamıza olanak sağlıyor. Bu duvarlar sayıları yaklaşık olarak 4.000'i bulan, savaş ölülerinin adlarıyla doludur, ki bu sayı muzaffer bir ordu için oldukça fazladır. Yapının ön kısmındaki yazı şöyledir: **In Honorem et Memoriam fortissimorum virorum cui pugnantes pro Re Publica morte occubuerunt** (Devlet için çarpışırken ölen cesur insanların şerefine ve anısına). Ölenlerin listesinin başında adı okunamıyan ama muhtemelen **praefectus castrorum,** olan ordu yönetiminde görevli, nekahat devresini geçiren ve yakında terhis edilecek kıdemli askerlerden **(missicii)** oluşan kampta bırakılan yedeklerin komutanı olan yüksek rütbeli bir subayın adı vardır. Ölü listesi, bu tür **missicii**'yi de kapsamaktadır. Bu da yedeklerin savaşa katıldıklarını

açıkça göstermektedir. Bu ancak, umutsuz zamanlarda, cephe çözüldüğünde ve en iyi Romalı yüzbaşılar arasından seçilen bir **proefectus castrorum** gibi yetenekli bir subayın komutasındaki değerli askerlerin ani müdahalesi durumu düzeltecek tek çare olduğu zaman başvurulan bir tedbirdi. Hayatı pahasına, yenilginin kabul edildiği bir anda ordusunu zafere ulaştıran bu cesur subayın anısına yuvarlak bir mozole yapılmış, bunun kalıntıları da savaş alanındaki bir höyüğün altında arkeleoglar tarafından bulunmuştur.

Adamclisi'de Trajan, felaketin eşiğindeydi ama bu onun zaferini daha da önemli yapmaktadır. Çünkü Decebalus'un planı kesinlikle altedilmiştir ve Trajan savaşın kaderinin tartışılmaz efendisi olmuştur. Trajan'ın dağlarda bıraktığı kuvvetlere karşı Decebalus'un elde ettiği zafer şimdi önemini yitirmişti. Roma İmparatoru Dobruca'da elde ettiği zaferi, sadece yukarıda sözü edilen anıt ve mozole ile değil, etkileyici harabeleri —aşağı yukarı 11 metre yüksekliğinde ve 28 metre çapında masif betondan silindir şeklinde bir kule— hâlâ Dobruca stepleri üstünde yükselen M.S. 109 yılında yapımına başlanan kocaman bir anı ile de kutladı. Günümüze dek kalan tek bölüm olan silindir biçimindeki gövde, kireç bloklarla kaplanmıştı. Bunlardan bazıları, üstünde savaş sahnelerini ya da barbar mahkumları gösteren kabartmalar olan metoplar ve mazgallar oluşturuyordu. Bunlar ifadeci ve dramatik gerçekçiliğin yöresel ve kırsal sanatının önemli ifadeleri olmakla beraber, en değerli etnik belgelerdir. Burada gösterilen barbarlar arasında çoğunluğu

kuzeyli Daçyalılar oluşturmaktadır. Sarmat'lar gibi iki elleriyle birden tuttukları uzun, bükük bir kılıçla savaşırken gösterilmişlerdir. Kabartmalarda sık sık görülen Suevian Buri, Tacitus'un tarif ettiği gibi, saçları başlarının iki yanında örülmüş, çıplak gövdeleri ile gösterilmişlerdir.

Savaşalanına dikilen üç anıtın yanısıra Adamclisi'de dördüncü bir anıt vardır: Savaşta çarpışan ve **Tropaeum Trajani** diye adlandırılan yedek askerlerin o dönemde, yakınlarda bir yerde kurdukları kale. Trajan'ın Daçya'daki savaşlarının kaderlerinin Aşağı Tuna'da kararlaştırıldığı açıktır. Çıkılan seferler aşırı derecede tehlikeli ve Decebalus'un direnişi oldukça zorluydu ama Adamcilisi'den sonra Daçya'nın son çöküşü kaçınılmaz oldu.

Adamclisi zaferinden hemen sonra Trajan kuvvetlerini tekrar gemilere doldurdu, Tuna'dan yukarı yelken açtı ve Zarmizegetusa'ya doğru ilerleyişine devam etmek için Transilvanya dağlarına döndü. Yokluğu sırasında bir yıl önce işgal ettikleri yerler Decebalus'un eline geçmiş olduğu için manevralara yeniden başlamaları gerekiyordu. Oraştie dağ silsilesindeki çok sayıda kalelerle çevrili dağ tepelerini ele geçirmek için yapılan kanlı savaşlardan sonra Romalılar nihayet kendilerini Daçya başkentinin yakınlarında buldular. Fas'lı prens Lucius Quietus ile emrindeki Afrika süvari birliği, bu elde edilmez kaleyi gizlice sardıktan sonra Decebalus barış istemeğe ve galibin öne süreceği tüm koşulları kabul etmeye karar verdi. Bu, onun için, gelecek için umutlar beslerken,

Daçya devletinin ortadan kalkmasını engellemek için başvurabileceği tek çareydi. Diğer taraftan, Trajan da, o an için, savaşın başında yapılan bazı planlardan vazgeçmek zorundaydı çünkü iki yıldır, aralıksız seferler sonucu, bitap hale düşmüş adamlarından yeni bir gayret bekleyemezdi. M.S. 102 yılının sonlarına doğru, resmî bir anlaşmaya varıldı ama tüm savaş teçhizatını, emrindeki tüm Romalı zanaatkârları ve kaçakları iade etmek ve başkenti dahil, tüm kalelerini dağıtmak, sadece Roma İmparatorluğunun onaylıyacağı dış ilişkiler kurmak zorunda bırakılan Daçya kralı için hükümler çok ağırdı. Güvenlik için sürekli bir Roma garnizonu Daçya ülkesinde, daha sonra Ulpia Sarmizegetusa adlı bir koloninin ortaya çıkacağı Hateg bölgesinde, bırakıldı. Trajan muzafferce Roma'ya döndü.

İki yıllık bir barıştı bu. Tarafların hiçbiri barışı bir ateşkesten öte görmüyorlardı. Trajan, ikinci bir savaş için geniş hazırlıklar yapıyordu. Drobeta'da (bugünkü Turnu Severin) Şam'lı yetenekli mimar Apollodorus tarafından Tuna'nın üstüne bir köprü yapıldı. Diğer taraftan, önündeki felaketin iyice farkında olan Decebalus, onu hareketsiz bırakmayı amaçlayan barış hükümlerini çiğnemeye karar verdi. Bir kez daha Roma İmparatorluğu'ndan gelmeleri, kalelerini yeniden yapmaları için zanaatkârları ayartmağa ve yeni müttefikler aramaya başladı. Sonra, daha 105 yılında, başkentinin yakınındaki Roma garnizonuna ani bir hücumla düşmanca hareketlere başladı ama bu hücumu bile başarısızdı. Bunu Romalılardan önce dav-

ranmak ve haraket özgürlüğü kazanmak için yapıyordu. İşgal ordularının komutanı Longinus, Trajan için vakit kazanabilmek amacıyla görüşmeleri başlatmak için yollar aradı. Trajan, koca bir Roma ordusu ile Tuna'ya doğru yola çıkmıştı bile. Longinus, sinsi bir oyun sonunda yakalandı ama kahramanca intiharı Decebalus'un, daha iyi koşullar karşılığı, böylesine değerli bir komutanı geri verme üstüne yaptığı planları suya düşürdü. Daçya kralı aşırı tedbirlere başvurup, Trajan'ı öldürtmeye çalıştı. Bu arada imparator Tuna'nın kıyılarına varmıştı. Decebalus bu planında da başarısızlığa uğradı, çünkü hazırladığı tuzak ortaya çıkmıştı. Decebalus'u mahvolmuş olarak kabul eden Adamclisi'de yenilen ilk savaştaki müttefikleri ondan ayrıldılar ve Roma İmparatorluğu ile bir dostluk anlaşması imzaladılar. Daha da ötesi, Daçya kralının Partiya kralı Pachorus'a gönderdiği ve Roma İmparatorluğuna doğudan saldırmasını teklif ettiği mesaj cevapsız kaldı. Hiçbir çıkış yolu göremiyen Decebalus tek başına savaşmaya karar verdi. Tek amacı, savaşı mümkün olduğunca uzatmak ve düşman kuvvetlerine bu işi pahalıya ödetmekti.

İkinci savaşın olaylarını, Trajan'ın Sütunun'dan yorumlamak hiç de kolay değil. Çünkü elimizde bunları tamamlıyacak yazılı kayıtlar yok. Daçya kuvvetlerini tamamen bir çember içine alabilmek için Romalıların Daçya'ya aynı anda birkaç noktada saldırdıkları muhtemeldir : Banat Üstünden, Jiu ve Olt nehirlerinin vadileri boyunca ve belki de güney Moldavia ile doğu Transilvanya'dan. Bununla beraber önemli

çarpışma, 106 yılının baharında ve yazında Oraştie dağlarında yapılmıştır. Dağ tepelerindeki tüm kaleler büyük bir zorlukla, bir bir ele geçirilmiş ve Sarmizegetusa'da nihayet kuşatılmıştır. Roma saldırılarına destansı bir cesaretle karşı koyan başkent, ancak su stokları tükendiğinde ve son askeri de susuzluktan öldükten sonra düşmüştür. Son anda Decebalus ile bir gurup asil, Daçya'nın başka bölgelerinde, işgalcilere karşı yeni merkezler kurabilme umuduyla, at üstünde, gizli yollardan, Roma saflarının içinden kaçabilmişlerdir. Ama sonunda düşman tarafından sarıldıklarında, Decebalus, esir düşmemek için, hançeriyle kendini vurmuştur. Başı Roma birliklerine gösterildikten sonra Roma'ya götürülmüş ve Tiber'e atılmadan önce, Urb halkı büyük düşmanlarının öldüğünü ve acı dolu savaşların sonunun geldiğini öğrensin diye Gemoniae basamaklarında halka gösterilmiştir.

Sarmizegetusa Regia'nın düşüşünden sonra, Daçyalıların bu kutsal yerinin gelecekte Daçya halkını yeniden ayaklandırmasını önlemek için Romalılar her tedbiri aldılar. Halkı ülkenin başka bölgelerine sürdüler, tapınağın dini anıtlarını yerle bir ettiler, ve uzun bir süre işgal edilen kalede bir garnizon tuttular. 106'da, zafer yılında, Decebalus'un yönettiği Daçya, Roma imparatorluğuna bağlı bir eyalet ilan edildi. Trajan, bir savaş sahnesine dönen bu yerde, eyaleti örgütleyebilmek için hemen hemen bir yıl kaldı. Sonradan Sarmizegetusa adını alacak olan Colonia Ulpia Trajana, yeni eyaletin başkenti olacaktı. Daha önce, Longinus'un garnizonunun olduğu yerde, Hateg bölge-

sinde, kurulacaktı kent ve Decebalus'un Oreştle Dağlarındaki Sarmizegetusa Regina'sından otuzbeş mil uzakta olacaktı.

Daçya'nın Romalılar tarafından işgali ülkenin tarihinde belirleyici bir unsurdur. Çünkü bunu izleyen yıllarda eyaletin geniş çapta Romalılaştırılması, değerli Geto-Daçya halkından gelen ve Roma İmparatorluğunun ülkeye aşıladığı paha biçilmez değerlerin mirasçısı olan Romen ulusunun sağlam temellerini oluşturdu.

ROMA DAÇYA'SI

Trajan ile Decebalus arasındaki iki savaş sırasında (101 - 102 ve 105 - 106) Daçya halkı ağır kayıplar vermişti. Erkek nüfusunun büyük bir bölümü savaşta ölmüş ya da esir olarak alınarak İmparatorluğun çeşitli bölgelerine gönderilmiş, buralardan da asla dönmemişlerdi. Ama bu hiçbir şekilde, Daçya'nın Romalılar tarafından kolonileştirilmesi ile İmparator Aurelian zamanında boşaltılması arasında bir ilişki kurmayı amaçlıyan tarafından geçmişte ve halen iddia edildiği gibi Daçya halkının tamamen ortadan kalktığı anlamına gelmez. **Ana toprakları üstünde Daçya nüfusunun varlığının devam ettiği** konusunda açık kanıtlar vardır. Bir kere, gerek Daçya-Roma savaşlarının tarihçisi Cassius Dio'nun gerekse bu savaşların kabartmalı bir tarihi olan Trajan'ın Sütunu'nun açıkça gösterdikleri gibi, ikinci savaş sırasında (105 - 106) Daçyalıların bir kısmı Romalılara teslim olmuştur. Cassius Dio, kategorik olarak, birçok Daçyalının, daha savaşın başlangıcında Romalıların tarafına geçtiğini belirtmektedir. Sütunda da böylesine en azından yedi tane teslim olma sahnesi görülmektedir. Kabartmalar, Daçyalıların, sığır sürülerini gösteren sahne-

lerle son bulmaktadır. Bir zamanlar bu bir geri çekilme ya da savaşın sonunda, Romalı lejyonlar ülkeyi işgal ettikten sonra, yerli halkın kovulması olarak yorumlanmıştı. Bununla beraber, Reinach ve Patsch'ın yaptıkları araştırmalar, tam tersine, bunun, sığınan insanların evlerine dönüşleri olduğunu kanıtlamıştır. İşgalcilere boyun eğer nüfusun, kendilerine ait eski yerlerinde yaşamlarını sürdürmeye devam ettikleri açıktır. Halkın devam eden varlığının ve yeni yöneticiler altında yerli halkın öneminin ikinci ve inkâr edilmez bir kanıtı daha vardır : Daçyalılardan oluşan çok sayıdaki birlikler. Bunlar Roma yönetimi altında ve Romalı usüllere göre örgütlenmiş ve İmparatorluğun, genel olarak, uzak eyaletlerine gönderilen birliklerdi. Noricum'da, yani, bugünkü Austurya bölgesinde, **Ala I. Ulpia Dacorum** adıyla bilinen bir süvari birliği üstlenmişti. Panonia'da, ya da bugünkü Macaristan'da, **Cohors II. Augusta Dacorum pia fidelis veterana millaria equitata,** yani süvari desteğinde bir piyade birliği vardı. Başka bir Daçya taburu, **Cohors III. Dacorum eqitata,** Makedonya'daki garnizonları ile, Mezopotamya seferine katılmıştı. Bir de, imparatorluğun doğu sınırlarında, Tigris ve Euphratos nehirlerinin kıyılarında, bir **Vexillatio Dacorum Parthica,** yani Partiya sınırını koruyan bir süvari birliği üstlenmişti. İmparatorluğun başka bir sınır bölgesinde, Britanya'da, karakteristik hançerleri kullanan ve **Decibalus ve Dida** gibi karakteristik isimleri olan adamlardan oluşan bir Daçya taburu ile karşılaşıyoruz. Şimdiye dek, Daçyalılardan oluşan ve genel olarak eyaletin sınırlarında

görev yapan on birlik (bununla beraber, toplam sayılarının onbeş kadar olması gerekir) ortaya çıkarmış bulunuyoruz.

Roma Daçyasına dek uzanan ve bir dizi Daçya ismini kapsayan Latince yazıtlar, yeni yöneticiler altında yerli halkın devamlılığının bir başka kanıtıdır. Birkaç örnek verelim. Apulum'da (şimdiki Alba Iulia), Brasus'un oğlu **Mucatra** adında birinin mirasçısının adı **Mucapor Muctralis**'dir. İsimlerin dördü de Daçya ismidir. Aynı Apulum'da, Roma ordusundaki bir süvari eri olan **Mucasenus** Cesorini'nin, Soia'nın kızı, **Rescuturme** adlı bir karısı vardır. Potalssa'da (şimdiki Turda) Volusius Titianusu adlı birinin karısının adı Valeria **Dula** idi. Napoca'da (şimdiki Cluj kenti) bir Aurelius **Duda** ile karşılaşıyoruz. Başka bir yazıt, 90 yaşına dek yaşıyan ve oğlunun şükran borcu olarak kendisine bir mezar taşı yaptırdığı Aelius **Diales** adlı birinden söz ediyor. Tamamen bir Daçya aile adı olan **Diales** ile tipik bir Roma ilk adı olan Aelius, bize asimilasyonun nasıl işlediği hakkında bir bilgi vermektedir. Diğer kaynaklarda, özellikle yazıtlarda, **Dizo, Duras, Eptala, Tzinto, Costas, Tarsa, Drigiza, Scorilo** gibi tamamen Daçya isimleri ile karşılaşmaktayız. Yazıtlarda sözü edilen bazı kişilerin tipik Romalı adları var. Eğer açıkça belirtilmeseydi, bunların aslında Daçya kökenli olduklarını pek tahmin edemiyecektik. İkinci kez askere alınan ve yazıtın **natione dacus** diye söz ettiği, karısı Atticia Sabina ile oğlu **Costas**'ın kendisi için bir mezar taşı diktirdikleri Iulius Secundinus'un durumu böyledir. Başka bir ya-

zıtta ise, kısaltılmış olmasına rağmen tipik bir Roma ismine sahip olan Julius Pi (...) tinus'dan söz edilmektedir ki, bu ismin sahibinin bir Daçya yerlisi olabileceği kolaylıkla tahmin edilemez. Bir tarafta Roma isimlerinin kabulü, diğer tarafta ise köylülerin, yani Daçya'nın nüfusunu oluşturan büyük bir kitlenin, ne yazıtlar yaptıkları ne de mezar taşları diktikleri gerçeği (bu konuda Orta Çağ'ın mirasçılarına ve modern çağın insanlarına benziyorlardı) az sayıdaki Daçyalı ya da Trakya-Daçya kökenli adı açıklamaktadır. 2.000 Latince isme karşı sadece 60 Daçya kökenli isim vardır. Bunlara bir de eyaletin dışındaki 37 adı eklemek gerekir. Bununla beraber, bunlar, yerli halkın varlığının devam ettiğini kanıtlamaya yeterlidir.

Bu aynı zamanda, metodik kazılar ya da tesadüfler sonucu gün ışığına çıkartılan yazılmamış arkelojik kanıtlarla da ispatlanmaktadır. Burada, Roma çömleklerinin yanısıra, dalgalı çizgilerle süslü, bazen duman grisi, ya da kırmızı, «Daçya çömleği» tipinde, **özel ya da karakteristik Daçya çömlekleri**'nin çıkartıldığı yerleşme bölgelerinden ve mezarlıklardan söz ediyoruz. Bu tür deliller, Bretcu'da, Caşolt'da, Orheiul Bistritei'de Transilvanya'da Sf. Gheorghe-lernut'da ve Soporul de Cımpie'de, Banat'da Mehadia ve Varadia'da, Wallachia'da Dridu'da ve Moldavia'da Piroboridava'da bulunmuştur.

Roma Daçya'sında yer isimlerinin incelenmesi, bize, ülkenin Daçyalılar tarafından işgalinin yeni kanıtlarını getirir. Daha önce gösterdiğimiz gibi, Romalıların, yerli halktan aldıkları nehir isimleri sonları

-dava ile biten kentsel yerleşme bölgelerinin isimlerinin yanısıra, eski Daçya adı taşıyan bir dizi kasaba —koloniler, belediye merkezleri ve bölgeler— vardır. Bu kategori, başkent Ulpia Trajana'ya eklenen bir isim olan **Sarmizegethusa**'yı da kapsamaktadır. Buna örnek olarak başka şunlar gösterilebilir : Bir lejyon karargâhının merkezi olan **Apulum;** eyaleti koruyan başka bir lejyon karargâhının bulunduğu **Potaissa** ya da **Patavissa;** Kuzey Daçya'nın başkenti Porolissum, («Dacia Porolissensis»); Someş nehri üstündeki **Napoca;** Mureş nehri üstündeki **Germisara;** Bunların tümü Transilvanya'dadır. Bunlardan sonra Banat bölgesinde olan **Berzobis, Aizis, Tibiscum** ve **Dierna**'yı, Oltenia'da, Motru nehrinin ağzının yakınlarında **Drobeta** (bugünkü Drobeta Turnu Severin), **Ad-Mutrium** ya da **Amutria**'yı, Dobruca'da **Beroe, Cius, Aegyssus**'u sayabiliriz.

Yerli Daçya halkının varlığının son kanıtı olarak Roma yönetimine karşı **ayaklanmalarını** gösterebiliriz. Tarihsel kaynaklar Trajan'ın ölümü ve varisi Adrian'ın tahta geçmesi üstüne ilk ayaklanmanın çıktığından söz ediyorlar. Roma yönetimi altındaki Daçyalılar, eyaletin kuzey sınırının ötesindeki özgür Daçyalılar ve Tisa nehri düzlüğünde yaşıyan komşuları lazygler ve Doğu Daçya'da yaşıyan Roxolani'lerle birlikte ayaklandılar. Ancak büyük gayretler ve fedakârlıklarla ayaklanma bastırılabildi. Bundan sonra İmparator Antoninus Pius'un hükümranlığı döneminde (138 - 161) iki ayaklanma daha oldu. En uzun süren ve en güçlü olan ayaklanma, Romalılarla, Quadi ve

Marcomanni arasındaki savaşın sonunda 166 - 175 yıllarındaki ayaklanmaydı. Bu ayaklanmanın belli bir anında, Daçya başkenti Ulpia Trajana Sarmizegethusa bile tehlikeye düşmüştü. 167'de ise Alburnus Major'-daki altın madenleri bölgesi talan edilmişti.

Yukarıda sözü edilen tüm gerçekler, kayıtların sağladığı kanıtlar, Roma ordusunda, Daçyalıların oluş-turdukları «kohort»ların ve «alae»nin varlığı, yazıtları dolduran insan adları, arkeolojik buluşlar, nehirlerin ve kasabaların adları, ve durmadan tekrarlanan ayak-lanmalar, hiçbir kuşkuya mahal bırakmadan, **Roma eyaleti Dacia Trajananın sınırları içinde büyük bir Daçya nüfusunun varlığını kanıtlamaktadır.**

ROMA DAÇYASININ ÖRGÜTSEL DÜZENİ

Bu halka rahatça güvenebilmek — birbirini izleyen ayaklanmalar aslında, onların, ortaya çıkan bu yeni duruma pek gönüllü boyun eğmediklerini gösteriyordu — ve özellikle, etkin bir şekilde onları yönetmek, işgal ettiği bölgeyi sömürebilmek için Trajan, Daçya'yı kolonileştirdi. Tarihi bir kaynak onun, tüm Roma İmparatorluğundan bu eyalete «Sonsuz sayıda insanlar »getirdiğini, bunları kasabalara ve köylere yerleştirdiğini belirtiyor. Kolonide yaşıyanlar, genellikle, Daçya'ya komşu eyaletlerden, yani Balkan Yarımadası'ndan gellyorlardı; bununla beraber, ülkenin ünlü zenginliği daha uzak eyaletlerden, örneğin, Küçük Asya'dan, Suriye'den, Mısır'dan, Galya'dan ve İspanya'dan birçok insanı da buraya çekmişti. Kolonileştirmenin yoğun bir biçimde ilerlemesine rağmen, kentlere yerleşen yenl gelenler, Daçya köylerinde yaşıyan yerll halktan sayıca daha çok değillerdi. Bununla birlikte, yaşama standartları, uygarlık ve kültür açısından onları çok geride bıraktılar. O zamanlar Roma İmparatorluğu gücünün doruğundaydı. Romalıların büyük bir gururla «Mare nostrum» diye adlandırdıkları Akdenizi de kapsıyan koca bir bölgeye

yayılmıştı. Kasabalarda yaşam önemli bir düzeye erişmişti. Büyük yapılar — tapınaklar, amfiteatırlar, umumi hamamlar — ile bazıları taş kaldırımlı, sağlam yapılmış bir yol ağı Roma uygarlığının üstün niteliğinin belirtileriydi.

Eyaleti dış saldırılardan korumak ve aynı zamanda yerli Daçya halkını kontrol altında bulundurmak için Romalılar, başlangıçtan itibaren, buraya bir Lejyon yerleştirdiler : Legio XIII. Gemina, Garnizonu Apulum'daydı; 167 - 168 yıllarından sonra ikinci bir lejyon, Legio V. Macedonica, Troeşmis'den (bugünkü Iglita) Dobruca'ya getirildi ve Potaissa'ya yerleştirildi. Bununla da yetinmeyip, düzinelerce **castra**, yani askeri kamp kurdular. Bunların çoğu taş duvarlarla çevriliydi. Diğerleri parmaklıklarla desteklenmiş toprak duvarlarla korunuyordu. Dikdörtgen ya da kare şeklindeki kamplar çeşitli büyüklüklerdeydi ama çoğunlukla bunlar iki dönümlük bir alanı kaplıyorlardı. Bunlar sadece eyaletin sınırlarında değil, içlerinde de kurulmuşlardı. Bu tür kamplardan oluşan koca bir zincir, «limes alutanus» diye adlandırılan bir biçim oluşturduğu yerde Olt nehir çizgisini koruyorlardı. Diğerleri Doğu Karpatlar'ın yakınlarında, geri kalanları ise Someş nehri bölgesindeydi. Büyük Wallachia'nın batı kısmında bir kamp zinciri, Tuna'dan başlayıp Cimpulung-Bran bölgesindeki Karpatlar'a dek uzanan ikinci bir hattı oluşturuyordu. Başka bir kamp dizisi, bugünkü Giurglu-Bükreş-Tırguşor-Malaeşti-Drajna-Tabla Butil'den geçip, aynı biçimde Tuna'yı Transilvanya'ya bağlıyan bir yolu koruyordu. Moldavia'da, Trotuş nehri-

nin Sirete' aktığı Piroboridava'daki bir kamp, Transilvanya'dan gelen ve Aşağı Tuna'ya, Barboşi'deki deniz üssüne ve nihayet Kara Deniz'e açılan bir yolu güven altında tutmaktaydı. Büyük bir ihtimalle, bugünkü «troian» da, Petrodava (Piatra Neamt) da başka bir kamp daha vardı. Durostorum'dan Delta'ya dek Tuna nehrinin kıyısı da aynı biçimde bir kamp zinciri ile korunuyordu. Savunma amacı ile Romalılar sınırlarda, açık olan bölgelerde, **toprak duvarlar** yapmışlardı. Bu tür duvarlara Banat'da, Tuna, Tisa ve Mureş nehirleri arasında rastlanmaktaydı; Crişna'da Someş, Crasna ve Criş arasında; Moldavia'da Prut ile Siret ve Prut ile Dniester arasında; Dobruca'da Axiopolis-Tomis hattı boyunca, yani Cernavoda ile Köstence arasında, Tuna ile Kara Deniz arasında da bu tür duvarlar yükselmekteydi.

Daçya'nın Roma yönetimi altında geçirdiği 165 yıl boyunca kentlerde büyük binalar yapıldı. Örneğin bunlar Ulpia Trajana Sarmizegethusa ve Porolissum'daki amfiteatırları, Ulpia Trajana Apulum ve Micia'daki banyoları kapsamaktadır. Ulpia Trajana forumunun yakınlarındaki Aedes Augustalium adındaki koca tapınak da bunların arasında sayılabilir. Banat ve Rodna'daki Apuseni Dağlarındaki altın madenleri işletilmiş (burada sekiz altın madeni vardı), Banat ve Transilvanya'daki madenlerden demir cevheri çıkartılmıştı. Çeşitli tuz yataklarından elde edilen tuz Mureş nehri üstünden sallarla Panonia'ya götürülüyordu. Tahıl üretiminden bağcılığa dek her tür çiftçilik yapılıyor, çok sayıda büyükbaş hayvan ve koyun yetiştirlliyordu. Ekonomik

yaşam yoğun ve çeşitliydi ve her tür halk gösterileri, politik seçimler, çeşitli tüccar ve zanaatkar örgütleri, dini seremoniler, sportif olaylar ve amfiteatırdaki gladyatör gösterileri ile çok yönlü bir sosyal yaşam vardı. Kısaca yaygın bir gelişme çağında Roma yaşamı anlamına gelen herşey bu bölgede de yaşanmıştı.

YERLİ HALKIN ROMALILAŞTIRILMASI

O çağda yer alan en önemli olay yerli halkın Romalılaştırılmasıydı. Bunlar Latin dilini uygulamaya başlamışlar, kendi Daçya dillerini ise giderek daha az kullanmışlardı. Hatta, yavaş yavaş, Roma dünyasının büyük toplumunun bir bölümünü oluşturduklarına inanmaya başlamışlardı. Asimilasyon süreci, özellikle, 212 yılında İmparator Caracalla'nın İmparatorluğun tüm özgür halkına vatandaşlık haklarını bağışlamasıyla gelişti. Bir zamanlar Decebalus'un komutasında savaşan Daçyalıların torunları Trajan tarafından getirilen yabancı halkla tek bir vücut, bir bütün oluşturduklarını hissediyorlardı. Hepsi aynı dili konuşuyorlardı. Bu kaynaşmanın nasıl olduğunu — ki bu Romen halkının oluşumunun ilk başlangıcı anlamına geliyordu — nasıl oluştuğunu, bir halkın nasıl kendi dillerini terkedip, istilacıların diline alıştıklarını anlayabilmek için sadece, Daçya'da gerçekleşenlerin «tek» olmadıklarını, aynı işlemi Romen imparatorluğunun başka bölgelerinde de, örneğin eski Kelt nüfusunun Latin dilini kabullendiği Galya'da ve İberiklilerin aynı işi yaptıkları İspanya'da da olduğunu anımsamak yeterlidir. Hiçbir tahdit gerekli değildi. Bir kere pratik çıkarlar söz

konusuydu; bunun ardından üstün Roma yaşam tarzının cazibesi, son olarak da taklit etme ruhu geliyordu. Bütün bunlar bir arada ele alındığında ağır gelişimin nasıl olduğunu ve nihayet asimilasyonun nasıl gerçekleştiğini bize açıklamaktadır. Kalabalık halkların yaşadığı ülkeleri, örneğin Amerika Birleşik Devletleri'ni ya da Fransa'yı gözümüzün önüne getirelim. Buralarda iki ya da en çoğundan üç kuşağın yaşam süreleri boyunca çeşitli etnik kökenlerden gelen insanlar, dünyanın çeşitli yerlerinden buraya gelip yerleştiler, önce dili, sonra da Amerikan ya da Fransız düşünce ve duygu biçimini özümlediler ve kendileri de etken bir biçimde — inançlarını yeni değiştiren kimselerde genellikle olduğu gibi — asimilasyon sürecine katıldılar. 1800 yıl önce Romalıların büyük asimilasyon gücünün yöneltildiği çeşitli halkların durumları da aynı böyleydi. Üçüncü yüzyılın ortalarında Daçya'da herkes Latince, tabii ki halk Latince'si konuşuyordu. Bu dil, Karpat-Tuna bölgesinde küçük bir Daçya sözcük hazinesi ile karışmış, buna bir de birkaç Yunanca sözcük eklenmişti. Tıpkı Galya Halk Latince'sinin eski Kelt dilinden birkaç sözcük almış olması gibi.

Romalılaştırma, Daçya'da, oldukça hızlı bir tempoda yayıldı ve kısa bir dönem içinde gerçekleştirildi. Eyaletin çeşitli kasabalarında yaşıyan kitle ile işe başlandı ve ağır ağır kırsal bölgelere inildi. Bu konuda değerli bir katkı, uzun bir süre (25 yıl) askerlik yaptıktan sonra kendilerine ve **tüm ailelerine** vatandaşlık hakkının yanısıra bir de ekebilecekleri toprak

bağışlanan Romalı ve Daçyalı eski askerlerden geldi. Bu eski askerler köylere ya da kasabaların dış mahallelerine yerleştiler ve güçlü bir Romalılaştırma aracı haline dönüştüler. Sayıları oldukça kalabalıktı. Bu da kendilerine takılan adın — **veteranus** — daha sonra, yerli dilde, yaşlı adam, **batrin,** kavramıyla aynı anlama gelmesinden anlaşılıyor. Aslında bu Romence sözcük Romen dil yasalarına göre adapte edilen eski Latin askeri teriminden başka birşey değildir. Diğer Latince kökenli dillerde, Latin sözcükleri **vetus** (İtalyanca'da **vecchio,** Fransızca'da **vieux**) ya da **senex**'den türemiş sözcükler vardır. Askerlerin yanısıra Daçya'nın Romalılaştırma sürecini **kenthalkı** da etkilemiştir. Yolu kaplayan yüzey ya da maddeler anlamına gelen **pavimentum** gibi tipik bir kent sözcüğünün özel bir kırsal kavramı (**pamint** - toprak) anlatmak için kullanılır bir hale gelmesi bu gerçeği kanıtlamaktadır. Gerek kentlilerin gerekse köylülerin çok kullanılan bir sözcük olan **terra**'yı bildikleri açıktır. Latin kökenli diğer bütün dillerde toprak kavramı **terra**'dan türetilmiş sözcüklerle ifade edilirken neden, sadece Romenler **terra**'dan türetilmiş **terra** sözcüğünü ülke anlamında kullanırken toprak kavramı için tipik kent sözcüğü **pavimentum**'u kullanmışlardır? Şu açıklamanın doğru olduğuna inanıyoruz : **Temel** ve sürekli kullanılan bir kavramın ifade edilme biçimine üstünlük kazandırabilmek için aslında yanlış bir terim olan **pavimentum** sözcüğünün çok sayıdaki kentli tarafından kullanılması gerekti. İşgalciler, Daçya kentlerine ve kasabalarına göz dikip, bunları tehdit ettiklerinde

olan aslında budur. Bu kasabaların halkı daha güvenli yerlere, komşu köylere ve ormanlara çekilmişlerdi. Bu sözcüğün genelleştirilmesi ve bugünkü anlamının oluşumu farklı koşullar altında gerçekleşmiş olsa bile, kent unsurunun Daçya'nın Romalılaştırılmasındaki öneminin bir kanıtı olarak hiç de daha az önemli değildir. Bu konuda başka bir kanıt, Latince **civitas** sözcüğünden türetilen Romence **cetate** (surlarla çevrilmiş kent) sözcüğüdür. Surlarla çevrili bir yerleşme bölgesini adlandırmak için Romenlerin atalarının **arx** ya da **castellim** gibi askeri sözcükleri kullanmadıkları, tam tersine, kentsel bir yerleşme bölgesi, kasaba anlamına gelen bir sözcük seçtikleri açıkça görülebiliyor. Göç eden halkların saldırılarına karşı direnmenin özellikle surlarla çevrili **kasaba** duvarlarının arkasından geldiği daha sonraki Roma askeri savunma dönemleri göz önünde bulundurulduğunda anlaşılması oldukça kolay bir sözcük seçimidir bu. Daire biçimindeki duvarlarla koloniyi güçlendirdiği için İmparator Philip ve oğluna teşekkürlerini bildiren Oltenia'daki Romula kolonisi yeterli bir örnektir.

Alınan tüm tedbirlere rağmen —kasabaların surlarla çevrilmesi, toprak duvarların yapılması— uzun bir dönem içinde Daçya artık savunulamıyacak bir hale gelmişti. Aşağı yukarı 230 yılından itibaren göç eden halkların saldırıları giderek güçlendi. Bu insanların başında, kendilerine eyaletin sınırları dışında özgür kalmış olan Daçyalıların, yani Carpi ve Costoboci'nin de katıldığı, Gotlar geliyordu. Roma orduları sürekli savaşlar verdiler, bir dizi zafer kazandılar ama

aynı zamanda yenilgiyle de karşılaştılar. Nihayet, İmparator Aurelian zamanında, Roma lejyonlarının ve yönetiminin «barbarlar» dünyasının bir tür giriş kapısı olan Daçya'dan çekilmesine karar verildi. İmparatorluğun savunma hattı Tuna'da kuruldu. Çekilme iki safhada gerçekleştirilmiş gibi görünmektedir : Önce, 271 yılının sonlarına doğru ya da 272'nin başlarında eyaletin kuzey ve orta bölgeleri, yani Daçya Porolissensis ile Daçya Apulensis terkedildi. 275 yılının baharında ise güney bölge, yani Daçya Malvensis boşaltıldı. Sadece Tuna'nın sol yakasında surlarla çevrili birkaç bölge (Dierna, Drobeta, Sucidava) muhafaza edildi.

DAÇYA - ROMA HALKININ CARPAT - TUNA BÖLGESİNDEKİ VARLIĞININ SÜREKLİLİĞİ

Aurelian'ın döneminde Daçya'nın terkedilmesi, Tuna nehrinin karşı kıyısına çekilenlerin lejyonlar, subaylar ve sivil halkın kendi paraları ile istedikleri yerde yaşıyabilecek düzeyde olan zengin bir azınlık kesimi olduğu anlamında irdelenmelidir. Ama köy ve kent halkının büyük bir çoğunluğu, rençberler, çobanlar, el zanaatkarları, küçük tacirler, doğrudan Romalılaştırılmış yerli Daçyalıların soyundan gelenler oldukları yerde, yeni efendilerinin, Gotların yönetimi altında kaldılar ve bunlara vergi ve rant ödediler. Bir bakıma Gotlar «müttefik» olarak Daçya'yı ele geçirmişlerdi. Yani imparatorluğa artık saldırmama ve hatta başka işgalcilere karşı yardımına koşma koşulunu üstlenmişlerdi. Bu yüzden, herşeyi, işgal edilmiş bir ülkede gerek yerleşme bölgelerini gerekse halkı mahvetme amacında olan vahşi bir düşmana ülkeyi terketme diye bir sorun yoktu ortada. Bir bakıma bu imparatorluk ile Gotlar arasında bir **anlaşmaydı.** Böyle olduğu için, yeni hakimlerin Daçya'yı yönetmeleri ve eski eyalette kalan Romalı nüfusun kaderi konusunda tamamen farklı sonuçlara varmak gerekir. Yeni koşullar altında, Carpat-Tuna bölgesindeki yaşamın des-

teklenebilir, hatta bazı bakımlardan, Romalı vergi memurlarının ve askerlerin yönettikleri yaşamdan daha kolay olduğu imparatorluğun son çağlarına ait yazılarda ve özellikle Salvianus'un aşağıdaki pasajonda görülmektedir : «Romalı köylüler barbarlarla yaşamalarına izin verilmesi için tek bir ağızdan yalvarıyorlar... Ve sonra, eğer köylüler bizimle birlikte olmaktansa, onlarla birlikte olmaktan daha mutlu oluyorlarsa Gotların mağlup edilmez olmalarına şaşmamak gerek.» Böylece, Daçya-Roma halkının büyük bir çoğunluğunun Karpat-Tuna bölgesini terketmedikleri, Transilvanya'nın vadilerini ve dağ düzlüklerini, Karpatlar'ın iki tarafındaki yamaçların eteklerini, madenleri ve tuz yataklarını, balıkla dolu gölleri ve akarsuları bırakmadıkları açıktır. Aslında bu çok doğaldır. Bütün zamanlarda ve bütün halklarda, yaptıkları iş ile kendilerini besleyen toprağa bağlı olan halk kitlesinin kaçmadıklarını tarih bize göstermektedir. Ne Franklar'ın karşısında Galli-Romalılar, ne de Gotların ya da daha sonra Lombardlar'ın karşısında İtalikler topraklarını bırakıp kaçmışlardı. Sonuç olarak Daçya-Romalılar, Gotlardan kaçmadılar ve onlardan bin yıl sonra torunları Tatar istilasında topraklarını terketmediler. Kuşkusuz, başlangıçta güvenli yerlere, gizli vadilere ve özellikle ormanlara çekildiler ama topraklarını asla bırakmadılar. Bir bakıma bu Romen halkını tanıyan ya da onların geçmişleri ile ilgilenen herkesin yüzyıllar boyunca inancı olmuştur.

İlk Romenlerin Transilvanya vadisine, 12. yüzyılın sonlarına doğru, sürülerini güden çobanlar olarak

geldikleri ve sonra yavaş yavaş kuzeye yayıldıklarını göstermek isteyen bazı yabancı tarihçilerin çalışmalarında öne sürülen asılsız kuramlar vardır. Diğer taraftan bu tarihçiler belli bir anta hiçbir kitle haraketinin olmadığını, bunun yüzyıllara yayılan yavaş bir süzülme olayı olduğu iddia ediyorlar. Bir yandan da bu süzülmenin bazı dönemlerde, örneğin 16. yüzyılın bitiminde, daha sonra 1665 civarında boyar baskıları yüzünden yoğunlaştığı söylenmektedir. İddialara göre Romenler yavaş yavaş Transilvanya'ya yayılmayı başarmışlar, bunların bir kısmı Tatar istilası sırasında (1241 - 42) Macarlarla birlikte, başka bir kısmı ise Osmanlılar'la savaşırken, bir diğer bölümü de iç çatışmalar sonucu yok olup gitmişlerdir.

Sürekliliğin Kanıtı : Bu kuramlar her hangi bir temelden yoksundurlar. Elimizdeki açık ve inkar edilmez belgesel kanıtlara ters düşmektedirler. Aslında Macarların bölgeye geldikleri dönemde Romenlerin Transilvanya'daki varlıkları konusunda birinci elden gelme iki kaynak vardır. Birincisi 12. yüzyılda, eğer bazı araştırmacıların inandıkları gibi kayıtlar II. Bela'nın döneminde bir araya getirilmişlerse 1131 ile 1141 arasında ya da diğer araştırmacıların savundukları gibi eğer tahttaki kral III. Bela ise 1173 ile 1196 arasında Kral Bela'nın adı bilinmeyen tarihçisi tarafından yapılan tarihi kayıtlardır. Daha eski ifadelere dayanarak bu kayıtlarda Transilvanya'nın Macarlar tarafından nasıl işgal edildiğini anlatmaktadır. Özellikle karargahı Tisa ile Tuna nehirlerinin düzlüklerinde olan Tuhutum adlı Macarların liderlerinden birinin «iyiliğinin»

ünü çok uzaklara yayılan bir «ülkeyi», Transilvanya'yı nasıl öğrendiğinden söz etmektedir. «Gelu adlı bir Romen» tek silahları «yayları ve okları» olan «Romenleri ve Slavları» yönetmiştir («bonitatem terre Ultrasilvane ubi Gelou quidam Blacus dominium tenebat»). Tekrar tekrar «dük »olarak anılan Gelu, Thutum'un yönetiminde olan Macarlar'a karşı iki yerde, önce Mezeş Gates'de ve sonra Almaş nehri yakınlarında karşı koymuş ama yenilmiş ve sonunda Copuş Nehri yakınlarında öldürülmüştür. Kanıtlar alabildiğince açıktır ve bu konuda hiçbir kuşkuya mahal yoktur. Daha da ötesi, bugünkü Magyar tarih yazarlarının en önde gelen temsilcilerinden olan Balint Homan, «gerek stratejik gerekse coğrajik açıdan ihtimamla işlenmiş olması», «yöntemsel yansımaları» ve «derin» bilgileriyle adı bilinmeyen kayıtçının eserinin değer kazandığını —ülkenin işgali ile ilgili olarak (896 - 900 yılları)— kabul etmektedir. Bu yüzden biz de adı bilinmeyen kayıtçının Transilvanya'da Romenlerin ve yöneticileri dük ya da voyvoda Gelu'nun varlığı hakkındaki sözlerini kabul etmeliyiz. Bununla beraber bu kayıtçının yazıları Macarların bölgeye geldikleri dönemde Romenlerin Transilvanya'daki varlıklarından söz eden tek kaynak değildir. Bir başka önemli kaynak daha vardır. Bu da Nestor'un Kayıtları adı ile bilinen eski Rusça Kiev kayıtlarıdır. Bu yazılarda Macarların, dağları aştıktan sonra —Karpatlardan söz edilmektedir— «orada yaşıyan Volochlar'la (Wallachlar, yani Romenler) ve Slavlar'la savaşmaya başladıkları» belirtilmektedir. Bu da adı bilinmeyen kayıtçının yazılarındakine

çok benziyen bir ifadedir. Farklı kökenlerden gelen, iki farklı dilde yazılmış olan ve birbiriyle hiçbir ilgisi yokmuş gibi görünen iki kaynağın Macarlar oraya geldiklerinde Karpatlar yayının içinde Romenlerin varlığı hakkında aynı bilgiyi veriyor olmaları kesindir ve konuyu tamamiyle aydınlığa kavuşturmaktadır.

Aslında «Blachlar»dan, yani Romenlerden, adı bilinmeyen tarihçi tarafından, sadece Transilvanya'da değil, aynı zamandan Panonia'da, yani Tisa ile Tuna nehirlerinin arasındaki düzlükte de, yaşıyan halk olarak söz edilmektedir. Aynı yazar, Macarlar'ın hâlâ Karpatlar'ın kuzeyinde, Ruthenianlar'ın ülkesinde bulundukları dönemde bunların «düklerinin» dağları aşıp balık dolu nehirlerin suladığı ve «üstünde Slavlar'ın, Bulgarlar'ın, Romenler'in ve Romalılar'ın çobanlarının yaşadığı» güzel ülkeye, Panonia'ya inmeleri emrini verdiğine dikkati çekiyor. Ve nihayet, Romenler'den, Timiş Banat'a hükmeden «Dük» Glad'la ilgili olarak söz ediliyor. Macarlar'a karşı giriştiği mücadelede bu düke Kumanlar, Bulgarlar ve «Blach»lar yardım etmişlerdi.

Daha sonraki dönemlerde de Romen nüfusunun Transilvanya'daki, yani Karpat-Tuna bölgesinin merkezindeki sürekli ve uzun varlıkları üstünde tartışmaya gerek duyulmayan, normal ve mantıki bir olay olarak kabul edilmiştir. İmparator II. Joseph (1765 - 1790) Romenleri —kendi ifadesiyle— «Transilvanya'nın kuşkusuz en eski ve kalabalık halkı» olarak kabul ediyordu. Transilvanya saray kançılaryası başkanı Kont Teleki de 1791'de, «Romenler'in Transilvanya'nın en es-

ki halkı» olduğunu kabul etmişti. Aynı yıl Macar tarihçisi Andras Huszti'nin ölümünden sonra yayınlanan eserinde şöyle deniyor: «Hiçbir ulus Vlach ulusu kadar Eski Roma diline yakın bir dile sahip değildir. Bu onların Transilvanya'da eski Roma kolonilerinin soyundan geldiklerinin kesin bir kanıtıdır.»

Kayıtların temin ettikleri kanıtlara ek olarak Tuna nehrinin sol kıyısında Daço-Romalı nüfusun sürekliliğini gösteren arkeolojik ve linguistik veriler de vardır. **Alba Iulia**'daki en yakın kazılar, bu merkezin, Roma lejyonlarının çekilişinden sonra bile, bütün dördüncü yüzyıl boyunca ve beşinci yüzyılın başında yerli halk tarafından kullanılmaya devam edildiğini göstermektedir. Bunu izleyecek kazıların daha sonraki yüzyıllarda da yani Daço-Romalıların, Alba Iulia'ya taktıkları Balgrad adını Romenlere hediye eden Slavlarla birlikte yaşadıkları dönemlerde de bu merkezin kullanıldığını ortaya çıkarması çok muhtemeldir. Daço-Roma ulusunun sürekliliğini kanıtlamada özel önemi olan bir olgu da Transilvanya'nın tam ortasında, Tirnava Mare nehrinin kıyısındaki **Brateiu** mezarlığıdır. 380 -454 yıllarına ait olan bu mezarlık bölgeye özgü bir Roma cenaze töreni ve dini ayini uygulayan (Roma yönetimi altında Daçya'da sık sık uygulanırdı) ve hâlâ Roma uygarlığı ile ilişki de olan (yerel Roma çömlekçiliği, küçük Roma bronz paraları) bir kitlenin varlığını işaret etmektedir. Brateiu mezarlarından çıkanların ortaya koyduğu tatmin edici ekonomik düzey dikkat etmeye değer; çömleklerin yanısıra bir mezarda demir bir saban, başka birinde oraklar, tırpanlar

ve araba tekerleklerinin demir kabartmaları bulunmuştur. Anlaşıldığı gibi burada, inek, koyun ve domuz kemikleri artıklarından anlaşıldığı gibi sürekli hayvan besliyen, toprağı ekip biçen bir nüfusla karşı karşıya geliyoruz. Buradaki mezarlığın kenarında, toprağın altından «bu bölgelerde 11. yüzyıla dek» kullanılmaya devam edilmiş «iyi bilinen Roma tipinde» ekmek fırınları çıkartılmıştır.

Daço- Roma halkının uygarlığının bir özelliği —ki bu uygarlık tarıma ve hayvancılığa dayanıyordu— **Dridu uygarlığı** diye adlandırılan —ilk buluşların yapıldığı Illov bölgesindeki yerleşme bölgesinin adı verilmiştir— Tuna'nın sol yakasındaki tüm bölgede, yani Oltenia, Wallachia, Dobruca, Moldavia ve Transilvanya'da, hatta Tuna'nın güneyinde bile bulunan bir uygarlıktır. Şu gerçeğe de dikkati çekmek gerekir ki, 8. yüzyıl ile 11. yüzyıl arasındaki dönemde Dridu uygarlığı, kuzey Tuna bölgesinde ortaya çıkan tek uygarlıktır.

Biertan Hıristiyan Kitabesi'nden arkeolojik açıdan özel olarak söz etmek gerekir. Transilvanya'nın merkezinde Biertan'da 1775'de bulunan bu kitabe günümüze —bunu belirtmek gerek— tekrar keşfedilip üstüne eğilininceye dek Sibiu kasabasında Brukenthal Müzesi'nde saklanmıştır. Latince, «Ego Zenovius votum posui» kitabesinin yanında bir kilisenin içine, ucundaki çengelle asılmış bronz bir ex-voto bulunmuştur. Dördüncü yüzyıla aittir ve Daçya'da Latin dilinde yapılan Hıristiyan ayinlerinln ve lejyonların çekilmesinden sonra bu bölgedeki Daço-Roma nüfusu-

nun varlığının oldukça önemli bir kanıtıdır; diğer taraftan bu buluş, buradaki nüfusun eriştiği sosyo-ekonomik düzeyi de bize göstermektedir. Gerçekten de kitabe ve ex-voto yerli bir zanaatkarın eseridir ki bu da çiftçilik ve hayvancılığın yanısıra sadece Brateiu mezarlığında bulunan aletleri değil özel tipte dini eşyaları da yapabilecek bir düzeyde el işçiliğinin varlığını ortaya koymaktadır. Roma'nın hakimiyet dönemine ait başka bir Latince kitabenin de bulunduğu Biertan Hıristiyan kitabesi böylece, göç eden kavimlerden dolayı, —bu durumda Gotlar— yaşama standartları eskiden inanıldığı gibi hiç de düşük olmayan, tam tersine oldukça iyi düzeyde, hatta yukarıda sözü edilen ex-voto'nun da kanıtladığı türden görünümlere sahip koşullar altında yaşıyan özel bir toplumun varlığını kanıtlamaktadır.

Micia'nın (şimdi Deva kasabası yakınlarındaki Vetel) Daço-Roma bölgesinde, aynı biçimde, dördüncü yüzyıldan kalma başka bir Latince kitabe daha bulunmuştur. Gümüşten bir ziynetin üstünde kazılmış olan «Quartine vivas» sözcükleri sadece Daço-Roma halkının sürekliliğinin değil, aynı zamanda yaşam standartlarının da bir kanıtıdır.

Sürekliliğin başka bir belirtisi de madeni paralardan oluşan hazinelerdir. Gerçekten de, eski Daçya'nın yaklaşık 160 bölgesinde üçüncü ila beşinci yüzyıla ait bu tür hazine bulunmuştur. Bir dize bu tür hazineden bunların sahiplerinin Roma Daçyası döneminde para biriktirmeye başlamış oldukları ve lejyonların çekilmesinden sonra bu işe devam ettikleri anla-

şılmaktadır. Yani bu stoklar bölgede kalan Daço-Romalılar'a aittir. Daçya'da bulunan bu üçüncü yüzyılın sonuna ve dördüncü yüzyıla ait olan paraların **bronzdan** yapılmış olduklarını belirtmek gerekir; yani bunlar genel olarak halk tarafından, mütevazi bir gelire sahip olan insanlar tarafından kullanılan küçük paralardır.

Romen dilinin incelenmesi de Daço-Roma nüfusunun Karpat-Tuna bölgesindeki sürekliliğinin oldukça inandırıcı başka bir kanıtını önümüze serer. Halk Romencesinde hem **ham petrol** hem de petrol işlendikten sonra geriye kalan siyah artık **mazot** için kullanılan **pacura** sözcüğü Lanice **picula** sözcüğünden gelmektedir. **Diğer Latince kökenli dillerde karşılaşılmayan bu sözcük, pacura**'nın bilindiği ve uzun bir zamandan **beri kullanıldığı Tuna'nın sol yakasından başka hiçbir yerde** kullanılamaz ve korunamazdı. Hele ne Romalıların, ne de Orta Çağlarda bu bölgelerde yaşıyan halkların kullanmadıkları Tuna'nın sağ kıyısında böyle birşey olanaksızdı. **Pacura**'nın Romanya'daki varlığını kanıtlayan ilk yazılı belge 4 Ekim 1440 tarihlidir. Bu tarihte Moldava voyvodaları Iliaş ile Stefan, «Pacura yakınlarındaki» Saltry Tazlau'daki Lucaceşti köyü ile Bistrita manastırını yaptırmışlardır. İki sene sonra, 16 Aralık 1442'de aynı yerde «Pacura'nın kara kuyusundan» söz edilmektedir. Adı geçen belgelerin Slav dilindeki tekstlerinin —Orta Çağlarda Batı Avrupa'da Latince, Norman Istilasından sonra İngiltere'de Fransızca olduğu gibi Romen ülkelerinde de resmi dil Eski Slav diliydi— Romence «Pacura» sözcüğünü kul-

landıklarını belirtmek yararlı olur. Çünkü o zamanda ne Malo Ruslar (Ukranyalılar) ne de Balkan yarımadasındaki Slavlar topraklarından bu ürünü elde etmedikleri için dillerinde bunu karşılayacak bir söze sahip değildiler. 15. yüzyılın ilk yarısındaki belgelerle ortaya konan **Karpat bölgesinde** bu ürünün sürekli olarak elde edilmesi ve «pacura» sözcüğünün Latince kökeni zorunlu olarak Romen nüfusunun sürekli olarak bu bölgede yaşadıkları sonucuna yol açar.

Romen Linguistik Atlası'ndaki haritaların incelenmesi de aynı sonucu ortaya çıkartır. Bunlar yalnız Transilvanya'nın batı bölümünde, Maramureş ve Crişana'dan Banat'a kadarki bölgede kullanılan **nea** (kar), **pedestru** (yaya ve **June** (genç adam) gibi Latince kökenli sözcüklerin varlıklarına işaret etmektedirler. Karpat-Tuna bölgesinin diğer bölümlerinde bu sözcüklere rastlanmaz. Eğer Romenlerin ataları Balkan Yarımadasından gelmiş olsalardı bu olanaksız olurdu. Bu gerçek gerek Romen linguistleri Sextil Puşcariu ve Emil Petrovici, gerekse yabancı linguistler tarafından açıklanmış ve üstünde önemle durulmuştur. Bunlardan biri, Latince kökenli diller üstüne çalışan linguist Karl Jaberg yukarıda sözü edilen atlasın haritalarının «çok açık bir dille konuştukları»na işaret ediyor: «Eğer Romenler Moesia'dan gelmişlerse nasıl oluyor da Latin unsurlar bugünkü Romanya'nın kuzey batısında böylesine mükemmel bir biçimde korunmuş oluyorlar?» Yukarıda sözü edilen aynı haritalara dayanarak başka bir önemli Latince kökenli diller linguistl Ernst Gamillscheg Romen halkını ortaya

çıkartan önemli merkezlerden birinin, üç **Criş** nehrinin doğduğu **Apusenl Dağları** bölgesi olduğunu belirtmektedir.

Yer isimlerine gelince, Karpat-Tuna bölgesindeki nehirlerin adlarını göstermek yeterlidir. Bunlar belgesel olarak milattan sonraki ilk birkaç yüzyıla ait oldukları saptanan eski isimleri korumaktadırlar. Buna göre, Olt nehri birkaç eski kaynakta **Aluta** adıyla anılmaktadır. Bu ad sürekli olarak korunmuştur; 13. yüzyılın başlarında, nehirden söz eden en eski Macar kançılarya belgelerinde nehir **Alt** ya da **Ald** adlarıyla anılmaktadır ki bunlar doğrudan eski addan türetilmişlerdir. Transilvanya Saxonları aynı nehre «Alt» derlerdi. Bütün bunlar nehrin suladığı bölgede sürekli olan Daço-Roma, daha sonra da Romenlerin yaşadığı, Macarların ve Saxonların nehrin adını bunlardan aldığı anlamına gelmektedir. Aynı durum Criş nehri için de geçerlidir. Altıncı yüzyılda yazar Jordanes tarafından Latinceleştirilmiş biçimiyle, **Crisia, Grissa,** olarak daha sonra 10. yüzyılda constantine Porphyrogenitus tarafından Hellenikleştirilmiş biçimiyle kullanılan bu nehir adı Macar kançılaryasının en eski belgelerinde **Crys, Crisius** biçimlerinde kullanılmıştır. Bütün bu biçimler aslında nehrin adının bugünkü biçimini oluşturmaktadırlar. Bu son biçim binbeşyüz yıldır nehrin kıyılarında yaşıyan önce Daço-Romalılar, daha sonra Romenlerin sayesinde korunmuştur.

Tarihi kanıtlara, arkeolojik buluşlara, dilin ve adların incelenmesine dayanan bütün bu tartışmalardan tek bir sonuç çıkartılabilir: Yerli Daçyalıların, daha

sonra bölgeye gelen Romalılar tarafından asimile edilmelerinden ortaya çıkan Daço-Roma halkı Roma lejyonları ve yönetimi çekildikten sonra bile, merkezi Transilvanya olan Karpat-Tuna bölgesinde yaşamaya devam etmişlerdir. Gotlarla başlıyan, Slavlar'la devam eden ve Macarlar ve eski Türkler'le son bulan göç eden kavimler onları bu bölgede bulmuşlardır. Burada, bu topraklar üstünde, Romen halkı oluşmuştur; yaradılışı yerli Daçyalıların kolonistler tarafından Romalılaştırılması ile başlamış birkaç yüzyıl devam etmiş ve onuncu yüzyılda, Slavlar'ın tam olarak asimile edilmesiyle tamamlanmıştır. Bu dönemde Bizans, Macar ve Slav kaynakları diğer halklardan kesinlikle ayrılan Romenlerin **Vlachlar, Volochlar** ya da **Blachlar** adları altında varolduklarını kanıtlamaktadırlar. Böylece Karpat-Tuna bölgesinde Romen halkının oluşumu ve sürekliliği —bazı tarihçilerin inandığı gibi— ne bir «muamma» ne de bir «mucize»dir. Aksine bu Latin kökenli halkların, Fransızların, İtalyanların, İspanyolların ve Portekizlilerin genel oluşum süreçleri ile bütünleşen doğal bir süreçtir.

TARA ROMANEASCA (WALLACHIA) VE MOLDAVIA'NIN FEODAL DEVLETLERİNİN KURULUŞU; TRANSİLVANYA VOYVODALIĞI; DOBRUCA DEVLETİ

Romen feodal devletleri, daha sonraki yüzyıllarda, Karpat-Tuna bölgesindeki politik yapıtlardaki (voyvodalıklar, kniazets, «ülkeler») geniş bir gelişim sürecinin sonucu olarak ortaya çıktı. Tatarlar'ın çekilmesinden sonra (1242) Romen voyvodalıkları ve kniazate'leri sürekli olarak gelişti. Ticaret, özellikle —daha sonra Moldavia olacak bölgeden geçerek— aşağı Tuna limanlarını Lvov kasabası ve daha ileride Baltık Denizi'nde Gdansk (Danzig) ile birleştiren, yol üzerinde gelişmekteydi. Bu yoldan A. Dulcert (1339) de söz etmektedir ki bu da yolun uzun zamandan beri bilindiğini ortaya koymaktadır. Daha sonra Wallachia adı ile anılacak olan bölgeden geçerek Transilvanya kasabası Braşov ile Sibiu'yu Tuna üstündeki Braila, Flocii, Giurgiu, Turnul ve Calafat limanları ile birleştiren yol da gelişmekteydi. Bunlardan son iki liman nehrin sağ kıyısındaki Nikopol ve Vidin adlı yerleşme bölgeleri ile karşı karşıyadırlar. Gümrük gelirleri yükselmekte, adı geçen yollar üstündeki pazar kasabalarındaki nüfus artmakta, yeni pazar kasabaları kurulmaktaydı. Örneğin sağ tarafta, Tuna'nın Dobruca kıyısında (şimdiki Isaccea'nın olduğu yer) kurul-

muş olan **Vicina**'da ticaret 13. yüzyılın son yıllarında ve 14. yüzyılın başında büyük bir gelişmeye tanık olmuştur. Bu gerek ithalat gerekse ihracat için geçerlidir. Venedikli, Cenevizli, Romen, Ermeni ve Yahudi tüccarlar aşağı Tuna'nın limanlarında ve Pontus'un batı kıyılarında buluşurlardı. Böylece voyvodalıkların ve kniazate'lerin hem askeri hem de ekonomik güçlerinde bir artış olmuştur. Bunların birleşmesinin iki devlet ortaya çıkartacağı gün böylece yaklaşmıştır: Bunlardan biri güney Karpatlar ile Tuna arasındaki Tara Romaneasca (Wallacahia) ya da Ungrovlahia, diğer ise Doğu Karpatlar'ın ötesindeki Moldavia'dır.

Tara Românească'nın (Wallachia) Kurulması : Wallachia devletinin kurulması, Karpatlar'la Tuna arasındaki bölgenin ekonomik düzeyinin gelişimi, Olt nehrinin sol kıyısına hükmeden Voyvoda'nın politik yeteneğinin ve kararlılığının ve müsait dış koşulların bir sonucu olmuştur. Bunu 1273'de Voyvoda Litovoi tarafından denen başarısız bir teşebbüs izlemiştir. Yeni Devletin bağımsızlığını güvence altına alan 1330 daki zaferle tamamlanmıştır.

Macaristan'da huzursuz bir durum olduğu gerçeğinden yararlanarak Litovoi (büyük bir olasılıkla, Kudüslü St. John şövelyerinin 1247 tarihli belgelerinde sözü edilen, Oltenia'nın bir bölümünün voyvodası ile aynı insan) sınırlarını tamamlamak istedi ve anlaşıldığına göre bir yüzyıl kadar önce Macar kralının, Bulgar ve Kuman hücumlarına karşı savunma amacıyla yaptırdığı **Severin'in Banat'ını** işgal etti. Ancak kaybettiği yerleri geri almak için Macaristan'ın başlattı-

ğı savaşta Lltovoi yenildi, kardeşi Barbat ise esir alınarak karşılığında, zamanın bir belgesinde yazıldığı gibi «fazla önemli olmayan» bir fidye istendi. Olt nehrinin sağ kıyısındaki voyvodanın başaramadığını nehrin sol kıyısındaki voyvoda gerçekleştirecekti. Burada, Seneslau'dan (1247 yılına ait belgede adı geçmektedir) sonra Tochomer (ya da Tihomir, Togomer) adlı birinden, ondan sonra da oğlu Basarab'dan söz edilmektedir. Basarab'ın yönetimi altında, ki büyük bir olasılıkla bu 1300 yılından 1310 yılına dek sürmüştür, eski yönetim biçimlerinin, yani küçük voyvodalıkların yerine, Karpatlarla Tuna arasındaki bölgede «büyük voyvoda»nın yönettiği tek bir voyvodalık olduğunu görmekteyiz. Bu eski yönetim biçimlerinin ne biçimde, kılıç zoruyla mı yoksa barışçıl yollarla mı yoksa bu işe bir evliliğin mi katkısı olduğunu bilmiyoruz. Ama muhakkak olan birşey varsa o da Curtea de Argeş'te oturan ve sık sık Cîmpulung'da da kalan Olt'un sol yakasındaki voyvodanın Macaristan'daki Arpat ailesinin sona ermesinden sonra çıkan taht kavgalarından yararlandığıdır, (1301). Macaristan'daki durum düzeldikten ve tahta Anjou'lu Charles Robert geçtikten sonra, Charles Voyvoda Basarab ile uzun görüşmeler yaptı. Bu görüşmelerin sonunda durum açıklığa kavuşmuştu «Alplerin ötesinin» voyvodası «Banat'ı muhafaza ediyordu; buna karşılık, feodal geleneklere göre, Macar Kralı'nın hakimiyetini tanıyordu.»

Bu durum 1330 yılına kadar sürdü. O tarihte, Banat ve Basarabya'ya tek başlarına hakim olmak isteyen bazı danışmanlarının ısrarı üstüne Charles Ro-

bert, voyvodaya karşı, bir ordunun başında yola koyuldu. Sonbahar yaklaşıyordu ve Wallachia voyvodası kendini çok zor durumda buldu; Sırp Kralı ile savaşan kayınbiraderi Bulgar Çarı Michael'in yardımına giden bir ordusu, Velbuzhd'daki (Kyustendil) yenilgiyi engelliyememişti. Basarab, Charles Robert'le savaşa girmeyi kolay kolay göze alamazdı. Bu nedenle kendisine, Severin'i geri vermeyi, 7.000 gümüş mark tutarında, yani yaklaşık olarak 1.680.000 dinarı, tazminat olarak vermeyi, hattâ oğullarından birini, kralın sarayına teminat olarak göndermeyi teklif eden bir elçi gönderdi. Charles Robert bu teklifi reddetme hatasına düştü; bununla da kalmayıp elçiye, voyvoda hakkında hakaret dolu laflar söyledi. Bunun üstüne, Severin'i işgal eden Macar ordusu, insan ve hayvan yiyeceğinin kıt olduğu, ya da tahrip edildiği, halkının güvenlik açısından dağ ormanlarına ve güvenli yerlere çekildiği bir ülkeyi aşarak Cartea de Argeş'e doğru ilerledi. Açlıktan zayıflayan ordusu ile Wallachia başkentinin önüne gelen ve yapılan savaş sonunda düşmanı bir türlü yenemiyen Charles Robert dönüş emrini verdi. Dönüş için, aşılması oldukça zor yollarla dolu **Loviştea** dağlık bölgesinden geçen, sınıra doğru en kısa yol seçilmişti. İşte bu noktada, yani **Loviştea** bölgesinde savaş oldu. Macar ordusu, çıkış yolları, Basarab'ın orduları tarafından işgal edilen ve tıkanan uzun ve dar bir vadiye sıkışmıştı. Dört gün süren savaş (9 - 12, Ekim 1330) Charles Robert'in adamlarının büyük felaketi ile sonuçlandı. Romenler yüksek yerlerden saldırıyorlar, yayılması, ilerlemesi ya

da gerilemesi olanaksız olan düşmanın üstüne oklarını atıyorlar, kayalar ve ağaç gövdeleri fırlatıyorlardı. Charles Robert'in askerlerinin çoğu esir alınmıştı. Kaçabilmek için Charles Robert, göze çarpan giysisini, bağlılığının kurbanı olan sadık bir askerininki ile değiştirdi. Krallık mührü kaybolmuş, muzaffer askerler ellerine büyük ganimetler geçirmişlerdi. Bu parlak zafer —morgarten'da, İsviçrelilerin Avusturya'lılara karşı kazandıkları zafer kadar önemli bir başarıydı bu— yeni Wallachia devletinin güvence altına alınması ve bağımsızlığının sağlanması anlamına geliyordu. Ölümüne dek (1352), devletin ve hükümdarlık ailesinin kurucusu I. Basarab, Macar monarşisi açısından barış içinde yaşadı. Hükümdarlığının sonuna doğru, ülkesi Güney Karpatlar ile Tuna arasındaki bölge ile, aşağı Tuna ile Delta'nın kuzeyindeki, Tatar yönetimi altındaki bölgeyi de kapsıyordu.

17. yüzyıldan gelen, Moldavia devletinin kuruluşundan etkilenerek, Wallachia devletinin kuruluşunu, Fagaraş'tan, yani, Karpatlar'ın kuzeyinden gelen birine bağlıyan geleneksel öykü herhangi bir kanıttan yoksundur. Halk geleneğinde böyle birinden söz edilmemektedir. Bu gelenek, devletin kuruluşunu bir Kara Prens'e (ki bu Basarab'ın ta kendisiydi) atfedilir, ve bu Prens, Tatarlarla savaştırılır (ki bu da doğrudur), Curtea de Argeş'deki sarayındaki Prens Kilisesi'nin kurucusu olarak kabul edilir.

Moldavia Devleti'nin kurulması. Wallachia'nın kurulmasından elli yıl kadar sonra, Moldavla devleti kuruldu. Bu iki aşamada gerçekleşti. Birinci aşama, sü-

rekli olarak Transilvanya'lılara saldıran Tatarlara karşı girişilen savaşlarla ilgilidir. 1352 ya da 1353'de, böylesine bir sefer başlatıldı. Ordu genellikle Transilvanya ile Maramureş'den gelen insanlardan oluşmaktaydı. Sefer başarı ile sonuçlandı; Tatarlar yenilgiye uğratılmış ve geri püskürtülmüştü. Karpatların doğusundaki bölgede yeni Tatar işgallerine karşı bir savunma «sınır» kuruldu. Bu hat Prislop'dan başlayıp, Bukovina'dan geçerek Vrancea'ya kadar uzanan bütün arka geçitleri kapsamaktaydı. Bundan sonra da Transilvanya'ya girmek olanaksızdı. Bu bölgenin sorumluluğu, Maramureş'li adamlarının başında sefere katılmış ve kendisini göstermiş olan Maramureş'li Voyvoda Dragoş'a verilmişti. Dragoş'un hükümdarlığı iki yıldan fazla sürmedi. Kendisinden sonra yerine geçen oğlu Sas'ın da hükümdarlığı da fazla sürmedi. Oğullarından birinin (Bale ya da Drag'ın) tahta çıkmasının arifesinde başka bir Maramureş'li voyvoda, **Bogdan** dağlardan geldi. Bogdan'ın bir süreden beri başı Macar Kralı ile beladaydı. Sadece kendi akrabalarının ve takipçilerinin değil, Moldavia'daki Romen feodal beylerinin de desteğini alan (tıpkı 1247 yılına ait St. John Şövalyelerinin yazıtlarında, Oltenia'daki ırkdaşlarının «majores terrae» diye adlandırıldıkları gibi yazılı bir belgede de bu Romen feodal beylerine «potentes illarum partium» deniliyordu) Bogdan Sas'ın oğullarını tahttan indirmeyi ve eski düzeni kurmak için gönderilen Macar ordularını sürekli olarak püskürtmeyi başardı (1359). Üst üste kazanılan zaferler yeni devletin gerek önemli bir asker kaynağına ge-

rekse oldukça büyük bir paraya sahip olduğunu ortaya koyuyordu. O dönemler bir dizi kasabanın canlı bir ticaretle uğraştığı göz önünde bulundurulduğunda buna şaşmamak gerek. Dulcert'in 1339 tarihli portolanosu, aşağı Tuna'nın ve Cetatea Alba'nın (şimdiki Belgrad-Dnestrovski) tüccarlarının, malları ile birlikte, Moldavia'dan ünlü Galiçya merkezi Lvov'a geçtiklerini, oradan da Baltık sahilindeki limanlara giderek gemilerle Flanders'e doğru yola çıktıklarını belirtmektedir. Macaristan kançılaryasının 1365'de çıkan bir belgesi, Moldavia'yı bağımsız bir devlet olarak tanımaktadır. Buna karşılık Sas'dan sonra gelenler Bogdan'ın himayesine verilmektedir —ki bu yitirdikleri güzel ülke için oldukça önemsiz bir karşılıktır. Böylece ikinci Romen devleti kurulmuş, ve bununla birlikte Romen halkına çok yönlü bir öz— ifade olanağı sağlanmıştır.

Transilvanya Voyvodalığı : Ülke Macar devleti tarafından işgal edilmemiş (II. yüzyıldan 13. yüzyıla kadar) olsaydı, Transilvanya'da kuşkusuz üçüncü bir Romen devleti kurulurdu. Hatta böyle birşey Wallachia devletinin kurulmasından önce gerçekleşebilirdi. Bu işgal Karpatlarla Apuşeni Dağları arasındaki bölgede bulunan voyvodalıkların normal evrimini durdurmuştur; ancak Transilvanya'nın en ileri gelen devlet adamının «voyvoda» adını taşımasını engelliyememiştir.

Başlangıçta Transilvanya'nın işgali, başlıca nehirlerin üstündeki müstahkem mevkilerle sınırlandırılmıştı. İşgali güvence altına almak için Macarlar,

eyaletin doğusuna **Szekler**'i yerleştirdiler ve Alman kolonistler, **Saxonlar**'ı da bu bölgeye çektiler. Saxonlar çeşitli merkezlerde yerleştiler: Braşov'da Birsa Bölgesinde ve güneyde Sibiu'da, ortalarında Mediaş-Bîrsa - Sighişoara'da, ve kuzey - doğu uçtaki Reghin, Bistrita ve Rodna'da. Saxonların bu bölgelere yerleşmeleri 12. yüzyılın ortasında başladı. İlk kolonistler kendilerine bazı ayrıcalıklar tanıyan Kral II. Geza'nın (1141 - 1162) döneminde geldiler. Diğer taraftan Skezler'in kolonileştirildikleri dönemi belirlemek olanaksızdır. Bunların önce, Crişana bölgesine yerleştiklerini kesinlikle söyliyebiliriz. Bu bölgedeki yer isimleri de onların varlıklarını kesinlikle kanıtlamaktadır. Onlardan söz eden ilk yazılı belge, Sibiu'lu Kont Joachim'in Vidin'e karşı giriştiği seferle ilgilidir (1210). Ülkenin ordusunun, «Saxonlar, Romenler, Szekler ve Peçeneklerden, «oluştuğundan söz edilmektedir.

Belgelerde adı geçen ilk Transilvanya Voyvodası «Leustachius waivoda Transylvaniae»dır (1176). Transilvanya voyvodasının yetkisi oldukça fazlaydı; bazen bu yetki, gerçek bir hükümdar mevkiinde iken Macar kralı ile görüşmeler yapan Roland'ın (1282 - 1293) ya da esir olarak aldığı Bavaria kralı Otto'yu 1307'de, dağların ötesindeki Romanya voyvodasına gönderen Ladislau'nun durumunda olduğu gibi, bağımsız bir hükümdarın yetkisine eşit oluyordu.

Dobruca Devleti: 14. yüzyıl, Dobruca'da da, büyük bir Romen nüfusunu, özellikle Tuna boyundakilerle kuzeydeki orman bölgelerinde yaşıyanları kapsıyan bir devletin kuruluşuna tanık oldu.

Taht kavgalarının yol açtığı Bizans İmparatorluğundaki huzursuzluk Dobruca'nın özerkliğinin güçlendirilmesine olanak sağladı. Dobruca devletinin lideri Balica, imparatorluktaki politik mücadelede (1346) yer aldı ve despot ünvanını aldı. Kendisinden sonra gelen Dobrotici (1354 - 1386) gücünü yaymayı ve 1371'de Balkan yarımadasında önemli bir unsur haline gelen politik yapısını arttırmayı başardı.

ROMEN ÜLKELERİNİN BAĞIMSIZLIKLARINI KORUMAK İÇİN VERDİKLERİ MÜCADELE (14. - 15. YÜZYIL)

Kuruluş tarihlerinden yüzyıldan daha az bir süre sonra Wallachia ile Moldova, Osmanlı tehditlerinden gelen büyük bir tehlike ile karşı karşıya geldiler. Anadolu'dan ilerliyen Osmanlılar 1353 yılında, birbirleriyle savaşan iki Bizans hizibinden birinin kendilerini yardıma çağırması sonucu Avrupa'ya ayak bastılar. Bununla beraber, bu bölgeye geldikten sonra Osmanlılar, Balkan yarımadasında giderek daha büyük bölgeler işgal ettiler ve 1360'da Konstantinopol'i alma umudu içinde başkentlerini Edirne'de kurdular. Yavaş yavaş Tuna'ya doğru ilerliyerek Romen ülkelerinin politik varlıklarını tehdit etmeye başladılar. İşte bu yüzden Wallachia ve Moldovia'nın 14. ve 15. yüzyıllarda ve daha sonraki asırlarda tarihleri bağımsızlıklarını koruma ve yeniden kazanma işareti altında gelişmiştir.

Wallachia ve Osmanlı birlikleri arasında ilk çatışma 1370'de, Voyvoda 1. Vladislav ya da Prens Vlaicu'nun döneminde ortaya çıkmış ve Wallachialıların lehine sonuçlanmıştır. Bu savaş uzun bir anlaşmazlık dönemini başlatmış, bu süre boyunca Wallachia voyvodası Yaşlı Mircea (1386 - 1418) ile başlayan ve

Kahraman Michael (1593 - 1601) ile sona eren birçok ünlü Romen yetişmiştir.

Yaşlı Mircea döneminde Wallachia tarihindeki en geniş alanı kaplamıştır. Severin Banat'ını, iki Transilvanya tımarını (Amlaş ile Fagaraş), Tuna Deltası'nın kuzeyindeki «Tatar bölgesi»ni, Dirstor ve Caliacra da dahil olmak üzere Dobrucayı kapsamaktaydı. Osmanlı hasımları Yaşlı Mircea'ya, «Hıristiyan prensleri içinde en cesur ve en hırçın olanı» diyorlardı. Gerçekten de cesareti keskin bir politik duygu ile birleştirerek, başta bulunduğu süre boyunca onlarla nasıl çarpışılması gerektiğini bilmiş, uzun yıllar boyunca Osmanlı tahtı için yapılan mücadeleleri bir bakıma kontrol etmişti. Birkaç savaşta Osmanlıları yenilgiye uğrattı. Ünlü Rovine savaşının verildiği 1394 - 1395 savaşında ve 1397, arkasından da 1400 de onları yendi. 1396' da talihsiz haçlı seferine katıldı. Macar Kralı Sigismund'un yanısıra Fransız, Alman, ve İngiliz şovalyelerinin katıldıkları bu sefer Nikopol yakınlarında kanlı bir biçimde sona erdi. Osmanlı savaş usüllerini yakından tanıyan Mircea'nın önerileri dikkate alınmasıydı bu son çok farklı olabilirdi. I. Sultan Beyazıd'ın Ankara'da Timur Lenk'e yenilmesinden (1402) ve ölümüne dek kalacağı sürgün yerine gönderilmesinden sonra Yaşlı Mircea Sultan'ın oğullarından önce birini, sonra diğerini destekliyerek onyıllık bir süre için (1402 - 1413) tehlikeyi ortadan kaldırmakla kalmadı, yönetimini birkaç Türk kasabası ve müstahkem mevkiine dek yaydı. Bununla birlikte yönetiminin son yıllarında hükümdarlığını tanıdığı Osmanlı devletini eski

gücüne eriştiren I. Mehmet ile anlaştı. Ama mücadele Mircea'dan sonra gelenler, yani oğlu Michael (1418 - 1420), yeğeni II. Dan (1420 - 1431), ve başka bir oğlu Şeytan Vlad (1436 - 1447), tarafından sürdürüldü. Çok doğal olarak bütün bu dönem boyunca Wallachia voyvodoları Transilvanya'nın desteğini elde etmeye çalıştı. Buna ilişik olarak 1431'de Voyvoda Alexander Aldea'nın (1431 - 1436) Braşov'lulara söylediği sözler dikkati çekmektedir : «Osmanlıların saldırıya geçtiklerini, Tuna'yı geçerek, yağma etmek ve zaptetmek için ilerlediklerini bilesiniz; gününüzü gecenize katarak, elinizden geldiği kadar çabuk yardımıma koşun; çünkü sonuç bizim için kötü ama sizin için daha da korkunç olacak. Hazırlayacağınız birlikleri acele gönderin, henüz hazır olmayanlar daha sonra gelsinler.»

Osmanlılara karşı verilen mücadelede Wallachia ile Transilvanya arasındaki işbirliği, Macar devletine sadece bu büyük generali değil aynı zamanda oğlunu, büyük kral **Mathias Corvinus**'u ve ünlü piskopos ve diplomat **Nicholas Olahus**'u veren eski bir Romen ailesinin (*) oğlu **Hunedoara'lı Iancu** (Macarca adı

(*) Hunedoara'lı Iancu'nun Romen kökeni sadece Transilvanya ve Macaristan'da değil, Papa tarafından da biliniyordu. **Historia de Europa**'sında, Papa II. Pius şöyle diyor : «Adı diğerlerininkini gölgede bırakan John Huniade —yani Hunedoara'lı Iancu— sadece Macarların değil, aralarında dünyaya geldiği Romenlerin de şan ve şereflerini arttırmıştır.» **(«Johannes Huniades cuius nomen caeteors obnubilat, non tam Hungaris, quam Valachis, ex quibus natus erat, gloriam auxit.»)**

Janos Hunyadi) zamanında büyük bir önem kazandı. Yirmi yıl (1437'den 1456'ya dek) Osmanlılarla savaşan Iancu özel bir Romen bölgesi olan Hunedoara'nın yerlisiydi ve ailesi de yerli Romenler arasında ilk askere alınıp Banat'tan Maramureş'e dek sınır muhafızlığı yapan Romenlerdi. Gerek Wallachia ve Transilvanya'da, gerekse Balkan yarımadasında Osmanlılara karşı büyük başarılar elde etti ve orduları ile birlikte Sofya'ya dek ilerledi. 1446'da **Macaristan Valisi** seçildi ve 1452'ye dek bu mevkide kaldı. Belgrad kalesini İstanbul fatihi II. Mehmet'e karşı savunuşu ve heybetli sultanı geri çekilmek zorunda bırakması ona büyük bir ün kazandırdı. Bu yüzden bu büyük insanın, hemen hemen onbeş yıl doğrudan kontrolu altında kalan Wallachia ve Moldavia'da fazlasıyla etkin olmasına şaşmamak gerek. Yaşlı Mircea'dan sonra Hunedoara'lı Iancu, Romen halkının içinden çıkan Avrupa çapında ikinci büyük şahsiyetti. Üçüncü ise Büyük Stephen oldu. Bu parlak voyvodanın Osmanlı İmparatorluğu'na karşı verdiği yaklaşık yirmi yıllık mücadele çok iyi bilinir. Süleyman Hadım Paşa'nın 120.000 askerlik güçlü ordusunu yendiği Vaslui'de (10 Ocak 1475) kazandığı büyük zafer bütün Avrupa'da Belgrad zaferi kadar büyük bir yankı uyandırdı. Vaslui'de Stephen'e Transilvanya'lı bir gurup asker de yardım etmişti. Braşov kasabasının Saxonları Stephen'in büyük askeri zaferleri ile öylesine etkilenmişlerdi ki (sadece Osmanlıları yenmekle kalmamış Tatarları, hatta Baia'da Kral Mathias'ı bile yenilgiye uğratmıştı) Vaslui zaferinden dört yıl sonra 1479'da ona şöyle hi-

tap etmişlerdi : «Herşeyden önce size saygımızı ve bağlılığımızı sunuyoruz Ekselans. Öyle görünüyor ki Tanrı Transilvanya'yı savunman ve yol göstermen için seni seçip göndermiş. Size, Osmanlıların çok kızgın olmalarından dolayı bir tehlike ve dehşet içinde olduğumuz haberlerini getiriyoruz... Ve bu nedenden büyük bir umut ve sevgiyle Ekselanslarına bize iyilik göstermesi ve bu ülkeye bir an önce gelip onu Osmanlılardan kurtarması için yalvarıyoruz. Wallachia halkı da sizi dört gözle beklemektedir,» diyorlardı ve şöyle devam ediyorlardı Saxonlar : «Çünkü onlar da Osmanlılardan kurtulabilmek için bütün umutlarını Ekselanslarına bağladılar.» Ve gerçekten de, hemen hemen on sene Stephen komşu ülkeyi kendi etki alanı içine sokmak, bu ülkenin tahtına kendine bağlı olan ve Osmanlılara karşı verilecek savaşta kendisine yardım edecek birini geçirmek için uğraştı.

Büyük Stephen'in Moldavia'daki hakimiyeti döneminde ve Osmanlılarla savaşmaya başlamasından önce Wallachia'da Şeytan Vlad'ın oğlu, Moldavia hakiminin akrabası, Drakula diye de bilinen Vlad Tepeş (1456 - 1462) adlı bir hükümdar vardı. O da büyük bir Osmanlı düşmanı olarak kendini göstermiş ve bunu özellikle 1461 ve 1462 seferlerinde ortaya koymuştu. Sultan II. Mehmet onu tahttan indirmek için kendisinin komuta ettiği bir sefer hazırlamak zorunda kaldı. Osmanlılar ondan öylesine çekiniyorlardı ki bir çağdaş kaynağa göre İstanbul'daki Türkler Boğazı geçip Anadolu'ya geçmeye başladıkları söylenmektedir.

Romen ülkeleri ile Osmanlılar arasındaki uzun sa-

vaşlar, yol açtıkları çok sayıdaki insan kaybı ile, nihayet **Devlet olarak bütünlüklerini korumalarıyla** ile sonuçlandı. Çünkü Yaşlı Mircea'nın sonunda Sultan'ın hakimiyetini kabul etmiş olmasına, yirmi yıllık savaştan sonra Büyük Stephen'in aynı sonuca varmasına rağmen mücadeleleri sonuçsuz olmamıştı; Wallachia ile Moldavia tüm devlet düzenlerini ve iç işleri konusunda tam özerkliklerini koruyabilmişlerdi. Balkan Yarımadasındaki devletlerin birbiri ardından (Bizans İmparatorluğu da dahil) çöktüklerini ve yüzyıllar boyunca Osmanlı paşalıkları haline gelmeleri göz önünde bulundurulursa bu gerçekten büyük bir başarıdır. Devletin korunması Romen halkının daha da gelişmesine, kendilerine özgü bir yönetime ve bir orduya sahip olmalarına, ticaret yapabilmelerine ve Avrupa kültürüne büyük katkısı olan edebiyat ve sanat eserlerini çok yönlü bir kültürle işlemelerine olanak sağlamıştır.

Ama böyle bir devlet bütünlüğünün korunmasının tamamiyle başka bir anlamı daha vardı. Bu da Osmanlıların Avrupa'nın ortasına ve kuzeyine doğru ilerlemelerinin engellenmesiydi. Bu arkamızda kalan diğer Avrupa halkları için, büyük bir fedakarlıkla yaptığımız bir hizmettir. Fatih Sultan Mehmet bu gerçeğin iyice farkındaydı. «Romenler Chilia ve Cetatea Alba'ya, Macarlar Sırbistan'a, hakim oldukları sürece biz Hıristiyanlığı ezemiyeceğiz,» diyordu. Büyük Stephen Vasluideki büyük zaferinden hemen sonra Avrupa hükümdarlarına gönderdiği mektupta «Sultan Mayıs ayında bütün gücüyle üstümüze gelecek...» diyordu.

«Hıristiyanlığın Kapısı olan ülkemizi talan etmek için... Ama eğer bu kapı elden giderse —Tanrı bizi öyle bir felaketten korusun— o zaman Bütün Hıristiyanlık tehlikeye girer.»

ÜÇ ROMEN ÜLKESİNİN, TRANSİLVANYA, WALLACHİA VE MOLDAVİA'NIN İLK BİRLİĞİ : ÜLKENİN TARİHİNDE CAN ALICI BİR OLAY

Üçyüzyetmişbeş yıl önce, yaşamı yenilemek hevesi içinde doğanın gayretle canlandığı Mayıs ayı, bir umudun, büyük bir fikrin gerçekleştirilmesinin, Romenlerin birçok kuşağının yüreklerini ısıtan yüzyıllık haklı bir arzunun sonuçlandırılmasının baharıydı. Bu arzu —eski ve sürekli emellerin tamamlanması— üç Romen ülkesinin —Transilvanya, Wallachia ve Moldavia— bir hakimiyet, Cesur Michael'in hakimiyeti altında birleşmesiydi. Bu fikrin gerçekleştirilmesi için çaba harcanmış ve bu arzu, daha önceleri, Hunedoara'lı Lancu, Büyük Stephen ve Petru Rareş gibi asil prensler tarafından kısmen yerine getirilmişti, ama düşü gerçekleştiren Michael oldu ve 1600'deki yiğitliğinin üç Romen ülkesinin askeri güçlerini birleştirmekten daha öte bir anlamı vardır. Romenlerin yaşadığı ülkelerin 375 yıl önce, Prens Michael'in yiğit ruhu ve cesur aklı tarafından birleştirilmesi feodal eğilimleri olan bir haraket değildi. Eylemleri ile bu haraketin arkasında olanlar, yüreklerinde ve kafalarında tek bir ulus olma bilincini, tüm Romenlerin ekonomik, politik ve kültürel güçlerini birleştirme ihtiyacını —ülkenin ve halkın gelişimi için mutlaka ge-

rekli olan bir temeldi bu— canlı tutan üç ülkenin halkıydı. Gerçekler, birinci sınıf bir politik kişi ve dâhi bir stratejist olan Michael'in yüzyıllardır için için yanan bu fikrin kusursuz bir temsilcisi, bu fikri gerçekleştiren adam olduğunu gösteriyor.

Geriye gidip, 375 yıl önce Karpatlar'la Tuna arasında, Karpat yayının içinde ve Karpatların doğusunda olanlara bir bakalım. Bu olayları, o zamandan beri geçmiş olan süredeki ve gelecekteki önemlerini inceleyelim. Karpatların iki tarafında yaşayan halkın ihtiyaçlarının zorunlu kıldığı ve zorla kabul ettirdiği birçok sağlam ekonomik bağlar vardı. Ne zaman bir gereksinme olsa, bir taraftan diğer tarafa hububat taşınırdı. Transilvanya'lı çalışkan zanaatkarlar tarafından yapılan her tür ticaret maddesi (kumaş, keten, kürk, tarım araçları, ev eşyası, silah, süs eşyası, kağıt ve daha birçokları) Wallachia ve Moldavia köylerinde ve kasabalarında «kendi evlerindeydiler». Tıpkı Moldavia ve Wallachia ürünlerinin (hayvan postu, balık, balmumu, bal, şarap ve diğerleri) Transilvanya'da, özellikle Braşov, Sibiu ve Bistritza'da, ama aynı zamanda Cluj, Sighişoara ve diğer yerlerde «kendi evlerinde» oldukları gibi. Wallachia'lı yüksek rütbeli bir subay Braşov'da yaşıyanlara yazdığı bir mektup apaçık bir gerçeği ifade ediyordu : «Bizsiz olamıyacağınızı ve ülkeniz Tara Birsei'nin bizim ülkemiz olmadan olamıyacağını biliyorsunuz.» Aynı fikir, Braşov'u komşu bölgelerin ticaret merkezi ve Transilvanya, Wallachia ve Moldavia ürünlerinin dışarı akacak bir kapısı olarak gören başka birkaç bilgili insanın düşüncelerinde de yansıyor-

du. Braşov, Coresi'nin, sadece Transilvanya için değil aynı zamanda Wallachia ve Moldavia için yaptığı Romence yayımların merkeziydi. Braşov'un, üç Romen ülkesi arasındaki ilişkilerdeki yarı merkezi durumu yüzünden bu kitaplar, bugünkü standart Romence'nin temelini oluşturdu.

16. yüzyılın ikinci yarısında üç Romen ülkesi arasındaki politik temaslarda aynı derecede sıktı. Girişim, Karpatların her iki yanından da geldi ve öylesine ilerledi ki yüzyılın sonuna doğru üç ülkenin bir konfederasyonu için planlar yapıldı. Aynı kökenden gelen bir halkın —aynı dili konuşan, aynı inanca, geleneklere ve arzulara sahip olan Romenler— oturduğu bu üç ülkenin ortak maddi ve manevi yapısı bir gerçekti. Bu gerçek, sadece hakim sınıflarda değil, aynı zamanda köylü kitlelerinde de etkin bir ulusal bilinç oluşturdu. Bu, bu tür şeyleri iyi bilen günün tarihçileri tarafından doğrulanmaktadır. Bunlardan biri, Stefan Szamosközi, birliğin tarihi bildirisini hazırlamaları için Ortodoks rahiplerini Wallachia'dan Transilvanya'ya Michael'in gönderdiğinden söz ediyor. Aynı tarihçi ile kendisine katılan başka bir tarihçinin, «Romenler ayaklandılar, çünkü Michael onlardan biriydi,» diyen Georg Kraus'un beyanlarına göre, Wallachia'lı birliklerin Karpatlar'ı aştıkları haberleri üstüne Transilvanya'lı Romen köylüleri Wallachia'lılara katıldılar ve «kendi kanlarından bir prense olan inançlarından da cesaret alarak», her yerde ayaklandılar.

Bu ulusal dayanışma, çağdaşlarının, zamanın diğer prenslerinin kişiliklerinden çok daha yüksek bir

yere yerleştirdikleri Michael'in güçlü kişiliği ile büyük ölçüde artmıştı. Cesur düşünceleri ve kahramanca haraketleriyle Kıta'nın övgüsünü tamamen haketmişti. İstanbul'un güçlü padişahına karşı çıkmak yürekli bir haraketti ve 1594 - 1595'de Osmanlılar.la müttefiklerine karşı giriştiği haraketler kahramancaydı. Tuna'da, Balkanlar'da, Putinei'de, Staneşti ve Şerpateşti'de, Calugareni ve Giudgiu'da, Michael, Osmanlılar'ın ezici darbelerine karşı koydu ve fevkalade bir biçimde Avrupa'ya kendini tanıttı. Özellikle Calugareni'de, Sinan Paşa komutasındaki Osmanlı ordularına karşı kazandığı parlak zaferle görülmemiş bir ün elde etti. Cesareti ve amacının güçlülüğü Balkan halklarının gözünde onu yüceltti. Diğer Avrupa halkları, düşünceleri ve dilekleri ile, onun başarılarına eşlik ettiler. Hıristiyan Birliği'ni oluşturan güçler, özellikle bu fikri ortaya atan ve büyük bir ilgiyle destekleyenler —Habsburglar— tarafından çok değerli bir müttefik olarak kabul ediliyordu. Sultan, çok isteksizce ve öfkesini bastırarak Wallachia'nın bağımsızlığını tanımak ve yiğit prense hakimiyetini belirtmek için bir bayrak göndermek zorunda kaldığında Wallachia'lı kahraman prensin itibarı daha da arttı. Bağımsızlıkla birlikte büyük ve hayati arzular ve zorunluklardan biri gerçekleşmiş oluyordu. Michael'in kafasında ve ruhunda diğer cüretkar düşünceler biçimlenmeye başlamıştı : Romenlerin yaşadıkları tüm toprakların tek bir ülke olarak birleşmesi. Bu bir karşılıklı koşullanma sorunuydu. Böylesine bir birlik vasıtasıyla ekonomik, politik ve askeri güçler arttırılmadıkça bağımsızlık

sağlamlaştırılamaz, bağımsızlık ve hükümranlık olmadan da birlik elde edilemezdi.

Çağdaşlarından bazılarının ona dedikleri gibi Aşil ya da Büyük İskender, Anibal oldu. İşte Transilvanya'lı tarihçi Wolfgang Bethien, kuşkusuz, eski zamanlarda Romalılarla savaşmak için Alpler'i aşan ve onları yenen Kartaca'lı generalin korkusuz haraketleriyle olan benzerliği düşünerek onu bu mezar kitabesiyle onurlandırıyordu. Michael, «en büyük mertlik ve cüretle» (congrandissimo valore et temerita) Prens Andre Bathory ile savaşmak ve onu yenmek için Karpatlar'ı aşıyordu.

O ve daha sonraki günler için tarihi önemleri olan bu olaylar 1599 yılının Ekim ayının ikinci yarısında oldu ve Michael'in 1 Kasım'da, Alba lulia'ya muzaffer bir biçimde girişini hazırladı. O gün, üç Romen ülkesinin ikisi (Transilvanya ile Wallachia) aynı yönetim altında birleşti. Ama kahraman prens görevinin sadece yarısının tamamlandığını kabul ediyordu. Ancak Moldavia da Eflak ve Transilvanya ile birleştiğinde görevi tamamlanacaktı. Altı ay sonra, 1600 yılının Mayısında, yani 375 yıl önce, Moldavia büyük bir heyecanla onu prens ve yönetici olarak kabul etti ve «Transilvanya, Moldavia ve Wallachia'ın ...hakimi, Prens Michael Hazretleri»ne bağlılık yemini etti.

«Şanla anılacak dönemler,» diye haykırıyordu büyük tarihçi ve vatansever Nicolae Balcescu, «inanç ve fedakarlık dönemleri.» Ülkeler ve prensleri şan ve ün doruğuna varmışlardı.» Michael büyük Romen prenslerinin büyük düşlerini gerçekleştirmişti. Artık Romen-

ler, Romenlerin kardeşiydi ve hepsinin tek ve aynı ülkesi, eski zamanlardan beri tadını çıkartamadıkları tek ve aynı ulusal hükümeti vardı. Bu yeni devlet kusursuz doğal sınırlara sahipti; yeterince güçlüydü; toprağı Tanrı tarafından kutsanmıştı; halkı kalabalık, çoğunlukla ayrı cinstendi; bağımsız olarak yaşıyabilir ve yabancı istilalara karşı koyabilirdi,» diye yazıyor aynı büyük tarihçi, Michael'e ve birliğe ithaf ettiği bir kitapta.

Bir devir açan bu başarı hiç gecikilmeden güçlendirilmeliydi ve Michael, bunun farkında olarak, uygun politik ve sosyal tedbirler almakta gecikmedi. Asillerin gücünü zayıflatmak için köylü hareketleri teşvik edildi. Birçok Wallachia'lı aile, bir kayıtta belirtildiği gibi, «sanki orada bütün bütün yerleşmek istiyorlarmışcasına» Transilvanya'ya giden prense eşlik etti. Kaleler, şatolar ve malikaneler dahil, bu insanlara, Wallachia'lılara ve Transilvanya'lılara, birçok mal ve mülk bağışlandı. Resmi belgeler, prens ve emrindekiler tarafından Alba Iulia ve diğer Transilvanya kentlerinde Romence olarak basılıyordu. Wallachia'dan getirilen yüksek rütbeli Ortodoks bir papaz Transilvanya'lı Romenler'in piskoposluğuna atandı ve Moldavia'da kilisenin kontrolu yaşlı ve sadık taraftar Dionisie Rally'e bırakıldı. Transilvanya'daki Romen köylülere ve rahiplere bazı haklar verildi; öncelikle bazı serflik zorunluluklarından kurtarıldı ve Moldavia'lı köylüler ve kasabalılar altı yıllık bir süre için vergi yükümlülüklerinden muaf tutuldular. Michael'le birlikte gelmiş olan bir çok Transilvanya'lı Romen ve boyar

Transilvanya Meclis'inde önemli mevkiler aldılar. Michael'in oğlu, Nicolae Patraşcu, Moldavia tahtı için hazırlandı ve o büyüyene dek dört boyardan oluşan bir kurul (Ban Udrea, Haznedar Andronie, İnzibat Amiri Sava ve Spatharus Negrea) Karpatlar'ın doğusundaki bölgeyi yönetecekti.

Cesur prensin büyük arzusu her geçen gün, adım adım gerçekleşiyordu. Büyük mühür birleştiricinin düşüncelerini ve planlarını ifade ediyordu. Üç Romen ülkesinin mühürlerinin — yukarda Wallachia'nın kartalı; aşağıda Transilvanya aslanları; her iki tarafta iki taçlı baş : Michael ve oğlu Nicolae Patraşcu — bir senteziydi bu. Zamanın bir İtalyan **diario**'su şöyle belirtiyor : «Eğer kahramanca haraketleri için şan ve şerefi haketmiş bir prens varsa, o da Michael, Wallachia'nın prensidir,» ve bu tamamen doğruydu.

Prensin 1601'de hainice katledilmesi ne haraketlerini gömebildi, ne de başarılarını gizliyebildi. Kahraman Michael cüretli görüşleri olan eşsiz bir devlet adamı, Romen topraklarının birliği ve bağımsızlığı için ölmeye hazır ve kararlı bir prens, kendi zamanında ve bir dereceye kadar, kendinden sonra da olayların akışını kesin olarak etkileyen bir yöneticiydi. Romen topraklarının bağımsızlığı ve bütünlüğü halkın tarihinde çok önemliydi. Bu başarıların tartışılmaz önemliliği zamanında kabul edilmişti ve tarihi gelişim perspektivinde daha da önemli boyutlara ulaştı. Bunlar, 1918'in Büyük İttifakı'na ve zamanımızda gerçek bağımsızlığın kazanılmasına dek kendilerini izleyen büyük gayretlere bir örnek ve uyarı olmuşlardır. Balces-

cu'nun arzuladığı gibi, bu kahramanlık dolu günlerin anısı, Romen halkının, bu değerli mirası gelecek kuşaklar için korumak görevini her zaman canlı tutmuştur. Bağımsızlık ve birlik fikri halkı umutla doldurmuş, ülkeyi korumada ve ilerlemesini sağlamadaki güçlerini arttırmış ve Başkan Nicolae Ceauşescu'nun belirttiği gibi, «vatanseverlik ve ulusal onur duygusunu» güçlendirmiştir.

İşte bu yüzden bugün, Michael'in büyük başarısından 375 yıl sonra, Romen halkı olayı anımsıyor, pırıl pırıl bir kişiliği ve şimdi artık tamamiyle gerçekleşmiş olan ülkenin yüzyıllık arzularını yüceltiyor.

15. VE 16. YÜZYILLARDA ROMEN ÜLKELERİ ARASINDAKİ EKONOMİK VE POLİTİK İLİŞKİLER

Üç Romen ülkesi, Wallachia, Moldavia ve Transilvanya arasındaki ilişkiler tarihleri boyunca çok yakındı. İlk çağlardan günümüze dek bu üç ülkede de aynı halkın yaşadığı göz önünde bulundurulursa bu aşikar bir gerçektir. Önce Daçyalılar, sonra Daço-Romalılar, daha sonra da Romenler bu toprakları işgal etmişlerdir. Karpatlar asla bir engel teşkil etmemiştir; tam tersine, onlar dağların iki tarafında gelişen etnik toplumların ekseni olmuşlardır. Sürekli bir mal, fikir, sanat ve kültür eserleri akımı olmuştur. Herşeyden önce işgalcilere karşı, ortak düşmana karşı birleşik bir mücadele verme gereksinmesinin sıkı sıkı örülmüş bir bilinci vardı.

Ekonomik alanda Transilvan ile Moldavia ve Wallachia arasındaki ticaret sürekliydi ve oldukça eskiye dayanıyordu. Ekonomik açıdan bakıldığında Karpatların çevrelediği bölge **güneye** ve **doğuya** yönelikti. İşte başlıca mallarını buralara gönderiyor ve ihtiyacı olan maddeleri de buralardan alıyordu. Macaristan ve Transilvanya'nın ortaçağ yol haritası incelendiğinde (Macar araştırmacıları Jenö Cholnoky, Béla Basiczky ve Lajos Glaser'in sürdürdüğü çalışmaların sonucu ola-

rak böyle bir harita çizilebilmiştir) Macar yol ağının Buda'da merkezleştiğini, özellikle kuzeye ve güney batıya doğru kollara ayrıldığını, halbuki Transilvanya ağında kolların doğuya, güney doğuya ve güneye doğru olduğu görülebilir. Karpatlardaki yaklaşık onaltı büyüklü küçüklü dağ geçidi gerek insanların, gerekse malların Wallachia ve Moldavia'ya geçmesini sağlıyordu. Bu yollardan dolayı Transilvanya'nın doğu ve güney ucunda yerleşmiş olan kasabalar — Sibiu, Braşov ve Bistrita — olağanüstü bir refaha kavuşmuşlardı. Bunlar Karpat Dağlarının iki yakası arasında en haraketli ticaret merkezleriydi.

İki belirli gerçek Transilvanya'nın ekonomik olarak Macaristan'a doğru değil, iki kardeş Romen ülkesine doğru geliştiğini göstermektedir. Bunlardan bir tanesi Macaristan'ınkinden farklı olan **yürürlükteki kendine özgü gümrüklerdi.** Transilvanya, Avusturya imparatorlarının hakimiyetine geçtikten sonra onlar da bu rejime uydular. İkincisi ise Kolonya parasının taklidi olan kendine özgü bir para sistemine — Sibiu parasına — sahip oluşuydu. Halbuki Macaristan'da Buda parası kullanılmaktaydı. Tüm Transilvanya'da, Kral Mathias Corvinus tarafından 1489'da yasallaştırılan Sibiu parası 1874'e dek korunmuştu. 1747'de Avusturya'lılar bu para sistemini tedavülden kaldırmak zorunda kaldılar ve yerine resmi para olarak Viyana markını getirdiler.

Ekonomik alanda Transilvanya'nın güneye ve doğuya, yani Wallachia ve Moldavia'ya doğru açılması üç ülkenin veriminin birbirini tamamlıyan yapısı ile

de açıklanabilir. Transilvanya'nın başlıca ihracatını imal edilmiş mallar — kendi kasabalarında üretilen ya da Orta ve Batı Avrupa'dan getirilen — oluştururken Wallachia ile Moldavia'nın ihracatını ham maddeler, yani büyük ve küçük baş hayvan, ile hayvan ürünleri (deri, yün, peynir) bal, bal mumu, balık ürünleri, şarap, bu ülkelerin toprağından elde edilen ürünler oluşturuyordu. Buna ek olarak bir de Yunan, Ermeni, Rus, Yahudi, İtalyan ve daha sonra Osmanlı tacirleri tarafından Yakın ve Uzak Doğu'dan getirilen koloni malları ve kumaşlar vardı.

Politik açıdan bakıldığında, Moldavia'nın kurulduğu bölgenin Maramureş bölgesi ile çok yakın ilişkisi olduğunu daha önce göstermiştik. Wallachia'nın kurucusu I. Basarab'ın dağları aşarak Fagaraş'tan gelmediği doğru olmakla beraber, muhtemelen Micholas-Alexander'la (1352-1364) ve kuşkusuz I. Vladiklav'la (1364-1377) başlamak üzere kendisinden sonra gelenlerin Fagaraş bölgesini tımar olarak ellerinde tuttukları bir gerçektir. Aynı biçimde Sibiu'nun güney batısı olan Amlaş bölgesini de ellerinde tutuyorlardı. Bununla beraber bu iki bölgeye hakim olan Wallachia'lı liderlerin büyük bir özelliği yoktu. Onlardan önce St. John Şövalyelerine ait 1247 tarihli bir yazı bize Oltenia'daki Jiu Vadisi'nin voyvodası Litovai'nin Karpatların kuzeyindeki Hateg ülkesine hükmettiğini söylemektedir. Daha sonra, 16. yüzyılda, — Osmanlılarla savaşmış olan — Radu Afumati (1522-1529) ve Radu Paisie (1535-1545) iki diğer Transilvanya tımarını, Sibiu kasabasının kuzey batısındaki **Vintul de Jos** ile kuzey

doğusundaki **Vurpar'ı** yöneteceklerdi.

Moldavia yöneticilerinin de Transilvanya'da tımarları vardı. 1489'dan beri Dej kasabasının kuzey doğusunda kurulmuş olan ve çevresinde altmış köy bulunan Ciceiu ile Madiaş kasabasının kuzey batısında, Tirnava Mica nehrinin üstündeki **Cetatea de Balta** müstahkem mevkilerine Büyük Stephen hakimdi. Bu iki bölge Stephen'den sonra gelen hükümdarların döneminde de tımar olarak kalmaya devam etti. 1529'da bu hükümdarlardan biri Petru Rareş (1527-1538 ve 1541-1546) bunlara Bistira ile Ronna'yı, daha sonra da yirmidört köyün bağlı olduğu Unguraş'ı kattı. Adı geçen bu son üç tımar kuzey Transilvanya'daydı. Ciceiu müstahkem mevkiinin yakınlarındaki Vad köyünde Büyük Stephen, sahip olduğu dağlarda yaşıyan dindarlar için bir manastır yaptırdı ve bunun başına bir piskopos getirdi. Petru Rareş'in hükümdarlığı devrinde Anastasie papazlığı, sadece Ciceiu'nun 60 köyü ile Unguraş'ın 24 köyünü değil, Bistira bölgesindeki 50 köyle Cetatea de Balta'ya bağlı köyleri de kapsıyordu.

14. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlıların giderek artan gücü karşısında, üç Romen ülkesi kendilerini ortak düşmandan koruyabilmek için birbirlerinin yardımına koşmak, bir yenilgi durumunda orduya ve voyvodaya bir süre için çekilecek ve icabında tekrar harakete geçebilecek bir yer temin etmek zorunda kaldılar. Böyle bir durumla Rovine savaşından (10 Ekim 1934) sonra karşılaşılmıştı. Bütün gün dayanmış olmasına rağmen Yaşlı Mircea Osmanlıların sayıca üstünlükleri karşısında ordusunu Karpatla-

rın gerisine Braşov kentine çekmek zorunda kalmıştı. Ertesi bahar Macar kralı Sigismund'un ordusu ile birlikte tekrar döndü. Bu ordunun büyük bir kısmını da Transilvanya'lılar oluşturuyordu. Aynı şey Mircea'dan sonra gelenlerin dönemlerinde de oldu. Osmanlıların desteğini alan ve tahta hak iddia eden Radu tarafından iki kez yenilgiye uğratıldıktan sonra II. Dan Transilvanya'ya çekilmek zorunda kalmıştı; daha sonra tahtını geri almak için ordusunun başında döndü.

Üç Romen ülkesi arasındaki politik ilişkiler bütün 16. yüzyıl boyunca devam etti. Mohaç savaşından sonra (1526) Transilvanya Macaristandan tamamiyle ayrıldı ve bağımsız bir prenslik olarak belirlendi. Şimdiki durumu Wallachia ve Moldavia'nın durumuna benziyordu. Üç ülke de Osmanlı hakimiyeti altındaydı. Orduları ile birlikte Wallachia ve Moldavia voyvodaları düşmanlarına karşı sık sık Transilvanya'nın yardımına koştular. Öncelikle Karpat kaleleri üstünde hakimiyet kurmak isteyen İmparatorluk kuvvetlerine karşı birlikte savaştılar. Feldioara'da Avusturya ordusunu büyük bir yenilgiye uğratarak (22 Haziran 1529) John Zapolya'nın yardımına koşan Petru Rareş'in yaptığı buydu. Babası gibi adı John olan Zapolya'nın rüştünü ispat etmemiş oğlunu, annesinin denetimi altında tahta geçiren Wallachia hakimi İyi Yürekli Patraşcu ile Moldavia hakimi Alexander Lapuşneanu'nun yaptıkları da böylesine bir harakettir.

Transilvanya, yiyeceğin daha az olduğu dağ bölgelerindeki fazla nüfusun büyük bir bölümünün her yöne ama özellikle güneye ve doğuya akın akın göç

ettikleri gerçek bir etnik depoydu. Bu uzun zamandan beri süre gelen bir olaydı. En eski belgelerde bundan söz edilmektedir ve adı geçen halklar sadece Romenler değil, aynı zamanda Macarlar, Szekler ve Saxonlar'dır. Daha sonra Kral IV. Bela olacak Macar prensi veliaht Bela'ya Papa tarafından 1234 yılında gönderilen mektup, «Macar ülkesinden, gerek bazı Macarların gerekse bazı Almanların» Güney Moldavia ile Doğu Wallachia'da kurulmuş olan Kumania piskoposluk bölgesine geçtikleri belirtilmektedir. Mektup, aynı zamanda, bu insanların, adı geçen piskoposluk bölgesinde yaşıyan Romenlere karışarak, «onların inancına geçtiklerini ve bu Romenlerle tamamen kaynaştıklarını,» «Yunan törelerini izleyen bazı sahte piskoposların» dini ayinlerine katıldıklarını ve Kumanların Katolik piskoposunu hor gördüklerini eklemektedir. Bu mektup, sadece Macarların ve Saxonların Transilvanya'dan Karpatların güney ve doğu yamaçlarına geçtiklerini gösterdiği için değil, adı geçen etnik toplumlara ait kişilerin Romenler tarafından asimile edilmeleri sürecini ortaya koyduğu için önemlidir. Transilvanya köylülerinin güneye akınlarından 1247 tarihinde St. John Şövalyelerine verilen yetki belgesinde de söz edilmektedir. Bu belge ile Macar kralı onlara, bazı koşullarla, Oltenia'yı ve Olt nehrinin doğusunda bulunan «Kara Kumania»yı veriyordu. Diğerleri arasında bu koşullar, Macar ülkesinden hiçbir «köylünün» şövalyelere bağışlanan bu topraklara alınmaması koşulunu kapsıyordu. Buraya gelebilecek köylülerin önce Transilvanya sınır bölgesinde yaşıyan halk olduğu

açıktır. Yasaklamaya rağmen Transilvanya'lı Romen köylüleri dağları aşıp, daha sonra üstünde Wallachia devleti kurulacak olan bölgenin batı ucundan Moldavia Karpatlarının kuzeyine dek çok sayıda köyler kurdular. Bu köylerin çoğu aynı adla anılmaktaydı. Çünkü çoğunun sonuna Transilvanya'lı Romenlerin oturduğu anlamına gelen karakteristik «Ungureni» sözcüğü eklenmişti. Örnek olarak her ikisi de Prahova bölgesinde bulunan **Maneci-Paminteni** (yani yerli halkın yaşadığı köy) ile **Maneci-Ungureni** köylerini gösterebiliriz.

Wallachia ile Moldavia'nın neden Transilvanya'lı Romen köylülerine cazip geldiği açıklamak kolaydır. Bu konuda «Aprobate» diye adlandırılan 17. yüzyıl Transilvanya anayasasının getirdiği koşulları okumak yeterlidir. Daha açıkça belirtmek gerekirse, 1635, 1636 ve 1646'da çıkartılan ve Ortodoks Kilisesi'ne bağlı olan Romenlerin sadece «hoşgörü» ile karşılandıklarını, «ülkede geçici olarak **(pro tempore)** hükümdarın ve halkın istediği bir süre için kalmaya izinli olduklarını» **(usque ad beneplacitum Principium et Regnicolalarum)** belirten yasalardan söz ediyoruz. Yasal ve politik açılara göre Transilvanya'da resmen tanınan «uluslar»ın Romenleri kapsamadığını Ortodoks Kilisesi'nin de yasal olarak tanınmadığını, sadece «hoşgörü» ile karşılandığını hesaba katmak gerek. Son olarak, oldukça önemli bir yasayı da eklemek gerek : Oldukça büyük miktarda emek gücü Macar ya da Saxon, toprak sahiplerinin emrindeydi (1714'de Diyet, derebeylnin idaresindeki köylüler için bunu

haftada dört gün, topraksız köylüler için haftada üç gün olarak belirlemişti) ve toprak sahibine verilen rantın dışında bir de resmi Kilise'nin temsilcilerine rant ödemek zorundaydılar. Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda Transilvanya'lı köylülerin, ellerine ne zaman bu ağır yükten kurtulma fırsatı geçse, Karpatları aşmak için acele ettiklerini anlamak zor olmasa gerek. Örneğin ne zaman Moldavia'da ya da Wallachia'da «slobozil»lerin, yani belli bir süre için vergiden ve zorunlu çalışmadan muaf tutulan köylerin, kurulduğunu duysalar Transilvanya köylüleri oraya gitmek istiyorlardı. Böyle bir olay Vasile Lupu'nun Moldavia'ya hakim olduğu dönemin başında (1634-1653), 1635 yılında oldu. Vasile Lupu bu tür köylerin kurulduğuna dair haberleri yaymaları için dört bir yana habercl gönderdi. Bu köyler on yıl vergiden ve çalışma zorunluluğundan muaf tutulacaktı. Bu gerçekten Sintereag (Bistrita-Nasaud bölgesinde Beclean yakınlarında bir kent) Konsülü Ştefan Erdeli'nin Bistrita kentli yetkililerine yazdığı bir mektupta açıkça söz edilmektedir. «Moldavia voyvodasının Ignat adlı bir subayının buralarda kaldığı ve voyvodanın onlara on yıllık vergi ve zorunlu çalışma zorunluluğu muafiyeti bağışladığını vaad ederek buradaki halkı o köylere gitmek için kandırdığı artık kesin,» diye yazıyordu konsül. «Bu yüzden birçokları... gidiyor. Benim bölgemden de Ghernesig ve Sarmaş'lı kalfalar işlerini bıraktılar... Topraklarımın üstündeki binaları mahvederek çekip oraya gittiler.»

Bununla beraber bu tür bağışlar olmasa bile Tran-

silvanya'lı köylüler dağları aşıp öteki tarafa geçmeye uğraşıyorlardı. 1726'da sadece Fagaraş bölgesindeki 33 köyden 855 kişi Karpatlardan Wallachia'ya göç etti. Marla Theresa döneminde bu göçler öyle boyutlara ulaştılar ki 1746'da köylülerin dağlardan kaçış nedenlerini yerinde incelemekle görevlendirilecek bir komisyon kurulmasına karar verildi. 14 Eylül'de komisyon raporunu —oldukça inandırıcıydı bu rapor— imparatoriçeye sundu. Komisyon'un raporuna göre birçok neden vardı : Ortodoks inançlarından dolayı Romenlerin gördükleri zulüm ve Katolik olmaları için yapılan baskılar (aslında 1699 yılında kendilerini içinde buldukları ekonomik ve sosyal koşulların zorluklarından kaçmak için papazların bir bölümü Katolik olmayı kabul etmişti ama cemaatlerinin çok az bir kısmı onları izledi); sosyal açıdan her tür zorluk ve aşağılama ve özellikle büyük çaptaki ekonomik sömürü. Köylüler iliklerine dek ezilmişlerdir diye sonuçlanıyordu rapor. Kaderleri herhangi bir insancıl düzeyin çok altındaydı. Gerçekten de, 1714'de Diyet tarafından alınan bir karara göre derebeyine bağlı köylülerin bir yılda 208 gün «efendilerinin toprağında», topraksız köylülerin ise yılda 156 gün çalışmaları gerekiyordu. Bu durumla, serfliğin kaldırılmasından sonra (Wallachia'da 1746'da, Moldavia'da Ise 1749'da) genel olarak yılda 12 gün, en çoğundan 24 gün çalışmak zorunda olan Wallachia ve Moldavia'lı köylülerin durumları arasında büyük bir fark vardı. Moldavia hükümdarının kabul etmediği en aşırı isteklerinde bile yerli boyarlar on günde bir günden, yani yılda otuz-

altıbuçuk günden daha fazlasını talep etmemişlerdi. Öyleyse Transllvanya'lı Romen köylülerlnin Karpatları aşıp öteki tarafa geçmelerinin başlıca nedeni buydu.

Dinsel nedenlerden ötürü yapılan baskılar 18. yüzyılın ikinci yarısında daha da belirginleşti. Bu yüzden de Ortodoks inancına sahip binlerce alle köylerini terkederek dağları aştılar.

Bu tür dinsel baskı yüzünden **Hussite** Macarları ile Saxonlar da gurup gurup dağları aşıyorlardı. İlk gurup 1420'de, ikincisi 1437'de, üçüncüsü ise 1460'da dağları geçtiler. 1437 ile 1466 yılları arasında İncll'in ilk kez Macarca'ya çevrildiği Trotuş pazar kasabasında yerleştiler. Bacau, Roman ile komşu köyler de yerleştikleri diğer bölgeler arasındaydı. Yine bunlardan biri olan ve bir Hussite dinsel kitabının Almanca'ya çevrildiği Tirgu-Neamt 1646 yılında hâlâ korunuyordu. Diğerleri arasında Huşi ve Ciubarciu sayılabillr.

Çobanlar, Transilvanya'nın diğer Romen ülkelerinin halkına ve özellikle Dobruca bölgesinde yaşıyan insanlara yaptıkları özel bir katkıdır. İlk çağlardan itibaren, yüzyıllardır, Karpatlı çobanlar Tunanın ve kollarının sulak çayırlarına giden yolları biliyorlardı. Sonbaharda sürüleriyle sulak çayırlara iniyorlar, baharda dağlardaki otlaklara dönüyorlardı. Karpat'lı çobanların bu biçimde gidip gelmeleri en eski belgelerde görüldüğü gibi, aslında bu belgelerden çok daha gerilere giden bir olaydır. Ünlü balad **Miorita,** Vrancea bölgesini anlatırken bir «Noldavla'lı» ve bir «Vrancea'lı» çobanın yanısıra bir de «Transilvanya'lı» çobandan

söz etmektedir. Tuzla yüklü arabaların tuz yataklarından Tuna'ya doğru indikleri, **tuz yolları** diye adlandırılan yolların yanısıra, Karpatlar'dan Tuna ovalarına, «balta»ya (bataklık bölgeleri) giden bir de **koyun yolları** diye adlandırılan yollar vardır. Günümüze dek «Vadul Oii» (Koyun Geçidi) diye bilinen, Ialomita nehrinin ağzının kuzeyinde, çok eski dönemlerden kalma bir yer vardır. İşte burada sürüler nehri geçip Dobruca'ya giderlerdi. 25 Haziran 1736 tarihli bir belge hudut işareti olarak, Dîmbovita bölgesindeki Baleni, Marceşti ve Racovita köylerinden geçen «çoban yolu»nu göstermektedir. Ploieşti kasabasında, St. George gününde, (23 Nisan) dağlara giderken ve St. Dumitru gününde (26 Ekim) tekrar ovalara dönerken sürülerin geçtiği bir «Koyun Yolu» vardı. Transilvanya çobanlarının sürülerini Wallachia'daki otlara götürdüklerinden söz eden ilk belge 15. yüzyılın başlangıcına aittir. Bununla beraber aynı durumun 14. yüzyılın sonunda da var olduğu görülmektedir. Gerçekten de, Voyvoda I. Michael tarafından 15 Haziran 1418'de bağışlanan bir ayrıcalık, «konuklara» yani Cisnadie'den (Heltau) Saxonlara, ve ister Romen ister başka ulustan olsun adamlarına büyük ya da küçük baş hayvan sürülerini, babası Yaşlı Mircea'nın döneminde yaptıkları gibi, Wallachia dağlarının otlaklarında otlatma olanağı veriyordu. Voyvoda Constantin Brâcoveanu döneminde, daha kesin olarak 1696'da Transilvanya çobanlarının Wallachia'da tuttukları koyunların sayısı 100.000'i buluyordu. Koyunların yanısıra büyük baş hayvanlar (inekler ve öküzler) da otlaklara getiri-

lyorlar, domuz sürüleri ise yağlanmaları için «ağaç yemişliği»ne gönderiliyorlardı.

Moldavia'da da sürüleriyle birlikte Transilvanya'lı çobanlara sık sık rastlanılmaktaydı. Bunlar Bîrsa Bölgesinin köylerinden gelen «Bîrsani»ler ile Tîrgu-Seculesc'den (Transilvanya) Oituz nehrinin vadisine (Moldavia) giden yolun üstündeki son köy olan Bretcu dağ köyünden gelen «Bretcani»lerdi. Bu Bîrsani'lerden bazılarının Putna ve Bacau adlı Moldavia bölgelerinin bazı köylerinde (örneğin Soveja, Racoasa, Caşin) temelli yerleştiklerini ve bölgenin hakimine ayni vergi ödediklerini öğrenmiş bulunuyoruz.

Transilvanya'lı çobanlar sürülerini sadece Wallachia ile Moldavia'ya götürmemişler, aynı zamanda Tuna'yı aşıp Dobruca'ya girip burada yazı andıran yerler ve otlakların yanısıra kısmen yerli (Dicieni diye bilinen) kısmense nehrin kuzeyinden ve doğusundan gelmiş olan Romenlerle karşılaştılar. Viyana hükümetinin Bükreş'teki Avusturya konsolosuna 10 Eylül 1784'de gönderdiği emirlerden Transilvanya'lı çobanların Wallachia'da Kara Deniz'deki Köstence limanından gelen tüccarlara koç ve peynir sattığı anlaşılmaktadır. 1818'de Galati'nin Avusturya konsolos yardımcısı geçen sonbaharda Braila ve Hîrşova'dan Dobruca'ya geçen Transilvanya'lı Romen çobanların, Babadag, Köstence ve eyaletin içindeki diğer yerlere altmış sürü halinde 100.000 koyun 1.500 at götürdüklerine işaret etmektedir. Bu eğilim 19. yüzyılda daha da gelişecektir. Dobruca'da Transilvanya'lı çobanların, özellikle Transilvanya'nın güney sınır bölgesinden ge-

lenlerin gayri resmî bir bizimle kolonileştikleri söylenebilir. 1940 yılında yapılan bir araştırma Transilvanya'lı Romenlerin içinde yaşamadıkları hemen hemen hiçbir Dobruca köyü olmadığını ve bunların bazılarında bu Romenlerin çoğunluğu oluşturduklarını göstermektedir.

Rençberlerin ve çobanların yanısıra Karpatların doğusuna ve güneyine aynı zamanda Transilvanya'lı Romen **tüccarlar** da yerleşmişti. Bunlar özellikle Braşov'dan ya da kasabanın Scheil Braşovului diye bilinen bölgesinden geliyorlardı. 8 Ocak 1701'de Voyvoda Constantin Brâncoveanu tarafından çıkarılan bir yasa, «yaşamlarını burada, Bükreş'te ya da diğer kasaba ve köylerde, açtıkları dükkanlarla ya da ülkemde yaptıkları diğer işlerle kazanan bütün Braşoveni'ye (yani Braşov kentinden gelenlere)» hitap edilmişti. Voyvoda, bunlar için, dört eşit taksitte ödenecek, yılda 1.000 thaler tutarında bir vergi yasası çıkartmış ve aynı zamanda bunları diğer herhangi bir vergiden ve hizmetten muaf tutmuştu. Aynı yasadan anlaşıldığına göre böylesine büyük miktarda bir vergi daha eski dönemlerde, Constantin Brâncoveanu'dan önceki voyvodaların zamanında da bu tacirler tarafından ödenmekteydi. Çobanların arasında olduğu gibi, tüccarlar arasında da kentlerde temelli yerleşenler vardı. Bu da Brâncoveanu'nun yukarıda sözü edilen yasasından açıkça anlaşılmaktadır. Wallachia'nın çeşitli kentlerinde, örneğin Bükreş, Braila ve Ploieşti'de rastladığımız «Braşoveni» sokaklarının kökenleri bu biçimde açıklanmaktadır.

Elimizdeki belgelere dayanıp, sonuç olarak şunu söyliyebiliriz ki, en eski çağlardan günümüze dek, hiç kesintisiz olarak Transilvanya'nın, dağlık bölgelerde yaşıyan Romen nüfusun sınırların ötesine aktıkları gerçek bir etnik depo olduğunu söyliyebiliriz. Bu fenomen, önyargılara sahip olmadan geçmişin kanıtlarını inceleyen herkesin dikkatini çekmiştir.

Transilvanya'daki nüfusun —ilk başta Romenlerin, ama aynı zamanda Szekler ve Saxonların— Karpat Dağlarının ötesine akımları 13. yüzyıla dek gerilere giden belgelerle ortaya konur ve bu konuda kanıtlar açık ve seçik olarak tekrarlanırken, (*) tam **ters yönde** bir akımdan, yani Wallachia'lı ve Moldavia'lı Romen köylülerinin 12. ve 13. yüzyıllarda büyük guruplar halinde Transilvanya'ya geçtiklerinden söz etmek olanaksızdır. Halbuki Wallachia ve Moldavia'nın (Dobruca'dan söz etmesek bile) 184 köyü Transilvanya'dan gelen insanlar tarafından işgal edilmiş gibi gösterilmektedir. İsimlerinden ya da geleneklerinden dolayı Wallachia ve Moldavia'dan gelenler tarafından

(*) Burada bu kanıtlardan birini, daha açık olarak, 1492 yılında Szekler'in Macar Kralı II. Vladislav'a, kendilerini her türlü baskı altında tutan Transilvanya Voyvodası Stefan Bathory aleyhinde yaptıkları bir şikayeti veriyoruz. Bu baskılardan dolayı, «Majestelerinin halkından olan bazı insanlar Moldavia ve Wallachia topraklarını ekip biçmeye, adı geçen ülkelerin voyvodalarının serfleri gibi davranmaya devam etmektedirler ve bunların birçoğu, korkunç baskılar... yüzünden bu voyvodaların yönetimleri altına sığınmaya karar vermişlerdir.»

işgal edildikleri anlaşılan Transilvanya köyleri, aynı kaynaklara göre, ihmal edilebilecek kadar azdır.

Demografik, politik ve ekonomik ilişkilerin yanısıra, Romen ülkeleri birbirleriyle güçlü **kültürel ilişkiler** kurmuşlardı. Transilvanya'da resmi Kilise'nin Katolik, ya da 16. ve 17. yüzyılın büyük bir bölümünde Kalvenist olmasına rağmen Karpatlar'ın iki tarafındaki Romenlerin Ortodoks dinine sahip olmaları gerçeği bu üç ülke arasında sürekli bir din kitapları (başlangıçta el yazmaları, daha sonra basılı tekstler) akımına yol açmıştı. 1559 ile 1581 yılları arasında Braşov'da, diyakoz Coresi bir dizi din kitabını Romence yayımları. Bunların Karpat-Tuna bölgesindeki dolaşımı **Romen edebi dilinin başlangıcını** da belirlemektedir. Wallachia voyvodası Matei Basarab (1632 - 1654) sadece kendi halkı için değil Moldavia'lılar için de kitaplar bastırmış, Transilvanya'daki Romenlerin kendi matbaalarını oluşturabilmeleri için onlara yardım etmiştir. «**Kalvenist İlmihal'e** Cevap» ını yayımlıyarak (1645) Moldavia'nın Başpiskoposu «Transilvanya'nın Hıristiyanlarına, Ortodoks kilisesinin inançlı takipçilerine, bizimle aynı halka mensup olan sevgili Hıristiyanlara ve Romenlere» hitap ediyordu. 1698'de Alba Iulia'da yayımlanan Yeni Ahit'e yazdığı önsözde, Transilvanya metropolu Simion Ştefan kitabı heryerdeki Romenler için, herkes tarafından anlaşılacak bir dille bastırttığını belirtiyordu. Wallachia Voyvodası Şerban Cantacuzino'nun İncili, başlığının hemen altında, «Romen soyundan gelenlerin genel yararı için çıkartılmıştır» (1688) ibaresini taşıyordu. 1679'da

Jassy'de yayımlanan «Kutsal Ay'nler Kitabı» nın önsözünde, Moldovia Voyvodası Gheorghe Duca, aynı ruhla, «Ortodoks dinine inananlardan bu dili konuşan herkesin bulunduğu yerlerdeki tüm Romen soyundan gelenler» e hitap ediyordu. Basılı eserlerdeki bu Romenleri bütünleştirici yön başlıca yayımcıların amaçlarıyla da aynıydı. Bunların bir çoğu bir Romen ülkesinden diğerine, Wallachia'dan Moldavia'ya, Karpatlar'ın bir tarafından diğer tarafına geçiyorlardı. Örneğin, 1784 de Bükreş'te bir «Mezmurlar» kitabı çıkartan matbaacı **Bükreş'li Barbu** daha önce dört yıl ilahiler kitabını yayımladığı Kuzey Moldavia'daki Radauti'de çalışmıştı. 1762'de **Bükreş'li Sandu** adlı biri, Grigore Stanovici adlı başka biriyle ortak olarak Jassy'nin İncili Şerif'ini yayımlamıştı. Diğer taraftan, ikisi de aynı biçimde Jassy'de yayımlanan 1753 penticostarion'u ile 1754 dua kitabı **«Transilvanya'lı bir matbaacı olan,** dindar diyakoz **Ioan Simeonovici»** tarafından «Yedi Ayinin Açıklaması» (1807) ise keşiş Silvestru ve **Bukovina'lı Dimitrie Iliiavici** tarafından basımlanmıştı. 1699'da Alba Iulia'da (Transilvanya) yayımlanan Pazar Vaazleri, Voyvoda Constantin Brâncoveunu'nun bu amaçla gönderdiği **Wallachia'lı matbaacı Mihai Istvanovici** tarafından basılmıştı. 1747'de Blaj (Transilvanya) kasabasında basılı eserler çıkarmaya başlıyan matbaacı **Dimitrie Pandovici** on yıl önce Rîmnicul Vîlcea'da (Wallachia) bir antoloji yayımlamıştı. Diğer taraftan, daha da önceleri, 1726'da, matbaacı **«Cernavoda'lı İlie»** (Dobruca) Rîmnicul Vîlcea'da bir Slavca Romen Dua Usulleri kitabı ya-

yınlamıştı. Bu tür daha birçok örnek gösterilebilir.

Aynı durum eğitim alanında da hüküm sürmekteydi. 17. ve 18. yüzyıllarda Transilvanya'lı birçok genç Romen eğitimlerini yapmak için Wallachia ve Moldavia'ya gitmişlerdi (böylece 18. yüzyılın sonunda bu kategoriden, Bükreş'te 121 genç Romen vardı). Daha sonra, 19. yüzyılın ilk on yıllarında, birkaç zeki Transilvanya'lı aydın — öğretmenler ve profesörler — Karpatlar'ın doğusunda ve güneyinde öğretmenlik yapmak için bu bölgelere geldiler. Gheorghe Lazar (1779-1823), Aaron Florian (1805-1887), August Treboniu Laurian (1810-1881), Simior Barnutiu (1808-1864), ve Alexandru Papiu-Ilarian (1828-1878) ile başlıyan ve 19. yüzyılın ikinci yarısında üniversite profesörleri ile sona eren (Densuşianu'lar, Ion Bianu, Ion Bogdan, Gheorghe Bogdan-Duica ve diğer birçokları) bu tür aydınlar Romen toplumunun eğitiminin ve bilimin gelişmesine büyük katkılarda bulunmuşlardır.

ULUSAL VE POLİTİK BİRLİK FİKRİ

Romen halkının etnik birliğinin bilincinde olması oldukça eskilere dek uzanan bir gerçektir. Sürüleri ile birlikte çobanlar Transilvanya'dan Tuna Düzlüğü'ne indiklerinde, ya da Kara Deniz sahillerine giderken yolda Tuna'yı aştıklarında her yerde aynı dili duyuyorlar, aynı gelenekleri görüyorlardı. Tuna bataklıklarından Transilvanya kentleri Braşov, Sibiu, Bistira ve daha da ötelere balık dolu arabaları ile giden balıkçılar için de bu durum geçerliydi. Aynı Romen dili ile karşılaşıyorlar, böylece aynı halkın bir bölümü ve parçası olduklarının farkına varıyorlardı. Ama, bir yanda halkta uyanan Romen etnik birliği bilincine rağmen, politik birlik diye birşey yoktu. Daha önce belirttiğimiz gibi, üç değişik devlet vardı : Karpatlar'ın güneyindeki Wallachia, Karpat yayının içinde, Transilvanya, ve dağların doğusunda Moldavia. Cesur Michael, bu üç Romen devletini yönetimi altında birleştirmeyi başarabilen tek Romen hükümdardı. Bu birliğin çok kısa bir süre için devam etmesine — bu süre bir yıl bile değildi — rağmen anısı uzun yıllar akıllarda kaldı ve gelecek kuşaklar için parlak bir işaret oldu.

17. Yüzyılda Moldavia ve Wallachia'lı tarih yazarları etnik birlik fikrini açıkça ifade ediyorlardı. İlk kez Grigore Ureche, «Kökenimiz Roma'dır» diyordu. Yine bu konuda Miron Costin, **De neamul Moldovenilor** (Moldavialıların Kökeni Üstüne) adlı bir kitap yazmıştı. Vekilharç Constantin Cantacuzina ile bilgin hükümdar Dimitrie Cantemir de Romenlerin, Trajan'ın getirttiği kolonililerden geldiğini belirtiyorlardı. Bununla beraber Romen halkının Latin kökeni, birlikleri ve Karpat-Tuna bölgesindeki süreklilikleri konusunda ısrarla ve uzun uzadıya duran yazarlar **Transilvan Okulu**'na bağlı olanlardı. Eğitimleri için Roma'ya gönderilen gençlerin içinden, Romen halkının Latin kökeni, birlikleri ve süreklilikleri konusunda bütün dünya önünde açıkça fikir yürüten bazı parlak şahsiyetler çıktı. Bunların içinde Samuil Micui Clain, Gheorghe Şincai ve Petru Maior'u sayabiliriz. Ulusal önemleri olan eserleri sadece Transilvanya'da yaşıyan Romenlerin politik ve sosyal haklar elde etme mücadelesinde manevi birer silah olmakla kalmadılar bütün Romenler için bir güven ve gurur kaynağı oldular.

Transilvanya Okulunun yukarıda sözü edilen temsilcileri Romenlerin sadece Roma kolonistlerinden geldiği hakkında kesin bir kuramı savunuyorlardı. Bu kurama göre Romenlerin kökenlerinin Daçyalılarla hiçbir ilgisi yoktu. Bugün bu kuramı kabul etmek olanaksızdır. Yüzyılın son üç çeyreğinde yapılan arastırmalar ve özellikle, tarihçi Vasile Pârvan (1882-1927) ile başlıyan ve günümüze dek gelen tarihi, arkeolojik ve filolojik araştırmalar **Daçya unsurunun**

önemini ortaya koymuşlardır. Daçyalılar, Trajan'ın savaşları sırasında yok olmamakla kalmıyorlar, tam tersine, Romen hakimiyeti altında, kolonililerle karışarak ve Romalılaşarak, büyük sayıdaki varlıkları ile Romen halkının etnik temellerini oluşturuyorlardı. Romen vatandaşlarının hakları için sabırla mücadele etmiş olan ünlü Piskopos Ioan Inochentie Clain'in akrabası Samuil Micu-Clain (1745-1806) bu konuda örnek iki eserin yazarıdır. Bunlardan birincisi, Gheorghe Şinci tarafından bitirilen ve **Elementa Linguae daco-romanae sive valachicae** adı altında Viyana'da Latince olarak yayımlanan (1780) Romen dili grameri kitabıdır. İkincisi ise **Istaroia şi lucrurile şi intimplarile romanilor** (Romenler ve Onlarla İlgili Olayların Tarihi) adlı tarihi araştırmadır. Bu araştırmanın sadece özet haline getirilen başlangıç bölümü ile Transilvanya'daki Kiliselerle ilgili olan bölümü 1806 ve 1807 yılları için çıkartılan Buda takviminde ek olarak yayımlanmıştı. Gramer kitabının önsözü, Transilvanya Okulunun **temel önermelerini** kapsamaktaydı : Aurelian Daçya'yı terkettikten sonra Roma kolonistleri, «barbarların» yani göç eden kavimlerin yönetimi altında orada kalmışlardır; bu yönetim altında atalarının dili yozlaşmış ve bu sürek, Romen voyvodalarının kiliseye Kiril alfabesini ve eski Slavcayı getirmelerinden sonra daha da belirginleşmişti. Henüz biçimlendirilmemiş olmalarına rağmen bundan çıkan sonuçlar açıktır : Dilin, kendisine eklenen ve saflığını bozan unsurlardan arınması gerekmektedir; Kiril alfabesinin yerine atalarından birine ait olan Latin alfabesi getirilmelidir.

Bu tarihi araştırmada Samuil Micu-Clain, kendisinin de belirttiği gibi, Romenlerin sadece Roma kolonistlerinin soyundan geldiğinde ve İmparator Trajan'ın, «şimdiki Daçya'da yani Moldavia, Wallachia, Transilvanya ve Tara Ungureasca'da (Crişana'nın batısı) yaşıyan halkın atası ve yaratıcısı» olduğu konusunda israr etmektedir. Aurelian tarafından resmen terkedilmesinden sonra bile kolonistlerin Daçya'da kaldıklarını belirterek devam etmektedir. Böylece Macarlar Transilvanya'daki Romenleri, «Romalı olan ve her zaman kendi ülkelerinde ve kendi evlerinde yaşıyan eski mirasçılar» olarak görmüşlerdi.

Otuz dört yıl materyel toplayıp bunları düzenledikten sonra Gheorghe Şincai (1753 ya da 1754-1816) **Hronica românilor şi a mai multor neamuri** (Romenlerin ve Çeşitli Diğer Halkların Tarihi) adlı eserini yazdı. 86 ile 1739 arasındaki olayları tarih sırasına göre dizdiği bu kitapta gerek Tuna'nın sağında, gerekse solunda, heryerde yaşıyan Romenlerden söz ediyordu. Samuil Micu gibi o da bunların tamamen Roma soyundan, sadece halkı değil aynı zamanda «yönetici aileleri» de kapsıyan ve Trajan tarafından bu bölgeye getirilmiş olan kolonililerden geldiğini savunuyordu.

Transilvan Okulunun üçüncü önemli temsilcisi Petru Maior (1760 - 1821), Romenlerin Roma'lıların soyundan gelmesi ve bunların Tuna'nın sol kıyısındaki süreklilikleri konusunda daha sistemli ve mantıklı bir görüş öne sürüyordu. Yaşamı sırasında basılan eserleri büyük bir okuyucu kitlesi bulmuş ve Romen

kitlesi içinde oldukça popüler olmuştu.

Transilva Okulu tarafından yayılan fikirler, eşit haklar almak için giriştikleri mücadele Transilvanya'lı Romenlere çok yardımcı oldu. Aynı zamanda bunlar politik birlik bilincinin ve heryerdeki Romenler tarafından duyulan ulusal gurur ve şeref duygularının gelişmesine katkıda bulundular.

Transilvanya Okulu'nun yararlarından biri de Slav ya da Kiril alfabesinin yerine **Latin Alfabesinin getirilmesi** için verdiği mücadeleydi. Daha önce, 1709'da, Latin alfabesi ile birkaç Romen eseri yayımlanmıştı; ama genel olarak, bu eserlerde Macarca imla kullanılmıştı. Romenceyi Latin alfebesi ile yazmak için tamamiyle yeni bir sistemi ilk kuran Samuil Micu-Clain oldu. Üstelik bu biçimde sözcük hazinesinin Latince kökenini de açıkça ortaya koyuyordu. Bu konudaki ilk planı, 1779'da Viyana'da yayımlayan **Carte de rogaciori** (Dua kitabı) adlı eserinin sonunda bulunabilir. Sistemin tamamlanmış hali ise 1801'de, Sibiu'da, Latin alfabesiyle basılan Acathysus'un önsözünde belirtilmiştir. Latince ve İtalyanca'dan esinlenilerek ortaya atılan uygun bir imla ile Latin harflerini kullanarak yazma fikri yavaş yavaş ama kesinlikle güçlenecekti. Transilvanya Okulunun temsilcileri tarafından ortaya atılan bu fikir Gheorghe Lazar'ın (1779 - 1823) ve daha sonra Ion Heliade-Radulescu'nun (1802 - 1872) pedogojik çalışmaları sonucu Karpatlar'ın ötesine de yayıldı. Nihayet, her başlangıçta karşılaşılan abartmalar bir yana bırakıldıktan sonra, bu fikir büyük bir zafer kazandı. 1779'da başlatılan bu mücadele, 1860'da,

Prens Alexandru Ioan Cuza'nın halk çevresinde Latin alfabesinin zorunlu kılınması için çıkardığı emre kadar sürecekti.

ROMEN PRENSLİKLERİNİN BİRLİĞİ İÇİN VERİLEN MÜCADELE

1848 İhtilalinin arifesinde, ihtilal sırasında ve özellikle ihtilalden sonra dağınık Romenlerin politik birliği fikri, nesnel bir zorunluluk olarak hissedilene dek giderek güçlendi. 1840'da genç Moldavia'lı Mihail Kogalniceanu «Dacia literara» (Daçya Edebiyatı) adlı dergiyi Jassy'de çıkartmaya başladı. Bu arada 1845'-de de, Transilvanya'lı August Treboniu Laurian ile Wallachia'lı Nicolae Balcescu, beş ciltlik «Magazinul istoric pentru Dacia»yı (Daçya'nın Tarihi Dergisi) Bükreş'te çıkartmaya başladılar. Oltenia'lılar, hükümdar Gheorghe Bibescu'ya verdikleri muhtırada kendisinin «Daçya Krallığı»nı kurması için savaşmasını istiyorlardı. Atalarının ülkesinin adı gerçek bir politik programın önemini taşır olmuştu. Bu program birleşik bir Romen devletinin gerçekleştirilmesiydi. Bu aynı zamanda 1 Ocak 1848'de yürürlüğe giren, Wallachia ile Moldavia arasındaki gümrük birliğinde ve daha sonra 1835'deki ticaret anlaşmasında kapsanan ekonomik koşulları da karşılıyordu. 1842'de Wallachia gençliği, Moldavia hakimi Mihail Sturdza'yı tahttan feragat etmeye zorladı. Bununla beraber, Sturdza, çarcı hükümetten korktuğu için tahtı bıraktı. 1848 Ağus-

tosunda Bukovina'da kaldığı sırada Mihail Kogalniceanu tarafından yayımlanan Moldavia ihtilalci Ulusal Partisi'nin talepleri arasında **Prenslikler Birliği** de vardı.

1848 ihtilalinden sonra tahta geçen hükümdarlar Barbu Ştirbei ve Grigore Alexandru Ghica dönemlerinde politik fikri büyük bir gelişim gösterdi. Hükümdarların kendileri de bu fikri savunuyorlardı. 1855'de sadrazama sunduğu bir muhtırada Ştirbei şöyle diyordu «Halk fikrini içtenlikle yorumlarsak, iki Romen prensliğini tek bir hükümdar altında birleşmiş olarak görmenin Wallacho-Moldavia'lıların tek arzuları olduğunu eklememiz gerekir. Bu hükümdar, ülke dışındaki prens ailelerinden seçilmek zorunda olsa bile bu aslında uzun acılar çekmiş ülkeyi kurtaracaktır.» Kırım Savaşı'nın sonunda Paris Barış Konferansı'na (30 Mart 1856) gönderdiği muhtırada Grigore Ghica'da Prensliklerin kararlı bir biçimde birleştirilmesini istiyordu. Bu fikrinden dolayı kendisine teşekkür eden Moldavia Divanı şu beyanda bulunuyordu «Avrupa'nın en yüksek temsilcilerinin önünde Prensliklerin birliğini, büyük bir olayı, ülkemizin temelinin şan ve şerefini savunup destekliyerek Ekselansları özgürlüğe giden yolu açmışlardır.»

Sürgündeki İhtilalcilerin Eylemleri. Paris Anlaşması. Batıya sürgüne gönderilen 1848 ihtilaline katılanlar bütün gayretlerini birlik amacını yaymak için harcadılar. Paris'te Nicolae Balcescu, Ion C. Bratianu, C. A. Rosetti, Ion Heliade-Radulescu ve Londra'da Dumitru Bratianu Romen ihtilali, özellikle Wallachia ih-

tilali hakkında bilgiyi ve programını yaymaya çalışıyorlardı. Sosyal reform fikirlerinin yanısıra, **bağımsız, birleşik, ulusal bir devlet** fikri daha açık bir biçime kavuşuyordu. 4 Mart 1850'de Nicolae Balcescu, arkadaşı Alexandru G. Golescu'ya yazdığı bir mektupta 1848 ihtilalinin olaylarını anlattıktan sonra, şöyle diyordu «Bu ihtilalin peşinden daha iki ihtilal daha yapmalıyız: **Güvenli bir ulusal birliği amaçlayan bir ihtilal ile ulusal bağımsızlığı elde etmeyi programlıyan bir ikincisi.** Böylece ulusumuza tekrar doğal haklarını kazandırabiliriz.» 1851 yılında Paris'te yayımlanan sürgünler dergisi «Republica Româna»nın (Romanya Cumhuriyeti) baş makalesi «bağımsız ve özgür bir anavatan»dan, «on milyon Romeni kapsayan bir anavatan»dan yani Karpatlar'ın iki tarafındaki tüm Romen bölgesinden söz ediyordu.

Sürgünler, Paris'in entellektüel ve politik çevreleri ile sıkı ilişkiler kurmayı başardılar. O günlerde, Romen halkından yana olan Fransızlar arasında önce, o dönem yıldızı pek parlak olan **Jules Michelet** ile **Edgar Quinet**'den söz edilmelidir. Bunların ikisi de Collège de France'de profesördüler. **Paul Bataillard Elias Regnault** ve **Thibault-Lefèvre**'de adı söz edilmeye değer Fransızlar arasındadır. Jules Michelet, C. A. Rosetti'nin arkadaşlarından biriydi; Edgar Quinet bir Romenle, Cheorghe Asachi'nin kızıyla evliydi. Bataillard **Le Principautés Danubiennes** (Karl Marx'ın, bu kitabın üstündeki, kesinlikle Romenlerden yana olan notları saklanmıştır) adlı bir inceleme yazmıştı; Thibault-Lefèvre ise Wallachia'nın gelirleri üstünde du-

ruyordu **(Les finances de la Valachie,** 1855.)

Sürgüne gönderilenler aynı zamanda, tanınmış İtalya'lı ihtilalci Mazzi'nin etrafında bir Avrupa Komitesi'nde toplanmış olan diğer Avrupa grupları ile de ilişkiler kurmuşlardı. 1848'de başarısızlığa uğrayan ihtilalin daha iyi başarıya ulaşma şansı ile tekrar başlıyacağını ve tüm kıtaya yayılacağını düşünüyorlardı. Umutları gerçekleşmedi; diğer taraftan Romen ihtilalinin 1848 programının ana hedeflerini yavaş yavaş, safhalarla gerçekleştirmeye olanak sağlıyan bir olay oldu. Bu olay Kırım Savaşı idi. Savaşın nedeni dinseldi. Çar tarafından desteklenen Ortodokslar ile Fransa tarafından desteklenen Katoliklerin Kudüs'teki kutsal yerleri ve kiliseleri ele geçirme arzuları savaşın görünürdeki nedeniydi. Ama asıl neden, çarist imparatorluğun Londra Anlaşması ile (1841) savaş gemilerinin geçmesinin yasaklandığı İstanbul ve Çanakkale boğazlarını ele geçirme ve 150 yıldan beri gerilemekte olan ve «hasta adam» diye anılan Osmanlı İmparatorluğunu yok etme arzusuydu. İşte bu yüzden, Rusya'nın amacının farkına varan büyük Avrupa güçleri, Fransa ve İngiltere, Osmanlı İmparatorluğunun yardımına koştular. Savaş 1853'de başladı; Çarın orduları Prenslikleri işgal ederek Tuna'ya varmak için acele ediyorlardı. Muharebeler İngiliz-Fransız ordularının bulunduğu Dobruca bölgesinde olacaktı. Bununla beraber hastalık, özellikle sıtma yüzünden, savaş sahnesi yer değiştirmek zorunda kaldı, ve Kırım'a kaydı. Ruslar, Prensliklerden çekilmek zorunda kalmışlardı. Onların yerinl bu konuda Osmanlılarla bir anlaşma ya-

pan Avusturya'lılar aldı. Orduları 1 Haziran 1854'de bölgeye girdi. Kırım'da, Sivastapol kasabası etrafında sert çarpışmalar oluyordu ve bu çarpışmalar Müttefik Ordularına, savaşa giren Sardunya Krallığının ordusunun koşullu olarak katıldığı 1855 yılına dek sürdü. Sonunda Sıvastapol düştü ve çar barış yapmak zorunda kaldı (Paris, 30 Mart 1856). Romen Prenslikleri ile ilgili olarak barış anlaşması şu maddeleri kapsıyordu : Basarabya'nın üç ülkesi, Cahul, Belgrad ve İsmail Moldavia'ya geri verildi (böylece Müttefik kuvvetlerin Rusya'yı, Tuna'nın ağzını elinde bulunduran bir ülke yapmama amaçları elde edilmiş oluyordu); Rusya'nın hamiliği kaldırılıyor, böylece Prenslikler sadece Osmanlı Devleti'nin hakimiyetinde kalıyorlar, büyük Avrupa kuvvetleri ise garantör oluyordu; «Règlemen Organique», Romenlerin isteklerine uygun bir biçimde yeniden düzenlenecekti; bunun için her iki Prenslikte de toplumun tüm sınıflarını temsil edecek Divanlar kurulacaktı; Divanların istekleri Avrupa'lı güçler tarafından incelenecek ve sonuçlar aynı biçimde Paris'te sonuçlandırılacak olan bir «Konvansiyon'da toplanacaktı. Divanların görüşmeleri sırasında Prensliklere kaymakamlar başkanlık edecekti. Son olarak da Tuna'da serbest denizcilik yapılabilmesini sağlamak ve Kara Deniz'in tarafsız bir hale getirmek için tedbirler alındı.

Anlaşmanın şartlarının nitelikleri açıklandı ve Prenslikler'de Divanlarla ilgili hazırlıklar başladı. Birliği gerçekleştirme haraketleri bir önceki dönemde zaten oldukça ilerlemişti; halk, sadece bu yolla, Prens-

liklerin politik ilerleme yoluna girebileceğini ve güçlü ve bağımsız bir devletin kurulabileceğini anlamıştı. Bununla beraber Avusturya ve Osmanlı İmparatorluğu birliğe karşı çıkıyorlardı. Bir kere birlik kuruldu mu bu dağların ötesindeki Romenleri de bu bölgeye çekecek, uzun dönemde bu bölgede yaşıyan halk da birliğe katılacaklar ve böylece tek bir ulusal devlet oluşturacaklardı. Diğer taraftan Osmanlı İmparatorluğu Wallachia ile Moldavia'nın birleştikleri takdirde, farklı bir güce ve prestije sahip olacaklarını ve bu ülkelerle aynı biçimde başa çıkamıyacağını biliyordu. Öyleyse, gerek Avusturya'nın, gerekse Osmanlı Devleti'nin, Divanların kendilerini serbestçe ifade etmelerini engellemek için ellerinde olan herşeyi yapmalarına şaşmamak gerek. Kaymakam'ın görevini dürüst bir biçimde yaptığı Wallachia'ya herhangi bir müdahale olanaksızdı. Üstelik Bükreş, büyük güçler tarafından seçim işlemlerini denetlemekle görevlendirilen komisyonun bulunduğu kentti. Ama hem seçilmesinden kısa bir süre sonra ölen ilk kaymakam Teodor Balş'ın, hem de kendisinden sonra gelen Nicolae Vagoride'nin birliğe karşı oldukları Moldavia'da rastgele ve karşısındakine amirlik taşlıyan tavırlar oldukça olağandı. Birlikten yana olanlar gözaltına alınıyor, işlerinden atılıyor, çok sayıda insan seçmen kayıtlarına kaydedilmiyor, seçim sandıklarına gitmeleri engelleniyordu. Bu koşullar altında seçim sonuçları istenildiği şekilde ayarlanmıştı. Bununla beraber, gerek birlik partizanlarının ısrarlı protestolarının (24 Haziran/ 6 Temmuz 1854'te Covurlui bölgesinin idari yöneticisi

Vall Alexandru Cuza yazılı bir açıklama ile gösterişli bir biçimde istifa etti) gerekse Avrupa güçlerinin müdahaleleri, sonucu seçimler iptal edildi. Özellikle Fransa'nın attığı kararlı adımın —Jassy'deki Fransız konsolusu, Victor Płace ısrarla yapılan baskılar üstünde durmuştu— bunda çok önemli bir rolü olmuştu. Yeni ve adil bir seçim yapıldı; bu kez birlik partizanları büyük bir çoğunluk (83 milletvekilliğinden 81'ini almışlardı) elde ettiler.

Seçildikten sonra Divan birkaç toplantı yaptı. 7 Ekim 1857'deki yedinci toplantısında, Moldavia Divanı, Mihail Kogalniceaunu tarafından verilen bir teklif üzerine aşağıdaki istekleri öne sürdü: 1) Babıali ile 1393, 1460, 1511 ve 1634 tarihli eski kapitülasyonların koşullarına uygun olarak Prensliklerin haklarının ve özellikle özerkliklerinin sağlanması. 2) Prensliklerin, Romanya adlı tek bir devlet altında birleşmeleri. 3) Ülke dışından gelecek, Avrupa'daki kral sülaleleri içinden seçilecek ve varisleri ülkenin dinsel inancına göre eğitilecek, kalıtsal olarak babadan oğula geçecek hükümdarlık. 4) Prenslikleri kapsıyan bölgenin tarafsızlığı. 5) Ulusun tüm çıkarlarını temsil edecek bir Ulusal Meclis'te toplanacak olan yasama gücü. Yukarıda sözü edilenlerin tümü Paris Anlaşmasına imza eden kuvvetler tarafından garanti altına alınacaktı.

Bükreş'te, Wallachia'lıların talepleri ile ilgili bir teklif C. A. Creşulescu tarafından 8/20 Ekim oturumuna sunuldu ve ertesi gün 9/21 Ekim'de oy birliği ile kabul edildi. Dört maddede toplanan istekler Molda-

via'nınkilerle aynıydı ve aynı biçimde kaleme alınmışlardı.

Paris Kongresi: Romenler isteklerini dile getirmişlerdi; şimdi bunları resmen açıklamak büyük Avrupa'lı kuvvetlere kalıyordu. Batılı halkların fikirleri, özellikle Fransa halkınınki, onlardan yanaydı. 1848 sürgünlerinin sürdürdükleri propaganda kampanyası ile, onların ve arkadaşlarının yurt dışında bastırdıkları kitaplarla «Moldavo-Wallachia'lılar» iyice tanınıyorlardı. Milliyetçilik ilkesini onaylıyan ve yeni ulusal devletleri Fransız etkisine açık unsurlar haline getirmeyi planlıyan İmparator III. Napoleon bu durumda kendisini Romanya'nın büyük bir savunucusu olarak gösterdi. Böyle başka bir destekçi, kendi ülkesi için aynı amaca sahip olan, yani çeşitli politik İtalyan birlikleri birleştirmek istiyen ünlü İtalyan devlet adamı Cavour'du. Diğer taraftan, Osmanlı İmparatorluğunun bütünlüğünün ve yetkisinin herhangi bir biçimde zedelenmesini istemiyen İngiltere bu işe karşı çıkıyor ve Babıali'nin görüşünü destekliyordu. III. Napoleon'un Kraliçe Victoria ile bir görüşme yapması gerekiyordu (Wight adasında, Osborne'da); ama onu ancak orta yollu bir çözüme kandırabildi. Paris anlaşmasına göre toplanan ve 7/19 Ağustos 1858'de Fransa'nın başkentinde biten Paris Kongresi şu kararlara vardı Wallachia ile Moldavia **Birleşik Prenslikler** adını alacaklardı; yasaları çıkarmakla görevlendirilecek bir **Merkezi Komisyon** Moldavia sınırı içinde kalan Focşani kasabasında kurulacaktı; yine Focşani'de bir **Temyiz Mahkemesi** oluşturulacaktı; iki ordunun örgüt-

sel düzenleri aynı olacaktı, böylece ihtiyaç durumunda tek bir ordu kurulabilecekti; diğer taraftan her ülkenin kendi hükümdarı ve bakanları olacaktı; birer yasama meclisi kurulacaktı; bütün yurttaşlar yasalar karşısında eşit olacaktı; asillerin ayrıcalıkları kaldırılacaktı. **Yeni anayasa** haline gelen bu kongrenin kararları ile «Règlement Organique» sona eriyordu. Ancak yeni yasalar çıkartılana dek bazı yönetim kurumları devam edecekti.

MOLDAVİA İLE WALLACHİA'NIN BİRLEŞMESİ (24 OCAK 1859) :

Artık gündemde yeni hükümdarların seçimi vardı. Moldavia'da iki aday ortaya çıkmıştı Mihail Sturdza ile Osmanlı ordusunda Muhlis Paşa altında görev yapmış olan oğlu Grigore. Eski 1848 ihtilalcilerinden ve onların takipçilerinden oluşan ve Seçim Komisyonu'nda çoğunluğu oluşturan Ulusal Parti 3 Ocak tarihine kadar bir aday üstünde anlaşamadı. O gece toplanan parti, Vogoride dönemindeki Divan için sürdürülen seçim kampanyası sırasındaki ihtiyari tedbirlerin sonucu istifa etmesi olumlu bir etki yaratan Albay Alexandru Cuza'yı (bu arada eski vali yüksek bir göreve atanmıştı ve Moldavia ordusunun başkomutanlığını yapıyordu) aday olarak seçti. Adaylığı Komisyon tarafından oy birliği ile onaylandı. O zamana dek Grigore Sturdza'yı destekliyen milletvekilleri, Osmanlı ordusundaki görevinden dolayı kendisinin kabul edilebilir bir aday olmadığını anlayınca, onlar da Cuza'yı destekliediler. Bu o zamana dek Mihail Sturdza'yı destekliyen milletvekillerini de Cuza'nın tarafına çekti. Böylece 5/17 Ağustos 1859'da Albay Alexandru Cuza, oybirliği ile Moldavia'nın hükümdarı seçildi.

Wallachia'da başlangıçta, Gheorghe Bibescu ile

1842 ile 1856 yılları arasında ülkeyi yönetmiş olan Barbu Şirbei'nin adları öne sürüldü. Bununla beraber, Moldavia'daki seçimden sonra Cuza'nın adı oldukça fazla taraftar bulmaya başlamıştı. Seçimlerin sonucunu Babıali'ye bildirmek için İstanbul'a giderken Moldavia'lı delegeler Bükreş'ten geçtiler. Burada onurlarına bir akşam yemeği verildi. Bu toplantıda Wallachia Ulusal Partisi'nin temsilcileri ile, Cuza'nın Wallachia'nın da hükümdarı olarak seçilmesi konusunda konuşmalar yapıldığı muhtemeldir. Ancak büyük güçler arasında birliğe karşı olanların müdahelesine ve muhtemelen Paris Kongresi'nin kararlarına, iki ülkede aynı insanın hükümdar seçilemiyeceği konusunda bir not eklenmesine yol açacak herhangi bir açığı önlemek için bu konuşmalar gizli tutuldu. Gerçi 12 Ocak 1859'da tüm partizanları toplayan Bükreş kenti Ulusal Parti'nin üyesi olan ilericileri milletvekili olarak seçmişti ama Wallachia Seçim Komisyonu'nun çoğunluğu yine de — Paris Kongresinin koşullarına dayanarak çıkartılan bazı kısıtlayıcı seçim yasalarından dolayı — son iki hükümdarın takipçileri olan tutucu unsurların elindeydi. Tutucuların tek bir aday etrafında toplanmalarını engellemek için Ulusal Parti milletvekilleri üçlü bir taktik kullandılar: Bir taraftan, kulis faaliyetleri ile karşı kamp içindeki ayrılıkları beslediler ve derinleştirdiler; diğer taraftan bazı bölgelerde yolsuzlukların izlediği bazı seçim sonuçlarını iptal ettirerek tutucu milletvekillerinin sayısını azaltmaya çalıştılar ve bunu başardılar; son olarak halkın benzer arzularını, yani ye-

ni bir hükümdar altında birleşme ve daha bir yaşam için demokratik reformların çıkartılması isteklerini kullanarak ve bunları kanalize ederek, kitleleri uyandırdılar. Halk kitlesi tarafından seçim Komisyonu'na yapılan baskı 22 Ocak 1859'da tam olarak hissedilmeye başlandı. Metropolitan Tepesinde, Komisyonun toplantı yerinin etrafında toplanan büyük bir çoğunluk Bükreş'in zanaatkarları ile dükkan sahiplerinden oluşmaktaydı. Bunların başında da, 1821 ve 1848 ihtilallerinde kendilerini iyice göstermiş olan tabakhane işçileri birliği vardı. Geri kalanı ise başkenti çevreliyen köylerden gelen köylülerdi. Kitle baskısı altında Meclis'in tutucu çoğunluğu bazı bölgelerde yapılan yolsuz seçimleri iptal etmeyi kabul ettiler. Böylece, yeni milletvekillerinin seçilmesi geçersiz ilan edilmiş, buna karşılık Ulusal Parti sadece iki milletvekilliği kaybetmişti. Meclis daha sonra, Alexandru Cuza'nın Wallachia'nın da hükümdarı olarak seçilmesi hakkında 24 Ocak'ta Ulusal Parti tarafından verilen öneriyi kabul etti. Bu çözüm, herkesi barıştırma ve iki kamp arasındaki mücadelede yenen ve yenilen taraf yaratmama gibi bir avantaja sahipti. Son iki gün içinde yapılan kitle gösterileri ile korkutulan, hattâ dehşete düşürülen tutucu milletvekilleri ile ilgili olarak, bu hal çaresi kendilerini içinde buldukları, çıkmazdan onurlu bir biçimde kurtulabilmelerini sağladı. Paris Kongresi her iki ülkenin de bir hükümdarı olmasına karar vermiş, ama bu mevkilerin aynı kişi tarafından işgal edilemiyeceğine dair hiçbir madde koymamıştı. Bu yüzden Cuza'nın iki ülkenin de hüküm-

darı seçilmesi gerek Kongre'nin kararlarını, gerekse tüm ülkenin arzusunu yerine getiriyordu. Prensliklerin birleştirilmesi için verilen mücadelede büyük bir başarı elde edilmişti. Çünkü bu seçim modern temeller üstünde Romen ulusal devletinin kurulması sürecinin başlangıcını belirliyordu.

Alexandru Ioan Cuza'nın hükümdarlığı yedi yıldan fazla sürmedi (1859-1866) ama bu dönem Romen tarihinin en verimli dönemlerinden biri oldu. Bu gerek Cuza'nın kişiliği, yetenekleri gerekse kendisine Mihail Kogalniceanu'nun yardımcı olması ile açıklanabilir. Çünkü Mihail Kogalniceanu, Cuza'nın fikirlerini mükemmel bir biçimde anlıyan ve kendisine, bu fikirleri gerçekleştirmesi için yardım eden olağanüstü bir danışmandı. Cuza, ülkesinin çıkarlarını ve ihtiyaçlarını her zaman kendisininkilerden üstün tutan ve kendisini asla düşünmeyen büyük bir vatanseverdi. Ulusal olan, Romen toplumu ile ilgili olan ne varsa onun tarafından büyük bir anlayışla karşılanıyordu. Bu yüzden, iki ülkenin hükümdarı olarak seçilmesinin ulusal bilinçlenmelerine önemli bir katkıda bulunduğu ve güçlü bir hareketi başlattığı Transilvanya'lı Romenleri de düşünmesi doğaldır.

Yeni yönetimin karşısındaki ilk sorun çifte seçimi büyük güçlere kabul ettirmekti. Bu aylar süren görüşmeler ve uğraşlardan sonra elde edilebildi. Uluslararası arenadaki olaylar, Avusturya'nın 1859'da İtalyan savaş alanlarındaki yenilgisi de buna yardımcı oldu. İkinci sorunun çözümlenmesi daha çok zaman aldı; bu sorun kurumların da birleştirilmesi ile birli-

ğin tamamlanmasıydı. İki hükümeti, iki meclisi, iki başkenti, ve hükümdarın zamanını Bükreş ile Jassy arasında ikiye bölmesini gerektiren Paris Kongresi tarafından öngörülen sistemle ülkeleri idare etmek çok zordu. Demiryolu diye birşey yoktu ve haberleşme araçları yok denecek kadar azdı. Diğer taraftan, Merkezi Komisyon tarafından yasama sisteminin koordine edilmesi aynı biçimde hantaldı. Bu yüzden, 1860 Eylülünde Sultan'a bir nezaket ziyareti yapan ve Sultan tarafından oldukça iyi kaşılanan Cuza, kendisinden, tam kurumsal bir birliği onaylamasını rica etti. Uzun gayretlerden sonra Cuza'nın isteği kabul edildi (4 Aralık 1861). Artık tek bir hükümet kurulmuştu. Bu hükümetin başında Barbu Catargiu vardı, Bükreş tek başkentti Yine tekleştirilen meclis 24 Ocak 1862'de açıldı Artık iç yazışmalarda «Birleşik Prenslikler» yerine «Romanya» sözcüğü kullanılıyordu.

Kurumsal birliğin gerçekleştirilmesi ile tüm dikkatler büyük bir önem taşıyan iki iç soruna verilmişti «Adanmış» manastırların mülkleri sorunu ile köylülere toprak dağıtımı sorunu.

Çok sayıda hükümdar ve hükümetin ileri gelen şahsiyetleri yaptırdıkları manastırları ya da kiliseleri İstanbul, Kudüs, Antakya, İskenderiye patriklerine ya da Athos manastırlarına, geri kalanını da Balkan Yarımadasındaki ve Hıristiyan Doğu'daki manastırlara ithaf etmişlerdi. Bunu, yaptırdıkları bu yerlerin sağlam kalmasını sağlamak ve bunları içi politik çekişmelerden ya da kötü yönetimlerden korumak için

yapmışlardı. Aynı zamanda kiliseleri ve manastırları kabul edilmiş, yüksek bir ruhani lider yönetimi altına koyarak prestijlerini yükseltmek istiyorlardı. Dış ülkelerdeki patrikler ve büyük manastırlar kendilerine ithaf edilen bu yapıların gelirlerinin bir kısmını, yani, daha kesin olarak belirtmek gerekirse, bu yerlerin bakımı için lazım olan para ile yapıcılarının mirasçılarının hakları çıktıktan sonra geri kalanı kendilerine ayıracaklardı. Bununla beraber, zamanla, ilk ilişkiler büyük değişimler gösterdi. Athos ile Hıristiyan Doğu'nun büyük manastırları ile patrikler kendilerine ithaf edilen manastırlara mümkün olduğun kadar büyük tutulması gereken bir kazanç kapısı olarak bakmaya başladılar. Bu yüzden, gerek yavaş yavaş harap bir hale gelen bu yerlerin bakımı, gerekse mirasçıların hakları ihmal edildi. 19. yüzyılda durumu düzeltmek için sürekli gayretler gösterildi. Böylece 1821'de «İthaf edilmiş topraklı malikhanelerin ülke yönetimine devredilmesi» konusunda bir talep doğdu. Ancak Yunanlı keşişleri çarist hükümet destekliyordu. Paris Kongresinin XIII No. lu Kararına göre taraflar bir anlaşmaya varmalı, bunun olanaksız olduğu anlaşıldığı takdirde hakem kararına baş vurulmalıydı. 1863 yazında hükümet adı geçen manastırların layikleştirilmesine karar verdi ve Yunanlı keşişlere tazminat olarak 80 milyon ley teklif etti. Bu rakamdan, İstanbul'daki Romen elçisi Costache Negri tarafından Osmanlı İmparatorluğunun dışişleri bakanı Ali Paşa'ya sunulan muhtırada söz edilmektedir. Ali Paşa, bu konuda bir karara varılması için garantör devletlerin toplanması ge-

rektiği kanısındaydı ve bu konuda çalışmalar yapmaya başladı. Yeni devlet için hayati bir sorun teşkil eden ve ulusal sınırların oldukça büyük bir bölümü ile ilgili olan bu konunun yabancılar tarafından çözümlenmesi zorunu ile karşı karşıya gelen Cuza bu konuyu, Hükümet ve Komisyon ile karşılıklı anlaşmaya vararak kendi kendine halletmeye karar verdi. O zamanlar Mihail Koganiceanu başbakan, Dimitrie Bolintineanu dini inançlar bakanıydı 13/25 Aralık 1863'de Cuza Komisyona bir mesajla birlikte ister «ithaf edilmiş olsunlar» ister olmasınlar tüm manastırların layikleştirilmesi için gerekli tasarıyı gönderdi. Bu şekilde Yunanlı keşişler sadece kendilerine karşı bir yasanın çıkartıldığını iddia edemiyeceklerdi. Tasarı büyük bir hevesle karşılandı. Bir saatten az bir süre içinde, heyecanlı bir tartışmanın sonunda büyük bir çoğunlukla kabul edildi; 100 oydan 97'si lehte, 3'ü aleyhte oy kullanmıştı. Bu şekilde tüm ülke topraklarının yüzde 25.26'sını oluşturan bir bölge daha ülkeye eklenmiş oldu. Sonuç olarak 1865'te Yunanlı keşişlere, 150 milyon ley miktarında arttırılmış bir tazminat yeniden teklif edildi. Altı milyon leylik bir miktar da avans olarak yatırılmıştı. Ama tazminatın reddedilmesine rağmen — Yunanlı keşişler daha büyük bir miktar alabilmeyi umud ediyordu — Romen Parlamentosu bu meseleyi hallolmuş addetti ve konu kapandı.

Diğer büyük sorunla, köylülere toprak dağıtılması sorunuyla ilgili olarak, olaylar o denli uyumlu gitmedi. Cuza'nın köylülerin aleyhine ve büyük toprak

sahiplerinin yararına olan tutucu bir yasa tasarısını onaylamayı reddetmesinden sonra (1862) 1864 yılının baharında ilerici bir tasarı hazırlandı. O dönemde de başbakan Mihail Kogalniceanu idi. Bu tasarıya göre dört öküzü olan en iyi durumda olan köylülere 10 dönüm, iki öküzü olan orta halli köylülere 7 dönüm, hiçbir çekim hayvanına sahip olmayan yoksul köylülere ise 5 dönüm toprak verilecekti. Kendi mallarını kurtarmak için ülkenin yabancı güçler tarafından bile işgal edilmesine razı olan büyük toprak sahiplerinin oluşturduğu (bazıları buna «delilik» diyordu) çoğunluğun karşı çıkmasına rağmen tasarı kanunlaştı. Kogalniceanu tasarıyı inatla ve kararlı bir biçimde savunmuştu. «Bütün içtenliğimle söylüyorum ki,» diye hitap etmişti Meclis'e, «ben köylülerin kaderlerinin düzeltilmesinden yanayım ve Romen ulusunun temellerini bu düzelmede görüyorum... Bir ulusu iki bin boyar oluşturamaz. Bu inkar edilmez bir gerçektir... Ortak çıkarları kişisel çıkarların üstünde tutmanın, dikkatimizi birkaç malikaneye çevirmektense, onu atalarımızın yaptığı gibi, vatanımıza, Romanya'ya vermenin zamanı gelmiştir.» Toprak sahipleri de Kogalniceanu'nun müzakereye sunduğu ve o güne dek nitelendirmeye dayanan seçim yasasının verdiği güçle ülkenin politik yaşamını ellerinde bulunduran azınlık için «idam fermanı» anlamına gelen seçim tasarısı karşısında öfkeye kapılmışlardı. Gerçekten de 1859' da seçmen sayısı 4.138'den fazla değildi; 1861'de bu sayı sadece 4.599'a, 1863'de ise 5.049'a çıkmıştı ! Bu gerginliğin neden büyük bir hızla arttığını açıklamak-

tadır. 2/14 Mayıs 1864'de Meclis, hükümete ikinci bir güvensizlik oyu vermeğe hazırlandığında, Kogalniceanu Meclis'in dağıtılması ile ilgili bir karar çıkarttı ve bir gurup askerle milletvekillerini Meclis'ten çıkarttı. Bu hükümet darbesinden sonra, Cuza, **Statute** adlı, yeni bir anayasa çıkarttı. Bu yeni anayasa, bir plebist vasıtasıyla halk oyuna sunuldu ve büyük bir çoğunlukla kabul edildi (682.621 oy lehte, 1.307 aleyhte idi. 70.220 seçmen oylamaya katılmamıştı. Büyük toprak sahiplerinin tümü bile aleyhte oy kullanmamıştı.) Yeni anayasaya göre toprak yasası 14/26 Ağustos 1864'de çıkartıldı ve köylülere toprak dağıtıldı. Gerçi bu dağıtımın gerçekleştirilmesi tartışmaya açıktır — ve de eleştirilmiştir — ama bu olay Romen köylülerinin yaşamında belirleyici bir nokta olarak kalmıştır.

Manastırlara ait mülklerin kamulaştırılması ile köylülere toprak dağıtılmasının yanısıra Çuza'nın hakimiyet dönemi diğer bazı temel yasaların çıkartılması ile de belirlenmiştir. Bunların içimde adı anılmaya değer olan bir yasa gerek yüksek eğitimle (Jassy üniversitesi 1860 yılında, Bükreş Üniversitesi 1864 yılında kurulmuştu) gerekse orta eğitim ve ilk eğitimle ilgili olan ve 1864 Kasımında çıkartılan eğitim yasasıdır. Buna göre ilk eğitim zorunlu ve parasız bir hale getirilmiştir. Bu, o zamanlar, örneğin Fransa gibi, ileri Avrupa ülkelerinde bile olmayan bir yasaydı. Temyiz mahkemelerinin, Mali Mahkemelerin, Tasarruf bankalarının (hepsi Fransız modeline uygundu) kuruluş yasalarından, ve köy komünleri, kilise kuruluş-

ları ile ilgili yasalardan da söz etmek gerekir. Bütün bunların modern Romen devletinin sağlam temeller üstünde kurulması ve demokratik bir çizgide ilerlemesine önemli katkıları olmuştur.

Bununla beraber, köylülere toprak dağıtılması ile yeni seçim yasası Cuza'nın birçok düşmanlara sahip olmasına yol açmıştı. Büyük toprak sahiplerinin ve güçlenmek isteyen tutucuların içinde çıkan bu düşmanlar onu düşürmek için uygun bir fırsat kollamaktaydılar. 1866 yılının başlarında, bazı Bükreş'li askeri komutanları da saflarına alarak bir koalisyon oluşturdular ve 10-11 Şubat gecesi saraya girerek, Cuza'yı tahtan çekilmeye zorladılar. Modern Romanya'nın büyük kurucusu yaşamının geri kalanını çoğunlukla sürgünde, Viyana'da ve Floransa'da geçirdi. 3/15 Mayıs 1873'de Heidelberg'de hayata veda etti. Mezarı, Jassy'deki ünlü Üç Hükümdar Kilisesi'nde, Moldavia'lı Voyvoda Dimitrie Cantemir'in mezarının yanındadır.

Divanlar tarafından açıklanan isteklere uygun olarak, Cuza'nın tahtan çekilmesinden sonra, yabancı bir prens seçilecekti. Nihayet bu mevkiye, o zamanlar 27 yaşında olan Alman prensi **Hohenzollern- Sigmaringen'li Charles** getirildi. 8 Mayıs 1866'da ülkeye gelen ve iki gün sonra göreve başlıyan yeni hükümdar I. Carol adını aldı. Cuza'nın **Statute'**ünün yerine yeni bir anayasa yapıldı. Yeni anayasa, Meclis ve Senato tarafından çıkartılan yasalara uygun olarak, Belçika anayasası modeline göre yapılmıştı. Tüm hükümet eylemleri için sadece bakanlar sorumlu olacak-

lardı. Hükümdarın kişiliği herhangi bir tartışmanın üstündeydi. 29 Haziran/11 Temmuz 1866'da yeni anayasa oybirliği ile kabul edildi.

BAĞIMSIZLIK, ULUSAL YAPININ TEMELİ
BİR KAHRAMANLIK YILI : 1877

Halkların ve ulusların tarihi her zaman bazı temel noktalarda, ulusal yapının sütunları üstünde merkezleşir. Romen halkının tarihinin temel noktaları, çağdaş Romanya'nın sütunları, tarafsız herhangi bir öğrenci ya da gözlemci için aşikar olduklarından açıkça belirlenebilir. Önce yok edilmez bağların, Karpat-Tuna bölgesinin halkıyla atalarının toprağı arasındaki bağların, bu toprakların, onları kanlarıyla belirleyen, savunan ve alınlarının teri ile verimli yapan insanlarla arasındaki bağların altını çizmeliyiz. Bu bağlar öylesine güçlüydü ki zor dönemlerin fırtınaları bu insanları kokutamadı, onları uzaklaştıramadı. Atalarının toprağına güçlü köklerle bağlıydılar. Bölgelerle insanlar arasındaki bu katı bağlar ulusal kişiliğini korumada Romen halkının gösterdiği gayreti açıklamaktadır. Göçmen insan dalgaları Romalı ve Daçya tabakalarının ve alt tabakalarının, Roma mührünün yerini alamazlardı. Daço-Romalılar, yüzyıllar boyunca topraklarına göz diken ve Romen ülkelerinin bağımsızlığına ve bağımsızlığının kurulmasına karşı düşmanca davranan çok sayıda insanlara karşı inatla savundukları tüm bu bölgenin halkı, Romenler oldular. Aşırı

cesaret, 4. yüzyıldan 1944'e kadar Romenler'in zaptetme arzusuyla yanıp tutuşan düşmanlara karşı gösterdikleri yürekliliği açıklar.

Avrupa çapında ün kazanmış yılmaz komutanların yönettiği bu bölgelerin savaşçıları yaşamlarını **özgürlük** ve **adaletin** savunulması, **bu ülkenin bağımsızlığı** ve **birliği** için verdiler. Bu dört temel kavram, Romen halkının tarihi boyunca görülür ve onun sürekliliklerini oluşturur. Bunlar ulusal yapının güçlü sütunları, geçmişi, zamanımızı ve geleceği birbirine bağlıyan sağlam bir halkadır. Ve bunlar karşılıklı olarak birbirlerine bağımlıdırlar çünkü bağımsızlık olmadan birlik olamıyacağı gibi adalet de olamaz. Üç kavramdan hiçbiri, diğer üçü gerçekleştirilmeden başarılamaz. Doğuşundan 23 Ağustos 1944'ün tarihi kurtuluşuna kadar tüm Romen halkının tarihi kesintisiz ve nihai olarak muzaffer bir çaba ve mücadeledir. Sosyal ve ulusal bağımsızlık ve adalet, politik ve devlet bağımsızlığı ve birliği sosyalizm çağında tam olarak başarılmıştır.

Romen halkının tarihinin bu süreklilikleri sağlam bir gerçekte temellenir: 19. ve 20. yüzyılın büyük olaylarını ve hareketlerini günümüze dek sürdüren ulusal bir bilince dönüşen — ulusun oluşumu ile aynı anda — etkin bir halk olma bilinci doğuran, etnik, lenguistik, kültürel ve ekonomik toplum bilinci.

Özgürlük ve bağımsızlık 10. ve 11. yüzyıllarda Gelu ve Menumorut voyvodaları, Glad ve Transilvanya Ahtum'u tarafından, 11. yüzyılın ikinci yarısında Tatos, Scetza ve Seslav tarafından, 12.-13. yüzyıllar-

da Moldavia'lı **Bolohovan**'lar ve **Brodnic**'ler tarafından, 13. yüzyılda Seneslav, Litovoi ve Wallachia'lı Barbat tarafından savunulmuştu. Ülkelerinin özgürlüğü ve bağımsızlığı ilk hükümdar prensler, Wallachia'nın 1. Basarab'ı ve Moldavia'nın Bogdan'ı (14. yüzyıl), tarafından başarıyla savunulmuştu. Gerek özgür gerekse diğer köylüler cesur yönetici prenslerin ve voyvodaların, Yaşlı Mircea'nın, Stephen Muşatin'in, II. Dan'ın, Hunedoada'lı Iancu'nun, Kazıklı Vlad'ın, Büyük Stephen'in, Afumati'li Radu'nun ve Petru Rareş'in emrinde, 14. yüzyılın sonundan 16. yüzyılın ortalarına kadar Romen Prensliklerinin Transilvanya, Wallachia Moldavia'nın özgürlüğü ve bağımsızlığı için yaşamlarını verdiler. Kendilerinden beş ya da on kat daha güçlü olan düşmanlarla (Osmanlılar, Macarlar, Polonyalılar) boy ölçüşme yürekliliğini gösteren bu korkusuz liderlerin adları Romen halkının vakayinamelerinde altın harflerle yazılıdır. Onların adları ve kazandıkları büyük zaferler bu bölgelere bir devamlılık ruhu vermiştir. Çağdaşları tarafından, dostları ve düşmanları tarafından övülen bu kahramanların adları, Avrupa ortalarına kadar giden Osmanlı istilâsını durdurma umudu ile yanyanaydı. Tehlikelerle dolu o dönemlerde Romen Prenslikleri güçlü Osmanlı İmparatorluğunun yayılmasına karşı sağlam bir siperdi. Avrupa halkları bu ülkenin, onların huzuru, sakin çalışmaları ve yaratıcılıklarının korunması için yaptıklarından dolayı Romenler'e müteşekkirdir. Şimdiki kuşaklar geçmişi anımsamalıdır, çünkü tarih, insanlığın anıları, sadece bayramlarda değil, her fırsatta değerlendirilecek ve can-

lı tutulacak bir tanıklık olarak akıllarda tutulmalıdır. Ancak bu biçimde geçmiş, zamanımız için yararlı olabilir, bugünün ve yarının insanlarının eylemlerine rehber ve yardımcı olabilir. Bilgiyi ve bilimleri insanlığa yararlı yapmaya uğraşanlar kendilerine ve özellikle, barışçı ve yapıcı bir yanyana yaşama ve işbirliği ruhu içinde insanları bilgilendirecek ve eğitecek yazılı sözlere karşı dürüst olmalıdırlar.

Romen halkının tarihinin helezonu giderek daha da genişledi. 16. - 19. yüzyıllarda özgürlük ve adalet, bağımsızlık ve birlik adlarını ebedi taşlar üstüne röliyeflerle birlikte kazıttı. Bunlar sadece kahramanları ve liderleri değil korkusuz kalabalıkları, halkı, tarihin gerçek yaratıcılarını da tarif ediyorlar. Onları yükselten, zaferlerini güvence altına alanlarla bütünleşen kahramanlar kitlelerin arzularıyla kendilerini bir tutmuşlar, kendilerini bu kitlelere adamışlardı. Kitlelerin katılımı, Romen halkının, bu halkın üstünde oturduğu tüm bölgelerde Birlik'e kadar Romenlerin yaşadığı üç bölgeyi bölen yapay politik sınırların ötesine etkili ortak gayret ve mücadelelerindeki dayanışma ile gerçekleşen birlik ve bağımsızlık, özgürlük ve adalet savaşlarının bir başka temel özelliğidir. Bölgesel, dilsel, kültürel ve ekonomik topluluğun yanısıra dayanışmanın oluşturduğu bir mücadele toplumu birlik için öylesine büyük bir gereksinme doğurdu ki Karpatlar'ın bir tarafında olan herşey dağların ötesinde de kuvvetle hissedildi ve olaylara büyük bir etki yaptı. Dayanışma ve birlik geleceği için oldukça zorlu, tehlikeli dönemlerde ulusal kişiliğini kurtardı. İşte Walla-

chia'lı voyvoda cesur Michael'in keskin zekası ve yenilmez kılıcıyla başarılan, 16. yüzyılın sonu ile 17. yüzyılın başının destanı (üç romen ülkesinin ilk politik birliği) bu biçimde yorumlanmalıdır. İşte, 1784'de, Fransız İhtilali'nden beş yıl önce, Horea, Cloşca ve Crişan'ın liderliğinde ve 1821'de Tudor Vladimirescu'nun liderliğinde Transilvanya'lı kitlelerin ayaklanmaları bu biçimde anlaşılmalıdır. Bütün bu durumlarda, üç Romen bölgesindeki Romen halkının dayanışması ve bunların sosyal ve ulusal adalet ve özgürlük için uğraşları ve savaşları kendilerini tam olarak ve örneksel bir biçimde göstermişlerdir.

★

Özgürlük ve adalet sütunlarının yanında iki sütun daha, bağımsızlık ve birlik sütunları daha da etkileyici yükseliyor. 1848 ihtilalinin, 1859 Prenslikler Birliği'nin ve Bağımsızlığın kuşakları 1877'de kazandılar, onları dikkat ve yetenekle kazıdılar, onlara güzellik ve yücelik verdiler. Temel unsurlarının uzun bir olgunlaşma sürecinin bitiminde, 18. yüzyılın sonunda ve bir sonraki yüzyılın başında Romen ulusunun ortaya çıkışı, halkının bilincinin ulusal bilinç haline dönüşmesi özgürlük ve adalet, bağımsızlık ve birlik için gösterilen çabalara ve verilen mücadelelere daha yüksek bir değer kazandırdı. Karpatlar'ın iki yanında Romenlerin «tüm Romen ulusunu **Dacoromania** ya da

Romania'da birleştirmek için» aynı planları yaptıkları 1848 ihtilalinde iyice açığa çıktı. Bu planlar sadece kısıtlı bir ihtilalciler ve düşünceler çevresi tarafından izlenmiyor, halkın geniş kitlelerini kucaklıyordu. 3 (15) Mayıs 1848'de Transilvanya'da Blaj yakınlarında Özgürlük Düzlüğü'nde toplanan kalabalık «anavatanla (Moldavia ve Wallachia) birleşmek istiyoruz» yani «bir Romen Daçya cumhuriyeti altında birleşmek istiyoruz »diye bağırıyordu. Wallachia ihtilali de programında Wallachia'nın politik bağımsızlığını kapsıyor, bu arada ihtilalci broşürler ve manifestolar birlik ve özgürlük istiyorlardı. Ülkedeki gerici boyarlarla birlikte Osmanlıların ve çarın ezici güçleri ihtilali bastırttı. Bununla beraber, ihtilal tarafından dile getirilen büyük fikirler ve ilkeler —adalet, özgürlük, bağımsızlık ve birlik— bastırılamazdı. Romenlerin tüm tarihini oluşturan fikirler yaşadı ve sadece zamanın en ileri entellektüellerinin kafalarında ve yüreklerinde değil, milyonlarca köylünün, zanaatkarın ve işçinin yüreğinde ve kafasında gelişti. «Birleşmiş, özgür, bölünmemiş bir Romanya... demokratik ve sosyal bir Romen Cumhuriyeti» işte büyük ihtilalci vatansever Nicolae Balcesucu'nun arzusu buydu ve kendisinin belirttiği gibi o tüm halkın arzusunu dile getiriyordu.

1859'da birlik fikri kazandı ve Moldavia'nın Wallachia'yla birleşmesi Romanya'yı ortaya çıkardı. Hâlâ Habsburg, Osmanlı ve çar imparatorluklarının işgali altında olan diğer bölgeler devletin sınırlarının dışında kalmıştı. Paris Kongresi ve Konferansı'nda toplanan Avrupa'lı güçlerin diplomasisinin bir armağanı

olarak değil de tüm Romen halkının sapmaz ve hemen hemen farksız arzusuyla 1859 - 1862'de yaratılan Romen devleti hâlâ sınırlarının dışındaki bölgelerde yaşıyan Romenler için dayanılmayacak kadar cazipti. İşte bu yüzden Transilvanya gazetesi **Tribuna**'nın ön sayfasındaki «Güneşimiz Bükreş'te doğar» sözü basit bir benzetme değildir. Halkın bükülmez iradesi ile elde edilen Bağımsızlık ilanının arifesinde ve sonra Romanya, bu Romenlerin daha da güçlü bir merkezcil kuvvetleri oldu. O zamanlar Karl Marks'ın belirttiği gibi, Avrupa'nın altıncı ve en büyük gücünün, ihtilalin, Olimpus Tanrısının başından fırlayan Minerva gibi, elinde kılıcı, pırıl pırıl zırhıyla ortaya çıkması için tek bir işaret yeterliydi. 1871 Paris Komünü'nden sonra altıncı gücün kuvveti daha da artmıştı.

1871 - 1876'da Balkanlar'da olanlar altıncı gücün etkisini gösterdi Bosna ve Hersek'de Osmanlı baskısına karşı patlayan isyanlar, isyanların Bulgaristan ve Sırbistan'a, Makedonya ve Selanik'e, Epirus ve Girit'e yayılması. Özgürlük rüzgarı tarafından taşınan isyan alevleri giderek diğer ülkelere, diğer halklara yayıldı. Tüm baskı ve zulüm tedbirleri yararsızdı. Bir kez daha gerçekler, bir fikrin, bir inancın halk kitlesini yönettiğinde hiçbir gücün onu durduramıyacağını ya da bastıramıyacağını gösteriyordu.

Bu kadar uzun bir süre bağımsızlık arzusunu dile getiren ve gösteren Romen halkı, pasif bir seyirci olarak kalamazdı. Ve pasif kalmadı, çünkü bunlar kahramanlık dönemleriydi ve orada bu günlere layık bir halk vardı. Kaçırılmaması gereken ender bir olanak-

tı bu. Kaçırılmadı da. Bağımsızlık, radikal burjuvazinin, işçilerin ve köylülerin, entellektüellerin arzusuydu. Herşey hazırdı. Ve Babıali uluslararası alışkanlıkları önemsemeden savaşı başlattığında, bir savunma duvarı, her geçen gün daha da güçlenen bir duvar yükseldi. Yüzüncü yıldönümü yaklaşmakta olan büyük ve kahramanlık dolu Bağımsızlık Savaşı, Romenlerin tarihinin temel taşlarından biri, kahramanlıklarının ve arzularının doruğu olarak kalmıştır. 9 Mayıs 1877'de Milletvekili Meclisi'nin aldığı karar çok doğal ve mantıklıydı. «Romanya'nın mutlak bağımsızlığının resmen onaylandığını» ilan ediyordu. Böylece politik Avrupa haritasında yeni bir bağımsız devlet, hâlâ yabancı baskı altında yaşıyan Romen ulusunun diğer kollarının umutla baktıkları bir devlet ortaya çıkmıştı. Bağımsız Romanya, 1918'de birleşik ulusal devletin oluşumunu hızlandırmak için bu dalların merkezcil eğilimlerini desteklemek için her çareyi kullandı.

\

BİRLEŞİK ULUSAL ROMEN DEVLETİNİN TAMAMLANMASI

3 Ağustos 1914'de Romanya'nın politik liderleri bir konsey olarak toplandılar ve ülkenin I. Dünya Savaşına girmesine hiçbir neden olmadığına karar vererek, **silahlı bir tarafsızlık** ilân ettiler. Bu kararın alınmasında, Romanya'nın, uzun zamandan beri Transilvanya'lı Romenleri ezme ve assimile etme politikası sürdürenlerin yanısıra savaşa girmesinin olanaksız olduğu, tam tersine, Romanya'nın ezilen ırkdaşlarını kurtarmak için savaşa katılması gerektiğine dair halk duyguları önemli bir rol oynamıştı. Romanya'nın tarafsızlığı iki yıl sürdü. Tarafsız kalmasına karşı çıkan Budapeşte ve Viyana'daki liderler, Romanya'yı kendi taraflarında savaşa sürüklemeye çalıştılar; bununla beraber, Transilvanya'lı Romenlerin durumlarında herhangi bir gelişim sağlamayı da başaramadılar. Tam tersine, politik partilerin (Romen Ulusal Partisi ve Macaristan Sosyal Demokrat Partisi'nin Romanya bölümü) eylemleri ile basın organları baskı altında tutuldu. Bükreş'te ve ülkenin diğer büyük kentlerinde Romanya'nın, İtilaf Devletlerinin yanı sıra savaşa girmesinin lehinde büyük toplantılar ve gösteriler yapılıyordu. Bu toplantılarda Take Ionescu, Nicolae Fili-

pescu ve Barbu Delavrancea gibi eski bakanlarla, rahip Vasile Lucaciu ile ünlü şair Octavian Goga da dahil Transilvanya'lı Romenlerin temsilcileri konuşuyorlardı. 14 Aralık 1914'deki olağanüstü kongresinde Tüm Romenlerin Kültürel Birliği Derneği adını Tüm Romenlerin Politik Birliği Derneği olarak değiştirdi ve ünlü Memorandum mahkemesinde ölüme mahkum edilen rahip Vasile Lucaciu'yu başkanı olarak seçti. Ordu toplanmış ve Karpat sınırına yerleştirilmişti. Ama, gerekli sanayiye sahip olmadığı için Romen ordusunun modern silahlarla donatılması olanaksızdı ve hangi tarafta savaşa gireceği belli olmadığı için hiçbir devlet ona bu silahları sağlamıyordu. 4/17 Ağustos 1916'da, İtilaf Devletleri ile resmi bir ittifak anlaşması imzalandı. İtilaf devletlerinin diplomatik temsilcileri tarafından Bükreş'te imzalanan ve o dönem için gizli tutulan bu anlaşmaya göre, «savaşın sonunda, üstünde Romen halkının yaşadığı ve Avusturya-Macaristan imparatorluğuna ait olan bölgenin Romanya'ya verilmesi» kararlaştırılmıştı.

Aynı biçimde 1914 Eylülünde Rusya ile yapılan anlaşma ile onu izleyen 1916 Ağustos anlaşması, sadece Romenlere değil, aynı zamanda Sırplara ve Yunanlılara da **ulusal bir devlet kurma,** Polonya'lılara, Çeklere, Slovaklara ve Finlandiya'lılara **eski ulusal devletlerini yeniden gerçekleştirme** haklarını sağlıyordu.

«Bütün Doğu Avrupa'da (Avusturya ve Balkanlar'da) ve Asya'da,» yani, «Rusya'yı çevreliyen ülkelerde,» —diyordu Vladimir İlyich Lenin, daha 1913 yılın-

da yayımlanan yazısında— «bütün dünyada, az ya da çok ölçüde, bağımsız ulusal devletlerin ya da mümkün olduğu kadar birbirlerine bağlı ya da birbirleriyle ilişkili olan uluslardan oluşan devletlerin ortaya çıkmasına yol açan, devletlerin burjuva-demokratik dönüşümü, henüz sonuçlanmamıştır ya da sadece başlangıç safhasındadır.» Bu değerlendirme, o dönemin Romanyası ile ilgili gerçeklerin incelenmesi ile de açığa çıkmaktadır. 20. yüzyılın başında Romanya, kendini endüstriyel gelişimin başlangıç aşamasında, kapitalizmin ilk dönemlerinde buldu. O, büyük emperyalist ülkelerin bir iç bölgesi, yabancı tekeller için bir hammadde kaynağı ve mal pazarı idi. Başka bir temel özellik, Romenlerin üstünde yaşadıkları toprakların büyük bir bölümünün yabancı yönetimler altında bulunmasıydı. Sonuç apaçıktı ve tartışma götürmezdi I. Dünya Savaşının arifesinde birleşik ulusal devletin tamamlanması, ezici bir zorunluk, ülkenin ekonomik ve sosyal alanda ilerlemesi için temel bir önkoşul haline gelmişti. İşte bu yüzden Romen halkı, bu önemli koşulu sağlıyacaklarına söz veren, Fransa, Rusya ve İngiltere'nin yanısıra I. Dünya Savaşına girdi.

Avusturya-Macaristan İmparatorluğuna karşı ilan edilen savaş, bu ülkenin ittifaklarından dolayı Almanya, Bulgaristan ve Osmanlı Devleti'nin de Romanya'ya karşı savaşa girmeleri ile sonuçlandı.

Genel Seferberliği ilan eden çanlar bütün Romanya'da çalar, borazanlar öterken ilk Romen birlikleri Karpatlar'ı aştılar ve Transilvanya'ya doğru ilerlediler. Braşov, Fagaraş, Sfintu Gheorghe, Miercurea Ciucului

kentleri kurtarıldı; Romen askerleri tarihi Transilvanya'nın hemen hemen üçte birine ayak basmışlardı. Bunu, düşmanın neredeyse bir ay süren, Trotuş nehri boyunca, Predeal, Rucar ile Jiu vadisindeki Dragoslavele'deki cepheyi parçalama çabalarının bastırıldığı Karpat sırtlarından geri çekilme izledi. Bu son bölgede düşman ciddi bir bozgunlukla da karşılaştı. Bununla beraber, Mareşal Mackensen'in komutasındaki düşman birlikleri Zimnicea'da Tuna'yı aştıklarında, ve Jiu nehrinin vadisinde ikinci bir saldırı güneye doğru yollarını açmayı başardığında, Romen birlikleri doğuya doğru çekilmeye başlamışlardı bile. Başlangıçta, Bükreş'in güney batısındaki Neajlov nehrinin üstünde girişilen geniş çaplı savaş, cepheyi tutacak ve başkenti işgalden kurtaracakmış gibi göründü. Ancak, sonuçta, mücadele umulduğu gibi bitmedi ve geri çekilme, Moldavia yönünde, Siret nehrinin aşağı düzlüklerine doğru devam etti. Bu arada kış gelmiş, havaların soğumasıyla birlikte Moldavia'nın güney ucunda, Karpat Dağları yönünde, Tuna ve Siret boyunca kurulan cephe işlemez bir hale gelmişti. Aynı zamanda Rusya hatlarıyla bağlantı kuruldu. İlkbaharda ordu yeniden kendini toparladı. Avusturya - Macaristan İmparatorluğu sırasında Ruslar tarafından esir alınan Transilvanya'lı Romenlerden oluşan birlikler Jassy'e gelmeye başlamıştı. Geri çekilmenin arifesinde Fransa'da, General Berthelot'un komutasındaki bir orduyu Romanya'ya göndermişti. Bu ordunun subayları 11/24 Temmuz'da Romanya'nın **Maraşti**'ye (şimdiki Vrancea bölgesi) saldırmasıyla başlayan 1917 yazındaki savaşlara ka-

tıldılar Alman hattı yarıldı ve 500 kilometrekarelik bir bölge kurtarıldı. Namoloasa bölgesinde, aşağı Siret'e de aynı zamanda bir hücum planlanmıştı. Ancak, Rusya'da 1917 Şubatında yer alan ihtilalci hareketler nedeniyle, bu saldırıyı destekleyecek olan Rus birlikleri artık savaşmak istemiyorlardı. Sonuç olarak Maraşti saldırısı durdu. Diğer taraftan güçlü bir Alman karşı saldırısı başlamıştı. Mareşal Mackensen hattı bırakıp, tüm Moldavia'yı işgal etmeye karar verdi. Ordusu Romenlerinkinden çok üstündü (beşe karşı oniki tümen). En önemli çarpışma Mareşti'de oldu ve 6/19 Ağustosta sona erdi. Rus topçuları burada yardıma koşmuşlardı ve çok sayıda saldırı, göğüs göğüse savaşla önlenmişti. Mackensen, planından vazgeçmek zorunda kaldı. Romen birlikleri aynı cesaretle Oituz'daki çarpışmada da kendilerini göstererek düşmanı püskürttüler. «Düşmanlarımızın, özellikle Romenlerin gösterdiği mukavemet,» diyordu birinci Alman ordusunun komutanı General Kurt von Morgen, «olağanüstü inatçıydı ve ondört gün içinde 61 karşı saldırı ile kendini gösterdi. Süngü savaşı sona erdi ve biz ağır kayıplar verdik.» Alman tarihçisi Max Schwartze, Birinci Dünya Savaşı ile ilgili olarak yazdığı kitapta («Der Grosse Krieg») şöyle diyordu: «İyi hazırlanmış saldırılara karşı gösterdikleri inatçı direniş ve verilen ağır kayıplara hiç aldırmadan, göğüs göğüse çarpışmalarla sona eren giriştikleri çok sayıda karşı saldırılarla Romen tümenleri... ülkelerini tam olarak işgal edilmekten kurtarabilmişlerdir. Focşani ile Tîngu Ocna'daki (Oituz) savaşlar ya da Romenlerin

dedikleri gibi, Maraşeşti Savaşı, Dünya Savaşında Romenlerin büyük bir gurur duydukları bir olay olmuştur.»

Herhangi bir savaş tazminatı ya da müsadere olmadan barışın yapılması gerekirdi, ama ihtilaf güçleri bunu hiç hesaba katmadılar. 15 Aralık 1917 mütarekesini, Rusya'ya empoze edilen ve batı Ukrayna ile Odesa limanının işgal edilmesini içeren ağır hükümler altında 3 Mart 1918'de imzalanan Brest Litovsk anlaşması izledi. Batıdaki müttefikleri ile bağlantıları kesilen ve etrafları tamamen çevrilen Romenler de savaşı bırakmak zorunda kaldılar. Bunu, Buftea'da sürdürülen öngörüşmeleri ve sonraki Bükreş Barış Anlaşmasını içeren zorlu günler izledi. 24/7 Mayıs 1918'de, İhtilaf Devletlerinin temsilcileri ile Alexandru Marghiloman'ın başkanlığındaki Romanya Hükümetinin temsilcileri tarafından imzalanan bu anlaşma, Dobruca ile 5.600 kilometrekare büyüklüğünde olan ve dağların dorukları ile hemen hemen tümü Romen olan 150.000 kişinin yaşadığı 170 köyü kapsıyan bir dağ bölgesinin boşaltılmasını öngörüyordu. Barış anlaşması, aynı zamanda, ekonomik alanda da dayanılması güç koşullar getiriyordu. Endüstri, ticaret ve mali işler Almanların kontrolünde yürütülecekti. Petrol kaynakları ile Tuna gemileri sembolik bir 99 yıllık kira ile onların eline geçiyordu. Romen hükümeti, Almanların işgal ettikleri bölgede açık açık bastıkları 2.114 milyon altın ley tutarındaki kağıt paranın sorumluluğunu yükleniyordu. Aynı biçimde, hükümet, 1.000 milyon altın tutarındaki talep ile nihayet, 1.900 milyon altın ley tutarındaki

zararlarla başa çıkmak zorundaydı. Bütün bunların toplamı yaklaşık olarak 5.000 milyon altın leyi buluyordu.

Neyseki bu tipik yağmacı, kolonist anlaşmanın gerçekleştirilmesi için yeterli zaman olmadı. Diğer cephelerdeki askeri manevralar çok farklı bir görünüm almaya başlamış ve savaş İtilaf devletlerinin yararına dönmeye başlamıştı. Makedonya'lıların, General Franchet d'Esperey'in komutasında yaptıkları hücumdan sonra Bulgarya ateşkes yapılmasını istedi; paramparça bir halde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun ordusu İtalyan cephesinden çekilmeye başladı. Sürekli olarak Generalissimo Foch tarafından geriye püskürtülen Alman ordusu bir ateşkes istemek zorunda kalmıştı (29 Ekim/11 Kasım 1918). General Coanda'nın başkanlık ettiği yeni Romen hükümeti, Marghiloman'nın başbakan olduğu dönemde Jassy'de toplanan yasal kuruluşlar tarafından onanmasına rağmen **asla resmen ilan edilmemiş olan** Bükreş anlaşmasını ağır bir dille suçladı.

Batı'da ateşkesin ilanından tam bir gün önce Romen Hükümeti ordusunun geri kalanını seferber ederek, tekrar Transilvanya'ya girmesi emrini verdi. Bununla beraber, Alba Iulia'da toplanan meclisin kararını herhangi bir biçimde etkilememek için birlikler doğu sınırına kadar ilerlemediler. Bu arada Alban birlikleri 707 günden beri ellerinde tuttukları Bükreş'ten çekildiler. Uluslararası olayların çözümlenmesinde karar verici bir an olan ve Rusya'da ilk işçi ve köylü hükümetinin kurulmasına yol açan Büyük Sosyalist

Ekim Devrimi, Romen tarihinde olumlu bir etki yapmıştır. Büyük Sosyalist Ekim Devrimi tarafından ilan edilen fikirler ve «Rusya'da Halkların Hakları Bildirisi» bu halkların eşitliği ve hükümranlığını, kendi kaderlerini özgürce tayin etme haklarını — bu Rusya'dan kopmaya ve bağımsız devletler oluşturmaya varsa bile — tüm ayrıcalıkların ve ulusal sınırlamaların kaldırıldığını ilan ediyordu. Bu fikirler, Çar ve Habsburg imparatorluklarının baskısı altında ezilen halklar tarafından büyük bir coşkuyla karşılandı, ve kendi ulusal Devletleri çerçevesi içinde özgür ve bağımsız bir gelişim için verdikleri mücadelede onların bir sembolü oldu.

Çar imparatorluğunun çökmesi ve Avusturya-Macaristan monarşisinin tahttan indirilmesi Avrupa'nın bu bölgesinde, ulusal devletlerin kurulması için gerekli olan bazı önemli sosyo-ekonomik değişimlerin elde edilmesi koşullarını yarattı.

Böylece, 1918 yılında Romanya'nın birleşik ulusal devlet olması tamamlandı. Bu tamamlanma, kronolojik olarak birbirini izleyen üç aşamada gerçekleşti 1) Basarabya Birliği 2) Bukovina Birliği 3) Transilvanya, Banate, Crisana ve Maramureş'in birliği.

Basarabya İle Bukovina'nın Birliği

Kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmesini öngören Büyük Rus İhtilali'nin getirdiği ilkeye dayanarak Moldavia'lılar, yani Prut nehri ile Dniester arasında yaşıyan Romenler, 24 Ocak 1918'de, «gelecekte, kimsenin kararlaştırmaya hakkı olmadığı kaderlerini

kendilerinin kararlaştırmaya hakları olacağı özgür ve bağımsız bir Moldavia cumhuriyeti» kurdular. Sonra, 27 Mart/10 Nisan'da **Ülke Konseyi,** yani Cumhuriyetin Milletvekili Meclisi, Romanya'nın birleştiğini ilan etti. Romen Devleti'nin geçirdiği o zor dönemlerde — itilaf devletleri'nin baskı rejimi uygulayacak bir Bükreş Diktası hazırladıkları günler — Basarabya Birliği daha iyi dönemlerin habercisi olmuştu. Karar, Ülke Konseyinde yüzde 70 çoğunlukla (86 evet, 3 hayır ve 36 çekimser) alınmış ve Romanya ile birleşilmeye karar verilmişti «Basarabya halkı adına Ülke Konseyi ilan eder ki Yüzyıldan uzun bir zaman önce Ruslar tarafından eski Moldavia'dan alınmış olan Moldavia Demokratik Cumhuriyeti (Basarabya) — Prut, Dniester, Kara Deniz ve Avusturya ile olan sınırları içinde — tarihi ulusal haklarına dayanarak ve bir ulusun kendi kaderini tayin etme ilkesine bağlı kalarak bu günden itibaren anavatanla — Romanya ile — birleşmeye karar vermiştir.» (*)

Aynı ilkeyi uygulayan, Prut ile Dniester arasında yaşıyan kardeşleri, ülkenin kuzeyindeki, Bukovina'daki Romenler, bir araya gelerek 15/28 Kasım 1918'de «Romanya'nın şartsız birliğini» ilan ettiler.

Transilvanya Birliği

Romanya ve Transilvanya halk kitlelerinin Tran-

(*) Müttefiklerinin —Fransa ve Polonya— çöküşünden ve verilen bir ultimatondan sonra Romanya yalıtılmış bir durumda kalınca (Haziran 1940) Basarabya, Bukovina'nın kuzeyi ile Dorohoi ülkesinin Kuzey batısı S.S.C.B.'ne verilmişti.

silvanya'nın Habsburg baskısından kurtarılması, Transilvanya'nın Romanya ile birleştirilerek Romen ulusal birliğinin tamamlanması için verdikleri mücadele önceki mücadelelere tamamen uymaktadır. Daha 1917 yılının baharında Romen ordusu saflarında bulunan Transilvanya'lı gönüllüler Karpatların iki tarafındaki Romenlerin politik birliği ihtiyacını açıkça ortaya koymuşlardı. «Bizler, Romen ordusundaki gönüllü askerler, subaylar, NCO'lar ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun bölgesinden gelen Romen ulusundan askerler, Rusya'daki eski savaş esirleri,» diye başlıyor 13/26 Nisan 1917'de Ukranya'daki Darnitsa bölgesinden Jassy'deki Romen hükümetine gönderilen bildiri, «Tüm Romenleri, Avusturya-Macaristan yönetimindeki Romen topraklarını tek ve bölünmez, özgür ve bağımsız Romanya ile birleştirmek idealimizi gerçekleştirmek için canlarımızı vermeye hazırız... Dilimiz, kültürümüz, sosyal yapımız ve tüm etnik ve politik varlığımızla Romen ulusunun diğer bölümleri ile tek ve bölünmez bir vücut oluşturan bizler en ileri demokratik bir temele dayanarak kuracağımız tek bir Romen ulusal devleti oluşturmak için özgür Romanya'ya katılmamızı tüm cesaretimizle istiyoruz.»

Transilvanya'nın Romanya ile birleşmesinde toplumcu ve işçi haraketi de önemli bir rol oynamıştır; bazı Transilvanya merkezlerinde yönetimi Habsburg yetkililerinden alan işçi konseyleri kurarak giriştiği geniş grevler ve politik gösterilerle bu konudaki kararlılığını açıkça ortaya koydu. İşçi hareketinin rolü ve yaptığı etki birliğin temelini oluşturan programda,

demokratik ve işçi sınıfı niteliğini taşıyan isteklerin dile getirilmesinde de yansımaktadır.

1917 yazında Transilvanya'nın iki Romen politik örgütü — Romen Ulusal Partisi ve Macaristan Sosyal-Demokrat partisinin Romanya bölümü (M.S.D.P.'sinin Romanya bölümü 1918 Mayısında kongresini yapmıştı) — yoğun bir haraketlilik dönemine girdi. Her iki parti de ulusların kendi kaderlerini tayin haklarının gerçekleştirilmesi ilkesine uyulmasını istiyorlardı.

12 Ekim 1918'de Oradea kentinde toplanan Romen Ulusal Partisi'nin Yönetim Komitesi yazılı bir bildiride, Transilvanya'lı Romen halkın «herhangi bir yabancı etkiden bağımsız olarak, kendi kendine, özgür uluslar içinde yerini kendi seçmesini» istedi. Altı gün sonra, 18 Ekim'de, bu bildiri Bükreş Milletvekili Meclisinde okundu. Romen sosyalistleri de aynı görüşü paylaştıklarını belirttiler. «Transilvanya Romen Sosyal Demokrat Partisi,» diyordu 27 Kasım 1918'de yayınlanan bir karar, «halkların kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmesi gerektiğini savunmaktadır... Bizler özgür olmak, istiyoruz, tüm Romenlerin tek bir ülkede yaşamalarını istiyoruz.» Aynı zamanda, tüm Transilvanya'da, Banat'ta, Crişana'da ve Maramureş'de, Romen ulusal konseyleri ve askeri muhafız birlikleri kurulmaya başlanmıştı. Karışık nüfusun yaşadığı bölgelerde karışık Romen-Macar ve Romen-Alman muhafız birlikleri kuruluyordu. 30-31 Ocak akşamı Bükreş'te **Ulusal Romen Konseyi** kuruldu. Bu konsey Romen Ulusal Partisi'nin altı temsilcisinden ve aynı sayıda Romen sosyalistlerinin temsilcilerinden oluşmaktaydı.

Daha sonra Konsey merkezini Arad kentine taşıdı. 10 Aralık'ta, konsey, tüm Romen bölgesinde, Transilvanya, Banat, Crişana ve Maramureş'te tüm hükümet yetkilerini üstüne almaya karar verdi. Daha sonra, 1 Aralık 1918'de Alba Iulia'da «Romen ulusunun ulusal meclisini» toplamayı kararlaştırdı. 1 Aralık'ta Cesur Michael'in zaferine tanık olan bu kentte Transilvanya, Maramureş, Crişana ve Banat'lı Romen halkının temsilcileri toplandı ve Birlik'in kurulmasına oy birliği ile karar verildi. Oy hakkına sahip olan 1.228 delege ile çeşitli ticaret ve kültür derneklerinin temsilcilerinin yanısıra Maramureş'teki İza nehrinden, Banat'taki Tuna'ya ve Birsa ülkesinden Criş nehirlerine dek Ronecenin konuşulduğu tüm bölgelerden gelen 100.000 kadar köylü, işçi ve kentli de vardı meclis-te. Gheorghe Pop de Baseşti'nin başkanlığında delegeler Cazina Hall'da toplanırlarken, haklı bir nedenle 1894'de ayaklanan Horia ile Cloşca'nın işkence çarkında öldürüldükleri alanda da kalabalık toplanmıştı. Konuşmalar yapılıyor, günün — Romen halkının adalet gününün — tarihi önemi belirtiliyordu. Profesör Vasile Goldiş Birlik hakkındaki bir kararı okudu. İlk cümlesi şöyleydi «Transilvanya'lı, Banat'lı, Tara Ungureasca'lı (yani Crişana'lı) tüm Romenlerin temsilcilerinden oluşan Ulusal Meclis 18 Kasım (1 Aralık) 1918'de toplanmış ve bu insanların üstünde yaşadıkları tüm toprakların Romanya ile birleştirilmesine karar vermiştir...» Bu sözler söylendiğinde oradakilerin hepsini büyük bir coşku kaplamıştı. Birçoğu gözyaşları içindeki delegeler ayağa kalkarak bir alkış ve ne-

şe tufanının içine girdiler. 100.000 insanın toplandığı alanda bitmez tükenmez «Yaşa» sesleri geliyordu. Herkes, yaşamlarının en önemli gününü, atalarının 2.000 yıllık tarihlerinin en belirleyici gününü, adalet gününü yaşadığını hissediyordu. Karardaki diğer noktalar ülkede Romen halkı ile yanyana yaşıyan tüm uluslara eşit ulusal ve dini haklar getiriyordu. Bunun yanısıra, genel, dolaysız, eşit ve gizli oy hakkı, radikal bir tarım reformu, en ileri sanayileşmiş ülkelerde olduğu gibi işçi hakları, uluslararası tartışmaların çözümlenmesinde savaşın bir araç olarak kullanılmasının engellenmesi de bu Kararda yer alıyordu. Kararın yedinci ve sekizinci maddelerinde Romen politik birliği idealini gerçekleştirmek için kanlarını döken cesur Romen ve müttefik ordularının askerlerden övgüyle söz ediliyordu. Ve böylece, 1 Aralık 1918'de, Romen ulusal devletinin birliği elde edilmiş oldu. Uzun acılardan sonra Romen halkı haklı davalarının zafere ulaşmasına tanık oluyorlardı.

Alba Iulia Kararları Saxon azınlık tarafından da kabul edilmişti. Saxon Merkezi ile Saxon Ulusal Konseyinin 1 Ocak 1918'de Mediaş'ta bir araya geldikleri toplantıda şöylesine bir karara varıldı «Transilvanya'nın Romanya ile birleşmesi göz önünde bulundurularak ve bu olayın dünya çapındaki önemine inanılarak, ulusların kendi kaderlerini tayin hakları ilkesine uygun olarak Transilvanya'lı Saxonlar, Transilvanya'lı Romenlerle birleşmeden yana olduklarını belirttiler. Aynı zamanda Romen halkına en içten selamlarını sunar, onları, ulusal ide-

allerini gerçekleştirmeleri açısından tebrik ederler. Saxon halkı, sadece dünya çapında öneme sahip olan bir tarihi süreci değil, Romen halkının birleşme ve bir devlet kurma yasal haklarını da dikkate almaktadır.» Banat'lı Swabianlar da (18. yüzyılda buraya yerleşmişlerdi) 10 Ağustos 1919'da Timişoara'da yaptıkları toplantıda aynı tür bir karara vardılar. Bunu da **Saint-Germain** (10 Eylül 1919) ve **Trianon** (4 Haziran 1920) barış anlaşmaları ile birliğin uluslararası tanınması izledi.

Batı Avrupa'da (Fransa, İtalya ve İngiltere) ve Amerika Birleşik Devletleri'nde Romenlerin yaptıkları çalışmalar Saint-Germain ve Trianon anlaşmalarının maddelerini yazan uzmanlarla politik çevrelerin gerekli belgesel kanıtları toplayabilmelerine yardımcı oldu. Daha 1917'de, o zamalar Moldavia'da Jassy'e taşınmış olan Romen hükümeti bir gurup uzman ile yazarı, Romanya'nın hakları ve büyük fedakarlıkları hakkındaki kamuoyu fikirlerini bildirmeleri için İttifak devletlerine göndermeye karar verdi. Bu heyet, eski bakanlar Take Ionescu (Avrupa'lı politik ve diplomatik çevrelerde oldukça tanınmıştı) ile Dr. Constantin'den, Transilvanya'lı Octavian Gova, Vasile Lucaciu, Simion Mîndreşcu ile Vasile Stoica'dan, üniversite profesörleri Nicolae Titulescu (daha sonra Uluslar Birliği'nin başkanı olacaktı), Dragomir Hurmuzescu, Ludovic Mrazec, G. G. Mironescu ile Paul Negulescu'dan, Parlamento mensupları Dr. N. Lupu ile Jean Th. Florescu'dan oluşmaktaydı. Havacılığın öncülerinden kaşif Traian Vuia, gibi Batı Avrupa'da bir süre-

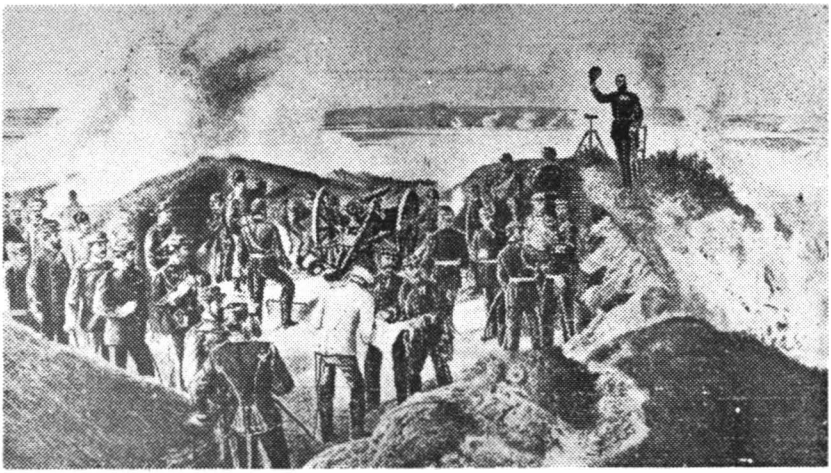
den beri bulunan Romenler ile Fransız coğrafyacısı De Martonne ve İngiliz tarihçisi Seton Watson gibi yabancı bilginlerin ve yazarların yardımı ile bu heyet basında canlı bir çalışmaya girişti, kitaplar yayımladı, konferanslar verdi. Müttefik devletlerin hükümetlerinin Romenlerin davasını destekleyen beyanlar vermelerine ve onlardan yana bir tavır almalarına neden oldular. Bu konuda 1918 Eylülünde Paris'te kurulan Romen Birliği Ulusal Konseyi'nin Fransa Hükümeti tarafından tanınmasını ve Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Woodrow Wilson'un, üstünde Romenlerin yaşadığı tüm toprakların birleştirilmesi fikrini destekliyen 7 Kasım 1918 tarihli beyanını sayabiliriz.

Karpatlar'ın iki tarafındaki Romenlerin gayretleri sayesinde Birleşik Romen ulusal devletinin kurulması 19. ve 20. yüzyılda bütün dünyada ulusal devletlerin oluşumunun önemli bir bölümünü teşkil etmektedir. Bu, yüce bir uluslararası adalet ilkesinin gerçekleştirilmesini kapsayan, geriye dönmiyecek bir süreçtir.

1 Aralık 1918'de Alba Iulia'da ilan edilen Karpat-Tuna bölgesinin politik birliği oldukça güçlü olduğu kanıtladı, en zorlu denemeleri başarıyla verebileceğini açıkça gösterdi. Bu birlik tüm Romen halkının azimli iradesine dayanıyordu. İkinci Dünya Savaşı sırasınca, Viyana Diktat'ını izlemekle geçirmek zorunda kaldığı acı dolu olaylara rağmen (30 Ağustos 1940) **politik birliğini korumayı** başardı. Bu birliğin herbiri oldukça sağlam olan üç temele bağlı olduğu ve bunu sürdüreceği açıklanabilir bir gerçektir. Bu temellerden biri **etnik birliktir.** Maramureş'ten Tuna'ya Apuseni

Dağlarından Kara Deniz kıyılarına dek Romen halkı tektir, ve tek aynı dili konuşur. İkinci temel **ekonomik birliktir.** Transilvanya, ülkenin diğer bölümleri ile uyum içinde bir bütün oluşturur ve birçok yönden onu tamamlar. Üçüncü temel ise, zengin ve ince bir halk sanatının, bütün tarzları ve evrensel değere sahip yazarları kapsayan gelişmiş ve renkli kültürel edebiyatının da ortaya koyduğu **kültür birliğidir.** Bu yüzden Romenlerin sarsılmaz politik bütünlüğü mükemmel bir biçimde tarif edilebilir. Bu politik birlik İkinci Dünya Savaşından sonra imzalanan Paris Anlaşması'nda (10 Şubat 1947) da bir kez daha tanınmıştır.

— SON —

1877 Bağımsızlık Savaşı sırasında bir grup Romen topçusu...

Cesur Mihail'in, Avusturya - Macaristan İmparatorluğu tarafından yaptırılmış olan Transilvanya'nın en büyük kalesine girişi...

Bağımsızlık Savaşı subaylarından Valter Maracineanu... 30 Ağustos 1877'de Grivita II Kalesinin zaptedilmesi için yapılan savaşta öldü...

Albay Gheorghe Şöntu aynı savaşta öldü...

Büyük Stefan.
Moldavia Prensi (1457-1504)

Yaşlı Mircea. Wallachia Prensi
(1386-1418)

Savaş sırasında Romanya'nın Dış İşleri Bakanı olan Mihail Kogelniceanu Mecliste Bağımsızlık Bildirisini okumuş ve daha sonra Berlin Kongresi'ne katılmıştır.

25 Lira